

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště Orální historie – Soudobé dějiny

Bc. Barbora Pecková

**Antikomunismus v České republice po roce
1989 se zaměřením na perspektivu členů
KSČ/KSČM metodou orální historie**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Prof. PaedDr. Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.**

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. května 2013

Barbora Pecková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří byli ochotni poskytnou rozhovor za účelem zpracování této diplomové práce: Aleně Kovalové, Františku Kovandovi, Janu Mrázovi, Václavu Exnerovi, Václavu Šenkýřovi, Václavu Tomešovi, Zdeňku Duškovi, a Pavlu Vodsedálkovi. V neposlední řadě děkuji také těm, kteří mi pomohli narátory kontaktovat:

Ludvíku Šuldovi a Jaroslavu Růžičkovi.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá tématem antikomunismu v České republice po roce 1989. Hlavním předmětem výzkumu bylo popsat, jak tento vývoj vnímali a zpětně reflektují členové KSČ/KSČM. K výzkumné otázce autorka přistupovala metodou orální historie, prostřednictvím analýzy a interpretace získaného souboru rozhovorů: životopisných vyprávění a strukturovaných rozhovorů, odpovídá na otázky: jak vybraní členové KSČ/KSČM vymezují antikomunismus, kdo jsou, podle nich, antikomunisté, jak periodizují daný vývoj a jaké mají v této oblasti osobní zkušenosti. Pozornost je zde věnována rovněž otázce, proč vybraní členové KSČ/KSČM vstoupili do komunistické strany a proč zůstali jejími členy i po roce 1989. Dále text chronologicky shrnuje vývoj antikomunismu v České republice po roce 1989: v prvních revolučních měsících v podobě pokusu o „historický kompromis“, dále popisuje využití antikomunismu pravicovými politickými subjekty za účelem propagace „ideologie privatizace“ v první polovině 90. let, následně zachycuje postupnou proměnu antikomunismu v univerzální zbraň pravicové kampaně proti levici, zejména proti ČSSD, s vrcholem v roce 2006, nakonec uvažuje o sestupné tendenci společenského vlivu antikomunismu po roce 2010. Dále autorka v práci navrhuje šest typů antikomunismu, přičemž se zaměřuje na motivaci, prostředky a cíle jejich nositelů.

Klíčová slova

Antikomunismus, KSČM, revoluce 1989, orální historie, vyrovnávání se s komunistickou minulostí, historická paměť, historická politika.

ABSTRACT

The thesis deals with the topic of anticommunism in the Czech republic after the year 1989. The main subject of the thesis was to describe how this development is perceived and reflected by members of KSČ/KSČM. The author approaches to this research issue by oral history method, through analyses and interpretation of obtained set of interviews: biographical narratives and structured interviews. The author answers to questions: how selected members of KSČ/KSČM define anticommunism, who are anticommunists according them, how they periodize this development and what personal experiences they have with anticommunism. There is also paid attention to question, why selected members of KSČ/KSČM have entered the communist party and why they remained member after year 1989. Than the text summarizes chronological development of anticommunism in Czech republic after year 1989: attempt to make “historical compromise” in the first months of revolution, than utilization of anticommunism for propagation “ideology of privatization” by right wing political parties in the first half of the nineties, gradual transformation of anticommunism to universal weapon of right wing campaign against the left political parties, mainly against ČSSD, with heyday in the year 2006 and decline of anticommunists mood after the year 2010. Than author designs six types of anticommunism and focuses on motivations, argumentations and purposes of anticommunists.

Key words

Anticommunism, KSČM, revolution 1989, oral history, getting over the communist past, historical memory, historical policy.

OBSAH

1. ÚVOD.....	2
2. VÝVOJ ANTIKOMUNISMU V ČESKÉ REPUBLICE PO ROCE 1989.....	16
2.1. Periodizace.....	16
2.2. Typy antikomunismu	24
2.2.1. Antikomunismus smířlivý: pokus o „historický konsensus“	24
2.2.2. Antikomunismus za nápravu osobních křivd.....	28
2.2.3. Antikomunismus za „historickou spravedlnost“ a pravicovou politiku	29
2.2.4. „Antikomunismus poražených“: permanentní revolucionáři	31
2.2.5. Antikomunismus politicky instrumentalizovaný	32
2.2.6. Antikomunismus ztotožňující se s oběťmi.....	35
3. EXKURZ.....	37
3.1. Historický vývoj KSČ/KSČM	37
3.2. Programový vývoj KSČM.....	45
3.3. Postoj KSČM k minulosti.....	50
4. ANTIKOMUNISMUS Z PERSPEKTIVY ČLENŮ KSČ/KSČM.....	54
4.1. Profily narátorů.....	54
4.2. Teoretické vymezení antikomunismu v rozhovorech s narátory.....	77
4.2.1. Východiska	77
4.2.2. Analýza rozhovorů	80
4.3. Osobní zkušenosti narátorů s antikomunismem	89
5. ZÁVĚR	99
BIBLIOGRAFIE	103
SEZNAM PŘÍLOH	121

1. ÚVOD

Po roce 1989 procházela Československá, respektive Česká republika, složitým transformačním procesem v politické a ekonomické oblasti. Zásadním způsobem se proměnil ideový základ společnosti. Součástí transformačního procesu bylo také tzv. „vyrovnávání se s komunistickou minulostí“, které lze pojmut na široké škále od ideového vymezení se k období mezi lety 1948-1989, přes morální odsouzení představitelů a podporovatelů komunistického režimu, až po faktické potrestání viníků způsobeného bezpráví. „Účtování s komunisty“ se významně podílelo na formování nové národní identity a opakovaně vyvolává diskuse. Postoj k řešení tohoto problému se odvíjí od mnoha faktorů: osobní životní zkušenosti, ideového založení, politické zainteresovanosti, společenské poptávce nebo odborné způsobilosti.

Specifické místo v této problematice zaujímá Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) jako následnická strana¹ Komunistické strany Československa (KSC), tedy jako subjekt vnímaný jako hlavní nositel odpovědnosti za charakter vývoje v předlistopadovém Československu. V této práci však budu ke komunistické straně přistupovat nejen jako k instituci, ale zejména jako k souboru subjektů, na základě jejichž vzájemné interakce vznikají skupinově, respektive stranicky artikulované postoje.

V této práci budu metodou orální historie² tematizovat, jak tento vývoj po roce 1989 vnímali a zpětně reflektují členové KSČM, kteří byli již před rokem 1989 členy KSC.

Pro výše nastíněné téma v této práci používám pojem „antikomunismus“, který jsem vybrala, protože se objevuje ve veřejném diskurzu před rokem 1989 i po něm a v závislosti na ideologickém úhlu pohledu vyvolává pozitivní i negativní konotace. Z pozice badatele vnímám antikomunismus obecně jako vymezování se ke komunistické ideologii, komunistické minulosti, komunistické straně, podporovatelům komunistického hnutí apod..

¹ Termín „následnická strana“ znamená, že strana je spojená s předchozím komunistickým subjektem, i když její současná identita může být značně odlišná. Propojení původní a nové strany může zahrnovat název, členskou základnu, majetek nebo ideologii, přičemž nezáleží na tom do jaké míry a jestli vůbec nová strana zachovává všechny tyto prvky. V ČR působí několik dalších komunistických subjektů, o kterých se také zmiňuji, nelze je ale považovat za následnické.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Nástupnické komunistické strany a jejich typologizace*. In HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ed., *Rudí a růžoví: transformace komunistických stran*, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2002, s. 10–40.

² Viz např.: VANĚK, M., MÜCKE P., *Třetí strana trojúhelníku*, Praha: FHS-UK, ÚSD AV ČR, 2012.

Reflexe minulosti po roce 1989 jako historické téma ještě nedisponuje stanovenou terminologií, zatím je možné v této souvislosti charakterizovat dva zavedené pojmy: „politiku paměti“ a „politiku dějin“. „Politika paměti“ je snaha zvýraznit a prosadit v politickém procesu či využít konkrétní formu kolektivní paměti, zatímco „politika dějin“ sleduje cíl institucionalizovat, právně či politicky upravit vztah celé společnosti k minulosti, většinou k té bezprostředně předcházející.³

Dosud převládajícím přístupem uplatňovaným v analýze vývoje po roce 1989 je tzv. „tranzitologie“.⁴ Tento komparativní přístup, využívaný zejména v politologii, pomohl nalézt nové cesty uvažování, ale zároveň se s postupem času jeví jako příliš normativní. Stěžejním východiskem této práce je zaměření na aktéry, nikoli „šablona transformace“.⁵

Někteří badatelé označují uplynulých dvacet let po pádu komunistických režimů ve Střední a Východní Evropě v roce 1989 za samostatný historický celek: tzv. postkomunismus. O soudobém konci tohoto období je přesvědčen i Boris Buden. Tento chorvatský levicový filozof charakterizuje období „postkomunismu“ jako dobu, kdy „rozklad komunismu dosáhl bodu, ve kterém ani marxistická teorie nebo dosavadní komunistická praxe rozhodujícím způsobem neurčuje aktuální veřejný pořádek.“ Jinak řečeno postkomunismus je systém, ve kterém ti, kteří se pokládají za komunisty, neberou komunistickou doktrínu vážně jakožto rukověť pro organizaci veřejného života.“⁶

Bývalé komunistické státy, podle něj, přijaly západní pohled na revoluce v roce 1989, což je ze dne na den uvrhlo do pozice dětí, které se musí učit demokracii. Buden má na mysli liberální demokracii západního typu, o které panuje přesvědčení, že se její vývojová správnost potvrdila rozpadem komunistického bloku.⁷ Jinými slovy „zaostalý Východ“ je nucen dohánět „normalitu Západu“. Postkomunismus je v důsledku toho vykládán jako historická situace

³ KOPEČEK, M., Úvod. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 9-16.

⁴ Viz níže rozbor literatury, zejména k vývoji KSČM.

⁵ Viz také: KOPEČEK, M., Úvod. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 9-16.

⁶ BUDEN, B., *Od společnosti bez naděje k naději bez společnosti. Konec postkomunismu*. Praha: Rybka Publishers, 2013, s. 15-33.

⁷ Tamtéž, s. 35-51.

omezená na tento „zaostalý Východ“, který je determinovaný vztahem ke své komunistické minulosti. Od tohoto výkladu se „Východ“ utíká ke „kulturalizaci a depolitizaci veřejného diskurzu“.⁸

„Východ“, podle Budena, interpretuje dobu komunismu jako „přechodné odchylení od svého normálního dějinného vývoje“, čímž se „radikálně odtrhává od své minulosti“.⁹ Paradoxně se ale ke své komunistické minulosti stále obrací a stylizuje ji do černobílého příběhu obětí a pachatelů. V důsledku toho postrádá „pozitivní společenský fundament současnosti a budoucnosti“. Společnost tím přichází o historickou zkušenost, respektive sama o sebe.¹⁰

Výsledná „antikomunistická demokratická svoboda“ založená na výše popisovaném formování „postkomunistické“ identity je, podle Budena, svobodou jen sama pro sebe, čili pro antikomunisty.¹¹

Pokud bychom výše položené výzkumné otázky této práce stylizovali do formulací Borise Budena, zněly by následovně: co činí členy této „postkomunistické“ společnosti lidi, kteří nepřestali věřit v sílu komunistické ideologie, nepřijali antikomunistickou identitu a stále se cítí být nositelem historické zkušenosti komunismu.

K problematice antikomunismu v České republice po roce 1989 se opakovaně vyjadřoval český levicový filozof Václav Bělohradský, především tak činil v období kampaně před předčasnými parlamentními volbami v roce 2009. Ve své úvaze uveřejněné v deníku *Právo* mimo jiné napsal: „Civilizační statky vznikají jako odpovědi na skandální otázky, které se náhle vynořují ve společnosti. Ti, kdo je položili, jsou z ní někdy vyhnáni, často pak sami nacházejí na své otázky jen špatné odpovědi. Dvě třetiny současné demokracie například jsou odpověďmi na otázky, které nám položil Marx. Jsou to lepší odpovědi než ty, které navrhoval on sám, ale našli jsme je jen díky skandálním otázkám, které se díky jeho převratnému dílu nedaly obejít. Antikomunismus, jako každý fundamentalismus, odtrhuje naše odpovědi od otázek, díky kterým jsme je našli. A tak se i správné odpovědi stávají dogmatickou

⁸ Tamtéž, s. 53-78.

⁹ Tamtéž, s. 53-78.

¹⁰ Tamtéž, s. 171-213.

¹¹ Tamtéž, s. 15-33.

ideologií.“¹² Jinými slovy se, stejně jako Buden, obrací k problému zatracování historické zkušenosti.

Exponenti antikomunistického diskurzu, podle Bělohradského, využívají „rétoriku polarizace“, to znamená, nutí své okolí volit mezi „antitezemi“. V důsledku toho, jak píše Bělohradský: „Určitá skupina lidí ztrácí nárok na porozumění, jejich zkušenosti nesmějí nic znamenat v jazyce druhé skupiny. Co je mezi tezí a antitezí ocitá se ve tmě, lidé se bojí o tom mluvit.“¹³ Tímto výrokem vyjadřuje Václav Bělohradský myšlenku relativizace skutečnosti svobody v „antikomunistické demokracii“.

V jiném článku Bělohradský napsal: rozdíl mezi kapitalismem a komunismem je, že v prvním případě člověk vykořisťoval člověka, zatímco v druhém to bylo naopak.¹⁴ Touto univerzalizací naznačuje cestu uvolněného uvažování nad historickou zkušeností komunismu, neboli nahlédnutí za tuto zkušenost samotnou. V žádném případě tím nesleduje zpochybňování totalitního charakteru komunistického režimu, podle Bělohradského, je nutné popřít komunismus zároveň s antikomunismem.¹⁵

Vrcholy „brutalizace veřejného diskurzu“ klade Václav Bělohradský do let 1947–1955 a 1971–1979, přičemž 60. léta pro něj byla obdobím „vysekávání se z polarizace“. Poslední přelom spatřuje v roce 2003.¹⁶ Zatímco 90. léta se, podle něj, z počátku zdála být definitivním rozchodem s „rétorikou polarizace“, v následujícím období přišlo obrozování antikomunismu, který se s přelomem roku 2003 stal převládajícím diskurzem.

¹² BĚLOHRADSKÝ, V., Proč nejsem antikomunistou, *Právo*, 18. 7. 2009. Dostupný z WWW: <http://bloguje.czechtek.net/799032-vaclav-belohradsky-proc-nejsem-antikomunistou-pravo.php> [cit. 16. 1. 2014].

Srovnajte, jak na tento výrok reagoval, podle autora článku antikomunistický tisk. Šéfredaktor týdeníku *Reflex* Pavel Šafr ve svém úvodníku s názvem *Být antikomunistou je normální* interpretoval citovaný výrok Václava Bělohradského následovně: „Naše demokracie prý ze dvou třetin stojí na myšlenkách Karla Marxe, který svým ohromujícím dílem změnil svět“. Václav Bělohradský na toto „brutální zkruslování“ reagoval v další publikové úvaze.

BĚLOHRADSKÝ, V., Antikomunismus a velké prázdno, *Právo*, 2009. Dostupný z WWW: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/default.htm> [cit. 16. 1. 2014].

¹³ BĚLOHRADSKÝ, V., Proč nejsem antikomunistou....

¹⁴ Citace není doslovná viz: BĚLOHRADSKÝ, V., Antikomunismus a velké prázdno...

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Václav Bělohradský v textu přímo nevysvětluje, k jaké události tento přelom v roce 2003 vztahuje, pravděpodobně má na mysli volbu Václava Klause prezidentem republiky, ve které hrály důležitou roli hlasy komunistických poslanců.

V kontextu vlastního výzkumného tématu se pokusím odpovědět také na otázku, jestli vybraní členové KSČ/KSČM antikomunistickou „brutalizací“ veřejného diskurzu po roce 1989, periodizují obdobně, nebo nikoli. Jinými slovy budu hledat odpověď na otázku, jestli antikomunismus stále nalézá odrazovou plochu ve svém rétorickém nepříteli, tedy jestli se vybraná skupina identifikuje s obrazem nepřitele, nebo jestli tento rétorický nepřítel představuje hlavní cíl antikomunismu.

Prostředí zkoumané skupiny, tj. komunistickou stranu, blíže popisují v samostatném exkurzu. Na tomto místě nastíním klíčový koncept názorových proudů uvnitř KSČM, které charakterizoval Vladimír Handl.¹⁷

Jednou ze čtyř názorových skupin, které Vladimír Handl uvnitř KSČM rozlišuje, jsou tzv. konzervativci. Tito členové KSČM se drží dogmatického výkladu marxismu-leninismu, tj. revoluční násilné cesty k socialismu, a nejsou schopni přistupovat kriticky k minulosti. Platformou pro sdílení takovýchto názorů je zejména Pražská teoreticko-politická konference, kde je možné slyšet ideologické projevy typické pro 50. a 70. léta minulého století. Pražskou politicko-teoretickou konferenci pořádá OV KSČM Praha1, Praha 6, Praha východ, Praha Západ, Beroun, Domažlice, Klatovy, Mladá Boleslav, Plzeň-sever, Příbram, Rokycany, Tachov, Trutnov, MěV Jirkov, KPI Olomouc, ve spolupráci s Komunistickou stranou Československa (KSČ), Svazem mladých komunistů Československa (SMKČ) a Komunistickým svazem mládeže (KSM).¹⁸ Nejvíce medializovanou osobností tohoto názorového proudu je bývalá poslankyně Marta Semelová, která je známá svými „ostrými“ projevy v parlamentu a pravidelně na sebe upoutává pozornost sdělovacích prostředků pietními akty u hrobu Klementa Gottwalda. Výrazným zastáncem těchto názorů je také například poslanec Stanislav Grospič.

¹⁷ HANDL, V., Transformace komunistické strany. Od „strategie levicového ústupu“ k „evropeizaci“. In GJURIČOVÁ, A.; KOPEČEK, M., ed., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*, Praha: Paseka, 2008, s. 91-115.

Podobné vnitřní rozdělení KSČM předkládá i Petr Fiala, který charakterizuje tři skupiny: postkomunisty, neokomunisty a ortodoxní komunisty.

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v české republice*, Brno: Masarykova univerzita, 1999.

¹⁸ XXXIV. Pražská teoreticko-politická konference, Sborník vystoupení na XXXV. Teoreticko-politické konferenci, *KČM Praha-východ* [online], 2013. Dostupné z WWW: <http://prahavychod.kscm.cz/article.asp?thema=6465&category=> [cit. 3. 2. 2014].

Další názorový proud lze označit jako „reformní“, „umírněný“, „moderní“ či „liberální“. Zástupci této názorové skupiny se pokoušejí o „nové čtení Marxe“,¹⁹ přiklání se k postupným reformám a pokoušejí se o ‚vyvážený‘ přístup k minulosti. Takto názorově orientovaní členové KSČM se sdružují kolem Klubu společenských věd, který působí jako dobrovolné vědecko-osvětové a vědecko-výzkumné sdružení a spolupracuje s KSČM a klubem jejích poslanců, Sdružením pro podporu vědy a výzkumu, Společností pro evropský dialog, Výborem národní kultury, Stranou demokratického socialismu, Společenstvím práce a solidarity a dalšími.²⁰ Mezi zástupce tohoto názorového proudu lze zařadit například europoslance Miroslava Ransdorfa nebo poslance Jiřího Dolejše.

Třetí skupinou, kterou můžeme, uvnitř KSČM rozlišit jsou „pragmatici“. Tito členové KSČM si uvědomují vnitřní rozštěpení strany a v zájmu udržení její struktury a především vlastního politického vzestupu lavírují mezi výše popsanými protipóly. Širší veřejnost a političtí partneři si žádají umírněné projevy reformního proudu, shromáždění starších členů strany by takové vystoupení naopak rozčílilo, proto například na prvomájovém setkání „pragmatik“ raději zvolí projev pronesený ideologickým žargonem. Tento postoj zastává například současný předseda KSČM Vojtěch Filip.

Tyto tři názorové proudy doplňuje Vladimír Handl ještě o skupinu, kterou nazývá „mlčící většina“. Tito řadoví členové KSČM, případně nositelé drobných stranických funkcí, podle něj, jsou většinou „tradicionalističtí“.

Takto charakterizované názorové proudy jsou ideálními typy, které v realitě vždy nenacházejí přesný odraz. Z hlediska tohoto rozdělení se osobnosti, které byly ochotné poskytnout rozhovor pro tuto práci, přibližují spíše k proudu „reformnímu“, nebo alespoň projevují ochotu v tomto duchu diskutovat.²¹ Výsledky terénního výzkumu tedy ukazují přístupnější, ale zároveň obvykle ‚méně slyšitelnou‘ podobu KSČM.

¹⁹ Viz RANSDORF, M., *Nové čtení Marxe*. Praha: Futura, 1996.

²⁰ KSV (původně Klub levicových sociologů), Základní informace o Klubu společenských věd, *KSV* [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.klubspolved.cz/Uvod.htm> [cit. 3. 2. 2014].
KSV (původně Klub levicových sociologů), Počátky Klubu levicových sociologů (Klubu společenských věd), *KSV* [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.klubspolved.cz/Historie.htm> [cit. 3. 2. 2014].

²¹ S úmyslem pokusit se alespoň orientačně zařadit tyto vybrané jednotlivce do výše popsaných názorových proudů jsem narátorům kladla vždy tyto otázky: jak vnímáte názorové rozdíly mezi Martou Semelovou a Jářim Dolejšem respektive Pražskou politicko-teoretickou konferencí a Klubem sociálních věd a co si myslíte o dokumentu *Socialismus pro 21. století*? Viz dále rozbor dikuse uvnitř KSČM k dokumentu *Socialismus pro 21. století*.

Narátory pro vlastní orálně-historický výzkum jsem většinou kontaktovala s pomocí prostředníka z prostředí KSČM. S vybranými osobami jsem uskutečnila vždy dva rozhovory.²² Předmětem prvního setkání bylo životopisné vyprávění, zatímco druhé mělo formu strukturovaného rozhovoru nad tématem práce. Materiál získaný v terénním výzkumu tedy zahrnuje patnáct rozhovorů.²³

Mezi narátory bylo sedm mužů a jedna žena. Pět z nich byli obyvatelé Prahy a tři měli bydliště v Severočeském kraji: v Ústí nad Labem, Litoměřicích a Děčíně. Nejstarší narátor byl narozen v roce 1928, nejmladší v roce 1955.

Dva z mužů byli původně příslušníky dělnických profesí, ale díky stranické činnosti, získali uplatnění jako příslušníci inteligence. Jediná žena, se kterou jsem hovořila, měla středoškolské vzdělání a po celý život pracovala v administrativě. Tři z pamětníků působili ve vědě a výzkumu. Poslední dva, vysokoškolsky vzdělaní, narátoři se ve svých oborech uplatnili ve státní správě.

Mezi dotazovanými se objevili lidé, kteří po celý život vykonávali pouze malé stranické funkce, ale byli mezi nimi také vyšší funkcionáři: předsedové okresních výborů a dokonce

²² Vyjimku představuje pouze narátor Václav Šenkýř, který byl zařazen již do jiného orálně-historického projektu, využila jsem tedy již existující životopisné vyprávění a osobně jsem nahrála pouze jeden strukturovaný rozhovor.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 8.7. 2003.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

²³ První rozhovor s Františkem Kovandou, vedla Barbora Pecková, Praha 4. 7. 2013.

Druhý rozhovor s Františkem Kovandou, vedla Barbora Pecková, Praha, 10.7. 2013.

První rozhovor s Václavem Tomešem, vedla Barbora Pecková, Praha, 18. 7. 2013.

Druhý rozhovor s Václavem Tomešem, vedla Barbora Pecková, Praha, 25. 7. 2013.

První rozhovor s Janem Mázem, vedla Barbora Pecková, Praha, 1. 8. 2013.

Druhý rozhovor s Janem Mázem, vedla Barbora Pecková, Praha, 13. 8. 2013.

První rozhovor s Alenou Kovalovou, vedla Barbora Pecková, Praha, 18. 11. 2013.

Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou, vedla Barbora Pecková, Praha, 25. 11. 2013.

První rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 22. 10. 2013.

Druhý rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 4. 11. 2013.

První rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 22. 10. 2013.

Druhý rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 4. 11. 2013.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková, Praha, 16. 12. 2013.

První rozhovor se Zdeňkem Duškem, vedla Barbora Pecková, Litoměřice, 5. 12. 2013.

Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem, vedla Barbora Pecková, Litoměřice, 9. 12. 2013.

První rozhovor s Pavlem Vodseďálkem, vedla Barbora Pecková, Ústí nad Labem, 15. 1. 2014.

Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem, vedla Barbora Pecková, Ústí nad Labem, 22. 1. 2014.

jeden místopředseda strany. Někteří zaznamenali vrchol své kariéry před rokem 1989, jiní naopak dosáhli na nejvyšší posty až po ‚převratu‘.

Do terénního výzkumu jsem vstupovala se ‚sadou‘ předem připravených otázek pro druhý rozhovor, které jsem pokládala každému narátorovi. Výchozím tématem rozhovoru byla otázka, jak narátoři získali vztah ke komunistickým myšlenkám a proč vstoupili do KSČ. Dále jsem narátory vyzvala, aby vzpomínali na rok 1989: jak prožili ‚revoluční okamžiky‘, co se pro ně v následujícím období změnilo a proč dál zůstali členy komunistické strany. Následně jsem položila otázku, jak po roce 1989 vnímali postoj společnosti ke komunistům. Poté jsem se narátorů ptala, co je, podle nich, antikomunismus a kdo jsou antikomunisté. Další otázky jsem zaměřila na osobní zkušenosti narátorů s antikomunismem v mezilidských vztazích, v zaměstnání a v politice. Nakonec se narátoři měli pokusit vyjádřit, jakým vývojem antikomunismus po roce 1989 prošel.

Analýzu rozhovorů jsem, podle možností, doplnila dalšími prameny: stenografickými protokoly jednání parlamentu²⁴ a agenturními svazky Státní bezpečnosti uložených v Archivu bezpečnostních složek.²⁵

Do ‚prostředí narátorů jsem vstupovala‘ na základě předchozí detailní analýzy. Pracovala jsem s primárními prameny: materiály sjezdů, programy, stanovisky, statistikami o členské základně apod..²⁶ Zvláštní pozornost jsem věnovala vnitrostranické diskusi o dokumentu *Socialismus pro 21. století*,²⁷ na kterém od roku 2004 pracuje Odborné zázemí KSČM. *Socialismus pro 21. století* není typickým programovým dokumentem, ale spíše filozofickou vizí budoucí společnosti, která je založená na studiích odborníků, přesto, nebo právě proto, je přínosné sledovat příslušnou vnitrostranickou diskusi.²⁸ Dále jsem využila oficiální

²⁴ Česko-slovensko. ČNR 1990-1992 stenoprotokoly, 33. schůze, 20. 3. 1992, *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/033schuz/s033014.htm> [cit. 22. 3. 2014].

²⁵ V případě Václava Exnera:

ABS ČR. Svazek reg. č. 37278, kategorie D důvěrník, krycí jméno „Izák“, podle záznamu skartační komise zničen 6. 12. 1989.

ABS ČR. Svazek reg. č. 35151 Praha a Středočeský kraj, a. č. 728903, kategorie D důvěrník, krycí jméno „Vrba“, ukončen 17. 1. 1972.

²⁶ Dostupné v elektronické podobě na www.kscm.cz.

²⁷ KSČM. Socialismus pro 21. století, VII. sjezd KSČM, Hradec Králové, 21. 4. 2008, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti> [cit. 22. 4. 2014].

²⁸ Viz Publikace několika členů strany rozvíjející v pozitivním duchu daný text: HELLER, J., NEUŽIL, F., a kol., *Bojíte se socialismu?*, Příbram: Periskop, 2007.

programové dokumenty: *KSČM na přelomu tisíciletí*²⁹ z roku 1999 a *Naděje pro Českou republiku*³⁰ z roku 2004, jejichž kontrast vyjadřuje určitý vývojový posun KSČM.

S uvedenými dokumenty jsem pracovala s vědomím, že je nutné zaměřovat se také na proces jejich vzniku, tedy na soupeření výše popisovaných „názorových proudů“, které je pro charakteristiku strany velice důležité. Dále jsem v analýze využila výstupy Klubu společenských věd³¹ a Pražské teoreticko-politické konference.³² Obraz názorového spektra v KSČM jsem utvářela také prostřednictvím straně blízkého tisku: *Haló novin*.³³

V odborné literatuře se KSČM objevuje převážně v kontextu regionu středovýchodní Evropy a studií transformace komunistických stran po roce 1989. H. Kitschelt a Z. Mansfeldová navrhli v závislosti na historických, politických, hospodářských a kulturních vlivech typologii komunistických režimů ve Střední a Východní Evropě. Z této charakteristiky dále odvodili důsledky pro způsob změny režimu v jednotlivých státech a podobu nového demokratického systému.³⁴

Historickými kořeny a jejich vlivem na transformaci komunistických stran se zabývala také A. M. Grzymala-Busse.³⁵

Dále také sborník statí odborného pracoviště k tomuto projektu:

TAP, ÚV KSČM, *Socialismus pro 21. století: sborník statí*, Praha: Futura, 2008.

Srovnání s projevy dalších členů strany na Pražské teoreticko-politické konferenci:

XXXIV. Pražská teoreticko-politická konference, Sborník vystoupení na XXXV. Teoreticko-politické konferenci, *KČM Praha-východ* [online], 2013. Dostupné z WWW: <http://prahavychod.kscm.cz/article.asp?thema=6465&category=> [cit. 3. 2. 2014].

²⁹ KSČM. *KSČM na přelomu tisíciletí*, V. sjezd KSČM, Žďár nad Sázavou, 23. 3. 2007, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/v-sjezd-kscm/obsahove-materialy-v-sjezdu-kscm/33798/kscm-na-prelomu-tisicileti> [cit. 22. 4. 2014].

³⁰ KSČM. *Naděje pro Českou republiku*, VI. sjezd KSČM, České Budějovice, 14. 1. 2005, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 22. 4. 2014].

³¹ Osobně jsem se zúčastňovala jejich přednášek a diskusí, viz kalendář akcí: <http://www.klubspolved.cz/>.

³² Například: XXXIV. Pražská teoreticko-politická konference, Sborník vystoupení na XXXV. Teoreticko-politické konferenci, *KČM Praha-východ* [online], 2013. Dostupné z WWW: <http://prahavychod.kscm.cz/article.asp?thema=6465&category=> [cit. 3. 2. 2014].

³³ Dostupné z WWW: www.halonoviny.cz, v současnosti pouze v omezené placené podobě. Některé starší články jsou stále dostupné v rubrice *Názory a polemika* dostupné z WWW: www.kscm.cz. KSČM disponuje také sítí regionálních tiskovin: *Nový zítřek* (Hradec Králové), *Svoboda* (Kladno), *Pravda* (Střední Čechy), *Echo* (Brno), Nakladatelství: *Futura, Orego*.

³⁴ KITSHELT, H., MANSFELDOVA, Z., a kol., *Post-communist party systems*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

³⁵ GRZYMALA-BUSSE, A., M., *Redeeming the Communist Past: the Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, New York: Cambridge University Press, 2002.

J. Ishiyama a A. Bozóki charakterizovali odlišné strategie, které jednotlivé strany v regionu během své transformace zaujaly, a porovnávali jejich úspěšnost ve volbách „druhé generace“, tedy třetích svobodných volbách.³⁶

V publikaci *Learning from the West?: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of East Central Europe*³⁷ se autoři věnovali vlivu západních levicových subjektů na politiky komunistických stran ve Střední Evropě.

Transformaci komunistických stran se věnovali i čeští politologové v publikaci *Rudí a růžoví: Transformace komunistických stran*³⁸, kde definovali pojem „následnická strana“.

Monotematicky se historii a charakteristikou československé, respektive české, komunistické strany zabýval Jacques Rupnik ve své knize *Dějiny Komunistické strany Československa*³⁹, která zahrnuje období od jejího vzniku po únor 1948. Uceleně se vývojem KSC a KSČM zabývali P. Fiala, Jan Holzer, Miroslav Mareš a Pavel Pšeja v knize *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v České republice*.⁴⁰

Uvedená literatura sice zapadá do výše popisovaného „paradigmatu tranzitologie“,⁴¹ které se tato práce snaží spíše vyhnout. Cílem této práce sice není určovat, zda je česká komunistická strana „antisystémová“⁴², „extrémní“ či „radikální“,⁴³ „revoluční“ nebo „postrevoluční“⁴⁴

³⁶ ISHIYAMA, J., T., BOZÓKY, A., Adaptation and Change: Characterizing the Survival Strategies of the Communist Successor Parties. In *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2001, č. 3, s. 31-51.

³⁷ HOUGH, D., PATERSON, W., SLOAM, J., ed., *Learning from the West?: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of East Central Europe*, New York: Routledge, 2006.

³⁸ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ed., *Rudí a růžoví: Transformace komunistických stran*, Brno Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2002.

³⁹ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, Praha: Academia, 2002.

⁴⁰ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v České republice*, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 1999.

⁴¹ KOPEČEK, M., Úvod..., s. 9-16.

⁴² Michal Kubát, přičemž se opírá o klasifikaci stranických systémů Giovanni Sartoriho založenou na ideologické polarizaci. Antisystémová strana je ideologickou opozicí zpochybňující legitimitu režimu. Neusiluje pouze o změnu vlády, ale o změnu samotného systému vlády. Antisystémová strana může působit vně i uvnitř systému.

KUBÁT, M., Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy. In *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8. – 10. 9. 2006*, Praha: Česká společnost pro politické vědy, 2006, s. 548-556.

⁴³ „Radikální“ subjekty usilují o hluboké socio-ekonomické změny, ale v rámci demokratického systému, zatímco „extrémní“ uskupení stojí v opozici k systému samotnému.

MARCH, L., MUDDE, C., What's Left of the Radical Left? The European radical Left after 1989: Decline and Mutation. In *Comparative European Politics*, 2005, č. 3, s. 23-49.

apod., nicméně bere tyto politologické klasifikace v úvahu jako součást výsledků dosavadního výzkumu o KSČ/KČM.

Analýzu rozhovorů jsem zasadila do kontextu obecného historického vývoje antikomunismu po roce 1989. Z dostupných pramenů jsem využila Sbírký zákonů České a Slovenské Federativní Republiky a České republiky.⁴⁵

Dále jsem čerpala ze sekundární literatury, ve které bylo toto téma již pramenně zpracováno. Nejdůležitějším zdrojem této práce v tomto ohledu byla publikace *Rozdělení minulostí: vytváření politických identit v České republice*,⁴⁶ ve které se kolektiv autorů zabývá formováním českého politického spektra, jehož nedílnou součástí je postoj k minulosti. Autoři se v této analýze uplatnili jiný přístup než „tranzitologický“ a zaměřili se zejména na jednotlivé aktéry historického vývoje.

Dále jsem vycházela z knihy Jiří Suka *Labyrintem revoluce – Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*,⁴⁷ tedy z dosud nejpodrobnější syntézy prvních měsíců sametové revoluce. Jiří Suk se věnoval především vývoji Občanského fóra, přičemž kromě běžných archivních dokumentů využil i „netradiční prameny“ jako jsou magnetofonové záznamy a rozhovory.

K charakteristice některých nositelů polistopadového antikomunismu jsem využila orálně-historickou publikaci *Sto studentských revolucí*,⁴⁸ která zachycuje životopisná vyprávění studentů, kteří se podíleli na organizaci demonstrací a stávek v roce 1989. Dále jsem čerpala z životopisných vyprávění uveřejněných v knize *Lidé Charty 77*.⁴⁹ V tomto kontextu jsem

Problémy s politologickým vymezením pojmu extremismus viz: FIALA, P., ed., *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 1998.

⁴⁴ Podobně jako L. March a C. Mudde:

CÍSAŘ, O., The Left in the Beginning of the 21th Century. In KOPEČEK L., ed., *Trajectories of the Left: Social Democratic and (ex-) Communist Parties in the Contemporary Europe: between Past and Future*, Brno: CDK, 2005, s. 11–24.

⁴⁵ Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/> [cit. 24. 4. 2014].

⁴⁶ GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulostí: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012.

⁴⁷ SUK, J., *Labyrintem revoluce – Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha: Prostor, 2003.

⁴⁸ OTÁHAL, M., VANĚK, M., *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*, Praha: NLN, 1999.

⁴⁹ JECHOVÁ, K., *Lidé Charty 77: zpráva o biografickém výzkumu*, Praha: ÚSD AV ČR, 2003.

využila také televizní dokument *Evoluce 4 z revoluce*,⁵⁰ který zprostředkovává časosběrný portrét čtyř aktérů revolučních událostí.

Antikomunismus jako politickou strategii českých politických subjektů charakterizovali politologové Polášek a Koubek v článku s názvem *Antikomunismus nekonečný příběh české politiky*,⁵¹ dále potom také Polášek společně s Novotným a Perrottinem v publikaci *Mezi masovou a kartelovou stranou: možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSČM v letech 2000–2010*.⁵²

Ondřej Slačálek v článku s názvem *Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie*⁵³ předložil vlastní klasifikaci antikomunismu po roce 1989 založenou na analýze textů petic a protestních prohlášení, kterou ukotvil konceptem „hegemonie“ marxistického filozofa Antonia Gramsciho.⁵⁴

Pojmu antikomunismus jsem se věnovala také z hlediska jeho vymezení z pohledu teorie, především z pohledu komunistické teorie, tedy z hlediska možných východisek narátorů. Nejprve jsem se zabývala vymezením pojmu ideologie, zejména u Marxe, Engelse a Lenina,⁵⁵ což shrnul Pavel Šaradín ve své publikaci *Historické proměny pojmu ideologie*.⁵⁶

V práci jsem dále využila teoretickou literaturu komunistické provenience a publikované studijní materiály KSČ zabývající antikomunismem.⁵⁷ V úvahu jsem vzala také materiál CSTS KSČM,⁵⁸ který vyjadřuje soudobou představu KSČM o antikomunismu po roce 1989.

⁵⁰ KOUTECKÝ, P., ŠIKL, J., *Evoluce 4 z revoluce 2/4*, Česká televize, 11. 11. 2010. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10244253080-evoluce-4-z-revoluce/video/> [cit. 28. 2. 2014].

⁵¹ KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., *Antikomunismus nekonečný příběh české politiky?*, Friedrich Ebert Stiftung, [online], 2013. Dostupné z WWW: http://fesprag.ecn.cz/img_upload/3403f47f1c75ee9d75621c7be5f8ebdd/antikomunismus_nekonecny_pribeh_cke_politiky.pdf [cit. 23. 2. 2014].

⁵² POLÁŠEK, M., NOVONÝ, V., PEROTTINO, M., a kol., *Mezi masovou a kartelovou stranou: možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSČM v letech 2000–2010*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.

⁵³ SLAČÁLEK, O., *Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie*, *Britské listy*, [online], 22. 6. 2009. Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/47533.html#> [cit. 16. 1. 2014].

⁵⁴ MOUFFE, CH., *Hegemony and ideology in Gramsci*. In MOUFFE, CH., ed., *Gramsci & Marxist Theory*, London, Boston: Routledge & Kegan Paul, 1979.

⁵⁵ MARX, K., ENGELS, B., *O historickém materialismu*, Praha: Svoboda, 1951.

MARX, K., ENGELS, B., *Spisy*, sv.3, Praha: SNLP, 1958.

LENIN, V., I., *Stát a revoluce*, Praha: Svoboda, 1988.

⁵⁶ ŠARADÍN, P., *Historické proměny pojmu ideologie*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.

⁵⁷ KORTUNOV, V., V., *Doba základních přeměn*, Praha: Horizont, 1980.

HRZAL, L., A KOLEKTIV., *Antikomunismus a ideologický boj*, Praha: Horizont, 1972.

ARTEMOV, V., Z., *Antikomunismus dnes: krize strategie současného antikomunismu*, Praha: Svoboda, 1987.

Struktura práce se odvíjí následovně. První kapitola je věnována vývoji a charakteristice antikomunismu v České republice po roce 1989 v obecné rovině. V první části kapitoly předkládám chronologické shrnutí tohoto vývoje, zatímco v druhé části navrhuji několik typů antikomunismu, respektive jeho nositelů, a zabývám se jejich motivací, argumenty a cíli.

Dále následuje krátký exkurz o vývoji komunistické strany po roce 1989, ve kterém se také věnuji programovým cílům KSČM a jejímu postoji k minulosti.⁵⁹

Ve druhé kapitole se zabývám analýzou a interpretací vlastních orálně-historických rozhovorů. V první části této kapitoly představuji jednotlivé narátory prostřednictvím jejich základních biografických údajů, zejména potom prostřednictvím jejich odpovědí na otázky: proč se stali členy KSČ, co pro ně členství znamenalo, jak prožili rok 1989, co se pro ně v následujícím období změnilo a proč dál zůstali členy KSČ/KSČM.

Druhá část kapitoly je věnována tomu, jak nárátoři teoreticky vymezují antikomunismus, a jak ho vnímají v oblasti politiky. V třetí části se věnuji osobním zkušenostem narátorů s antikomunismem.

TOMÁŠEK, L., ed., *Soudobý antikomunismus a ideologický boj*, Praha: Vysoká škola politická ústředního výboru KSČ, 1978.

ČÁP, J., *Antikomunismus v ideologii a politice sociálního reformismu: studijní text pro lektory a posluchače semináře Kritika současné ideologie a politiky antikomunismu, I. ročník, zařazeného ve vyšším stupni stranického vzdělávání*, Praha: Oddělení propagandy a agitace ústředního výboru KSČ, 1976.

DOUBRAVA, B., *Národně osvobozenecké hnutí a antikomunismus, studijní texty pro lektory a posluchače semináře Kritika současné ideologie a politiky antikomunismu, I. ročník, zařazeného ve vyšším stupni stranického vzdělávání*, Praha: Oddělení propagandy a agitace ústředního výboru KSČ, 1976.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a mládež, (na pomoc lektorům a propagandistům, politického vzdělávání SSM)*, Praha: Mladá fronta, 1981.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a ideologická diverze, (sborník, studijní materiály k Olympijským hrám 1972, sv. 5)*, Praha: Olympia, 1975.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a jeho projevy v tělovýchově a sportu, (Olympijské hry 1976, studijní materiály, č. 4)*, Praha: Olympia, 1975.

⁵⁸ KSČM. Materiál pro jednání Výkonného výboru Ústředního výboru KSČM 19. srpna 2011 a 10. února 2012, předkládá místopředseda ÚV KSČM Stanislav Grospič zpracovala Skupina pro boj s antikomunismem CSTS ÚV KSČM, projednala Rada CSTS ÚV KSČM, 13. 6. 2011.

⁵⁹ Text této kapitoly vychází z bakalářské práce autorky:

PECKOVÁ, B., *Charakter a budoucnost KSČM v kontextu jejího vztahu se spřízněnou politickou mládežnickou organizací KSM/ SMKČ*, Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce JUDr. Vladimír Handl, CSc., Praha: 2012.

V textu jsou použity tři typy označení citací. Kurzívou jsou vymezeny úseky doslovného přepisu rozhovoru, uvozovky označují parafrázi narátorova výroku, nebo přesnou citaci sekundární literatury, a jednoduché uvozovky jsou zvýrazněny autorkou.

2. VÝVOJ ANTIKOMUNISMU V ČESKÉ REPUBLICE PO ROCE 1989

2.1. Periodizace

Listopad a prosinec roku 1989 se ve vztahu ke komunistům nesl v duchu smířlivého přístupu. Požadavek „jednání u kulatého stolu“ směřoval k politice „historického kompromisu“. K protestujícím občanům se postupně přidávali i někteří členové KSČ. Manifestující dav, v tuto chvíli v režii disentu, byl ochoten spokojit se s odchodem nejkompromitovanějších představitelů režimu a ztrátou většinového zastoupení komunistů ve funkcích. První, kdo se ohradil vůči opomíjení otázky odpovědnosti za spáchané zločiny a bezpráví, byli političtí vězni 50. let. Pro OF a VPN ale „účtování s komunisty“ prozatím nebylo tématem dne. Konfliktní historické vzpomínky v tuto chvíli ještě zakrývala revoluční euforie.⁶⁰

V lednu 1990 se začala radikalizovat Občanská fóra v krajích a okresech, která stupňovala svůj tlak na Koordinační centrum OF ve věci majetkového vypořádání s komunistickou stranou a důsledného odvolávání komunistických funkcionářů v místní správě a v podnicích.⁶¹

Na počátku roku 1990 se pozornost začala obracet také k dosud upozaděné otázce bezpečnostních složek. Do vedení Federálního ministerstva vnitra byl dosazen lidovec Richard Sacher, který se rozhodl ministerstvo přebírat ve spolupráci s jeho předrevolučními pracovníky. Oficiální rozkaz ke zrušení StB vydal ministr Sacher až 1. 2. 1990. Klíčový mocenský orgán byl tedy několik měsíců pod vlivem komunistických struktur. Nejméně od března 1990, údajně se svolením ministra Sachera, probíhaly na FMV „divoké lustrace“.⁶²

Situace kolem archivů StB nastolila atmosféru nejistoty. Manipulace s těmito archivy na jedné straně v občanském hnutí vyvolávaly obavy ze spiknutí ve vlastních řadách, na druhé straně představovaly silný mocenský nástroj.⁶³

⁶⁰ SUK, J., Politické hry s „nedokončenou revolucí“. Účtování s komunistem v čase OF a po jeho rozpadu. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 19-21.

⁶¹ SUK, J., Politické hry s „nedokončenou revolucí“..., s. 25-30.

⁶² SUK, J., *Labyrintem revoluce – Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha: Prostor, 2003, s. 355-379.

ŽÁČEK, P., „Sachergate“: první lustrační aféra, *Paměť a dějiny*, 2007, č. 1, s. 50-81.

⁶³ SUK, J., *Labyrintem revoluce...*, s. 355-379.

ŽÁČEK, P., „Sachergate“..., s. 50-81.

Antikomunistické nálady uměl pružně využít Václav Klaus, který již od března 1990 za účelem propagace svého návrhu ekonomické reformy navštěvoval regionální Občanská fóra. Václav Klaus již v této době pochopil, že silící antikomunistickou atmosféru je možné využít k získání podpory vlastních politických cílů.⁶⁴

Otázka „vyrovnávání se s komunistickou minulostí“ získávala na významu s blížícími se květnovými volbami. Antikomunismus se posunul z periferie politických diskusí směrem do jejich hlavního proudu. Postoj k období mezi lety 1948-1989 se stal důležitým tématem vymezování jednotlivých subjektů vznikajícího politického spektra.⁶⁵

V následujícím období se někteří zvolení politici pokoušeli antikomunistickou reflexi minulosti ukotvit legislativně. Jedním z prvních kroků v této oblasti bylo schválení tzv. restitučního zákona č. 403/1990 Sb, který se vztahoval na majetek znárodněný v roce 1959. Toto „zmírnění některých majetkových křivd“ se ukázalo jako nejrychlejší metoda privatizace. Uvedené opatření bylo obecně dobře přijato, na odpor narazily až restituce církevního majetku.⁶⁶

Již v listopadu 1990 poslanci schválili *Ústavní zákon č. 496 Sb o navrácení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní Republiky*. V jeho preambuli zákonodárci deklarovali, že KSČ od roku 1948 považovala stát za svoje vlastnictví a přivlastňovala si tak majetek, který patří všem občanům. V následujících paragrafech zákon komunistické straně, jejím orgánům a organizačním složkám ukládal odevzdat nemovitý i movitý majetek, peněžité prostředky a majetková práva, které měla ve vlastnictví k 31. 12. 1990. Na základě této legislativní úpravy byly do vlastnictví státu převedeny také archivní materiály KSČ.⁶⁷

⁶⁴ GJURIČOVÁ, A., Poněkud tradiční rozchod s minulostí: Občanská demokratická strana. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 110-117.

⁶⁵ Viz: GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012.

⁶⁶ Česko-Slovensko. Zákon č. 403/1990 Sb ze dne 2. října 1990 o zmírnění následků některých majetkových křivd. In Sbirka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, 10. 10. 1990, částka 96, s. 1466-1470. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1990&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 1. 3. 2014].

JEŽEK, T., *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*, Praha: Prostor, 2007, s. 60-61.

⁶⁷ Česko-Slovensko. Ústavní zákon č. 496/1990 Sb ze dne 16. listopadu 1990 o navrácení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní Republiky. In Sbirka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, 15. 12. 1990, částka 82, s. 1850-1851. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1990&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2> [cit. 24. 2. 2014].

Diskuse o podobě lustrací byla naopak velice rozsáhlá.⁶⁸ Příslušné zákonné opatření bylo schváleno v říjnu 1991 pod názvem *Zákon č. 451 Sb, kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky*. Tento tzv. „lustrační zákon“ stanovil, že funkci v orgánech státní správy, v armádě, bezpečnostní a informační službě, kancelářích nejvyšších státních úřadů, veřejných sdělovacích prostředcích a ve státních hospodářských, obchodních a finančních zařízeních může vykonávat pouze ten, kdo v období mezi 25. únorem 1948 a 17. listopadem 1989 nebyl příslušníkem bezpečnostních složek spolupracovníkem Státní bezpečnosti: rezidentem, agentem, držitelem propůjčeného nebo konspiračního bytu, informátorem nebo ideovým spolupracovníkem, vědomým spolupracovníkem StB, tajemníkem, členem stranických orgánů nebo pracovníkem aparátu stranických orgánů na úseku politického řízení SNB od okresní úrovně a výše, zde zákon připouštěl výjimku na období od 1. ledna 1968 do 1. května 1969, příslušníkem Lidových milicí, členem Akčního výborů po únoru 1948, členem prověřkových komisí po únoru 1948 a po srpnu 1968 nebo studentem některé sovětské vysoké politické školy po dobu více než tři měsíce. Dále zákon upravoval pravidla pro výkon funkcí na ministerstvu vnitra, v informační službě a policejním sboru a stanovil pravidla pro vydávání osvědčení.⁶⁹

Ve stejném roce federální ministr vnitra Ján Langoš vydal, na základě podnětu vedoucího zvláštní inspekce ministerstva vnitra Jiřího Šetiny, rozkaz č. 95, kterým zřídil Útvar FMV pro dokumentaci a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti. V listopadu roku 1992 na základě nařízení Ministerstva vnitra ČR č. 59/192 vznikl Úřad dokumentace a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti. V únoru 1993 potom bylo založeno ještě Koordinační centrum pro dokumentaci a vyšetřování násilí proti českému národu od 8. 5. 1945 do 31. 12. 1989 podřízené generálnímu prokurátorovi. Obě jmenované instituce ministerstva vnitra byly

⁶⁸ Viz: SUK, J., Prezident Václav Havel a břemeno (komunistické) minulosti: lustrace jako politický a morální problém 1989-1992. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 163-176.

⁶⁹ Česko–Slovensko. Zákon č. 451/1991 Sb. ze dne 4. října 1991, kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky. In Sbírká zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, 5. 11. 1991, částka 86, s. 2106-2110. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3> [cit. 24. 2. 2014].

v roce 1994 sloučeny do jedné instituce s názvem Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu, jehož ředitelem byl jmenován Václav Benda.⁷⁰

V březnu roku 1993 poslanci odhlasovali zákon deklarující protiprávní charakter komunistického režimu. Parlament v něm konstatuje, že „Komunistická strana Československa, její vedení i členové jsou odpovědní za způsob vlády v naší zemi v letech 1948–1989 a to zejména za programové ničení tradičních hodnot evropské civilizace za vědomé porušování lidských práv a svobod, za morální a hospodářský úpadek provázený justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, nahrazením fungujícího tržního hospodářství direktivním řízením, destrukcí tradičních principů vlastnického práva, zneužíváním výchovy, vzdělávání, vědy a kultury k politickým a ideologickým účelům, bezohledným ničením přírody, a prohlašuje, že ve své činnosti bude vycházet z tohoto zákona.“⁷¹

V následujícím období se pozornost veřejnosti od antikomunismu přechodně odvrátila k diskusi o federativním uspořádání státu. Od antikomunistické rétoriky ustoupil také Václav Klaus, který již v roce 1993 shledal zásadní ekonomickou reformu za dokončenou a totalitní režim za překonanou odchylku. Opakovaně používal metaforu antikomunismu jako „příliš velkého zpětného zrcátka“ a zdůrazňoval potřebu pozitivního politického programu.⁷² Zatímco v programu ODS z roku 1992 se dočteme, že „většina problémů, které otrásají naši společnosti má své kořeny v nejasně vymezeném vztahu k minulosti, „ke 42 letům komunistické nadvlády“,“⁷³ program z roku 1996 se odvolává na úspěchy transformace a konstatuje, že komunismus už jednoduše přestal existovat.⁷⁴

Na konci 90. let se podstatou antikomunismu stala spíše snaha omezit manévrovací prostor levicových stran obecně, namísto zájmu o reálné „účtování s komunisty“, neboli „dekomunizaci“. Rétorickým nepřitelem antikomunismu je sice stále KSČM, ale ve skutečnosti je jeho hlavní cílem především ČSSD. Pravicová elita udržováním zdání trvalého

⁷⁰ ŽÁČEK, P., *Boje o minulost: deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí. Pokus o předběžnou bilanci*, Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 59-94.

⁷¹ Česko. Zákon č. 198/1993 Sb ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. In Sběrka zákonů České republiky, 30. 7. 1993, částka 51, s. 1010. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1993&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 24. 2. 2014].

⁷² GJURIČOVÁ, A., Poněkud tradiční rozchod..., s. 121-122.

⁷³ Tamtéž, s. 119-120

⁷⁴ Tamtéž, s. 127.

„politického výjimečného stavu“ utvrzuje svou vlastní ideologii.⁷⁵ ČSSD se však ke spolupráci s KSČM ostře vymezila v tzv. „bohumínském usnesení“ na svém XXVII. sjezdu v roce 1995.

Ekonomická krize v roce 1997 a první vláda sociální demokracie přinesla opětovné zostření antikomunistické rétoriky. ODS se opět aktivizovala v prosazování antikomunistické legislativy, diskutovalo se o promlčecích lhůtách, památníku obětem komunismu nebo zpřístupnění svazků StB. Spíše než o ‚frontální iniciativu‘ se jednalo o úsilí jednotlivců: Václava Bendy a jiných bývalých členů Křesťanské demokratické strany, dále potom například Tomáše Julínka, Mirka Topolánka, Aleny Páralové, Dagmar Lastovecké nebo Jiřího Lišky z Občanské demokratické strany. Antikomunistická prohlášení se stala pravidelným prvkem usnesení kongresů ODS.⁷⁶

Mobilizační moment antikomunismu ve veřejném diskursu lze spatřovat také ve zvolení Václava Klause do funkce prezidenta republiky za přispění hlasů komunistických poslanců v roce 2003.⁷⁷

Po odchodu Václava Klause z čela ODS, kterého v roce 2002 nahradil Mirek Topolánek, se druhá vlna antikomunismu rozběhla na plno. Jejím vrcholem byl rok 2006⁷⁸ spojený s agresivní volební kampaní zaměřenou na leadery dvou nejsilnějších politických stran: Mirka Topolánka z ODS a Jiřího Paroubka z ČSSD, který otevřeně připouštěl možnost koalice ČSSD a KSČM. Po roce 2010 se tato antikomunistická „kulturní hegemonie“ začala rozpadat.⁷⁹

⁷⁵ KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., Antikomunismus nekonečný příběh české politiky?, *Friedrich Ebert Stiftung* [online], 2013, s. 6-11. Dostupné z WWW: http://fesprag.ecn.cz/img_upload/3403f47f1c75ee9d75621c7be5f8ebdd/antikomunismus_nekonecny_pribeh_cke_politiky.pdf [cit. 23. 2. 2014].

POLÁŠEK, M., NOVONÝ, V., PEROTTINO, M., a kol., *Mezi masovou a kartelovou stranou: možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSČM v letech 2000 – 2010*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.

⁷⁶ GJURÍČOVÁ, A., Poněkud tradiční rozchod..., s. 130-131.

⁷⁷ Politolog Ondřej Slačálek popisuje změnu veřejného diskursu na základě analýzy petic a protestních prohlášení, zlom spatřuje v roce 2003, kdy se antikomunismus stal konfrontačním.

SLAČÁLEK, O., Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie, *Britské listy*, [online], 22. 6. 2009. Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/47533.html#> [cit. 16. 1. 2014].

⁷⁸ Podobný vývoj můžeme pozorovat také v ostatních zemích regionu: Polsku, Maďarsku nebo Rumunsku.

Viz KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., Antikomunismus nekonečný příběh..., s. 6-11.

⁷⁹ SLAČÁLEK, O., Český antikomunismus...

V roce 2005 obdrželo Ministerstvo vnitra ČR podnět ke zrušení Komunistického svazu mládeže. Hlavním bodem argumentace MV ČR bylo, že KSM má ve svém programu formulace vyzývající k potlačování práv některých skupin občanů. Nevhodné shledalo ministerstvo také použití formulace, že KSM „usiluje o revoluční překonání kapitalismu“, které v kombinaci s prohlášením: „vycházíme z Marxe, Lenina a jiných významných filozofů komunistického hnutí“, podle něj, získává násilný obsah. Dále bylo KSM obviněno, že kladením si takovýchto cílů vykonává činnost vyhrazenou politickým stranám a tím porušuje zákon o sdružování, na základě kterého působí.⁸⁰ Uplatnění posledně jmenovaného argumentu je však na první pohled absurdní, protože v takovém případě by musely být zrušeny všechny politické mládežnické organizace a všechna ostatní politická sdružení. Ministerstvo vnitra požádalo o posudek univerzitních pracovníků Západočeské univerzity, Ústavu státu a práva AV ČR a Vysoké školy politických a společenských věd, kteří se vyjadřovali především k pojmu „revoluce“ a jeho výklad jako „nutně násilné změny“ označili za spekulativní.⁸¹ Po několika výzvách ke změně problematických částí programu a úpravě internetové prezentace, na které KSM reagoval, podle MV ČR, nedostatečně, proběhlo soudní jednání. Přes špatně vystavěnou obžalobu byl KSM po odvolání v roce 2008 rozpuštěn. Jeho členové však dosáhli opětovné obnovy soudního jednání a původní rozsudek byl v roce 2009 nakonec zrušen.⁸²

⁸⁰ Viz korespondence mezi MV ČR a KSM:

Dopis od Darii Benešové, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, pro KSM, ve věci: upozornění a výzva podle § 12 odst. 3 zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, Praha, 25. 11. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20051127_mvcr-benesova-vyzva.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Milana Krajčí, KSM pro Darii Benešovou, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, ve věci: upozornění a výzva podle § 12 odst. 3 zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, Praha, 16. 12. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20051216_ksm-krajca-mvcr-dopis.doc [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Darii Benešové, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, pro KSM, ve věci: změna stanov – Komunistický svaz mládeže, Praha, 12. 10. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20061016_mvcr-benesova-odpoved-na-zmenu.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Darii Benešové, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, pro KSM, ve věci: Rohodnutí o rozpuštění, Praha, 25. 11. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20061016_mvcr-benesova-usneseni-o-rozpusteni.pdf [cit. 1. 3. 2014].

⁸¹ Dopis od Zdeňka Zbořila, ARC Vysoká škola politických a společenských věd, pro Václava Henycha, náměstka MV ČR ve věci: odborné vyjádření z oboru politologie a historie, Praha, 16. 6. 2006. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20060616_zboril-posudek.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Milana Kindla, proděkana Západočeské univerzity pro Václava Henycha, náměstka MV ČR, Plzeň, 29. 6. 2006. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20060629_zeu-kindl-posudek.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Jaroslava Zachariáše, ředitele Ústavu státu a práva AV ČR, pro Václava Henycha, náměstka MV ČR ve věci: stanovisko Ústavu státu a práva AV ČR k některým částem programu KSM z hlediska jejich slučitelnosti s Ústavou ČR, popřípadě se zákonem 83/ 1990 Sb., vypracoval Jiří Grospič, Praha, 30. 6. 2006. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20060630_ustavstatuprava-zacharias-posudek.pdf [cit. 1. 3. 2014].

⁸² Česko. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ve věci žalobce: Komunistický svaz mládeže o. s., se sídlem politických vězňů 9, Praha 1, zastoupen JUDr. Čestmírem Kubátem CSc., advokátem se sídlem Maiselova 19, Praha 1, proti žalovanému: Ministerstvo vnitra, se sídlem Náměstí hrdinů 3, Praha 4, v řízení kasační stížnosti žalobce proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 19. 3. 2008, č. j. 9 Ca 138/2006-67, Eliška Cihlářová, Brno, 28. 8. 2009. Dostupné z WWW: <http://www.ksm.cz/nssoudkeksm.pdf> [cit. 22. 4. 2014].

V roce 2007 byl po několikaletém sporu, na návrh senátora Martina Mejstříka, zákonem ustaven Ústav pro studium totalitních režimů, jehož úkolem je zkoumat dobu nesvobody, tzn. období od 31. 9. 1938 do 4. 5. 1945 s od 25. 2. 1948 do 29. 12. 1989, a spravovat Archiv bezpečnostních složek. Ústav je, podle tohoto zákona, považován za organizační složku státu, do jeho činnosti lze zasahovat pouze zákonem a jeho Radu, tzn. nejvyšší orgán, volí Senát Parlamentu České republiky.⁸³

V roce 2008 byla zřízena Dočasná komise pro zkoumání ústavnosti KSČM. Podnět ke zrušení komunistické strany podal bezpartijní senátor, přizvaný na kandidátní listinu TOP 09, Jaromír Šetina. MV ČR zadalo k vypracování právní posudek, na základě kterého se rozhodlo Ústavnímu soudu návrh nepředložit. Hlavním argumentem iniciátorů byla návaznost strany na KSČ. Dále byli komunisté obviněni, že usilují o destrukci právního řádu ČR a neuznávají právo na osobní vlastnictví. Argumentace stěžovatelů je ovšem často tvořena vytrháváním formulací z kontextu oficiálních dokumentů KSČM, opomíjením některých dokumentů a odkazováním na výroky jednotlivců.⁸⁴ Zpráva vypracovaná expertním týmem pro MV ČR vyjadřuje stanovisko, že svými postoji v oficiálních dokumentech KSČM Ústavu ČR neporušuje. Jednání a projevy jednotlivců, ač mohou být amorální, z právního hlediska straně nejsou přičitatelné, konkrétní případy je možné řešit pouze individuální žalobou.⁸⁵ Odborník

⁸³ Česko. Zákon č. 181/2007 Sb ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. In Sběrka zákonů České republiky, 12. 7. 2007, částka 59, s. 2362-2370. Dostupný z WWW: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/zakon181_07.pdf [cit. 24. 2. 2014].

⁸⁴ Viz například poslanec Stanislav Polčák v pořadu ČT1: Máte slovo na téma zrušení KSČM, který použil proti komunistické straně formulaci z programu: „v komunismu nebudou existovat třídy ani právní normy“. Tuto potom vyložil jako destrukci právního řádu ČR. Dále citoval, že KSČM se hlásí k tradici Komunistické strany Československa s poukazem na její zločinný charakter dle zákona o protiprávnosti komunistického režimu, přičemž naprosto opoměl vyjádření KSČ k minulosti z roku 1989, ke kterému se KSČM hlásí.

JÍLKOVÁ, M., Máte slovo: Je KSČM ústavní strana nebo ne?, *Česká televize*, 8. 9. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10175540660-mate-slovo-s-m-jilkovou/211563230800027/video/> [cit. 1. 3. 2014].

⁸⁵ MV ČR. Analýza možnosti pozastavení činnosti Komunistické strany Čech a Moravy, nedatováno. Dostupné z WWW:

<http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

Srovnejte také odborné posudky:

MAREŠ, M., Podkladový materiál pro podporu vládního návrhu na pozastavení činnosti rozpuštění Komunistické strany Čech a Moravy, Brno, 29. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW:

<http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

MAZEL, M., Návrh a pozastavení činnosti KSČM – stanovisko k předloženým materiálům, Praha, 29. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW:

na extremismus Miroslav Mareš ve svém posudku sice upozorňuje na internetové stránky nižších organizačních jednotek KSČM, které, podle něj, vyzývají k násilí,⁸⁶ ale klíčovým argumentem právníků MV ČR, kteří hodnotí zrušení politické strany v demokratickém režimu jako nejkrajnější řešení, je absence bezprostředního ohrožení. Právníci MV ČR tedy vládě podat žalobu k Ústavnímu soudu nedoporučili.

V roce 2011, taktéž po dlouhé diskusi, poslanci přijali tzv. zákon o třetím odboji. Zákon byl dříve předložen Senátem v roce 2002. „Nový“ návrh předložený poslanci: P. Tluchořem (ODS), P. Gazdíkem (TOP09), K. Klasnovou (VV) a M. Bendou (ODS), se svým obsahem se od původního příliš nelišil. Účelem zákona, podle předkladatelů, je především morální uznání jedinců, kteří se postavili komunistickému režimu. Zákon vymezuje formy protikomunistického odboje a odporu jako ozbrojenou činnost nebo iniciování petic, šíření letáků, a veřejné vyjadřování názoru. Dále stanoví překážky pro přiznání postavení účastníka protikomunistického odboje, kterými je např. členství v bezpečnostních složkách, KSČ, Lidových milicích nebo absolvování politických a bezpečnostních škol. Účastníkům odboje zákon přiznává postavení válečného veterána a poskytuje jim možnost získat osvědčení vystavené Ministerstvem obrany na základě posudku etické komise. Devítičlenná komise je volená na pět let Poslaneckou sněmovnou, Senátem, vládou a radou Ústavu pro studium totalitních režimů, jednoho člena jmenuje a odvolává prezident. Dále zákon upravuje vyplácení důchodů a udílení odznaků účastníkům protikomunistického odboje a odporu.⁸⁷ Někteří historici tento zákon kritizovali jako ne příliš dobře formulovaný.⁸⁸

<http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm#gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

SVOBODA, I., Znalecký posudek znalce pro obor kriminalistika, se specializací společenská závadnost textů a zástupné symboly, a pro obor sociální vědy, se specializací politologie, extremismus a terorismus, Brno, 3. 10. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW:

<http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm#gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

UHL, P., Analýza možností a právních souvislostí případného návrhu podaného vládou na pozastavení činnosti Komunistické strany Čech a Moravy, Praha, 13. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/expertni-posudky-tykajici-se-moznosti-podani-navrhu-na-pozastaveni-cinnosti-kscm.aspx> [cit. 1. 3. 2014].

⁸⁶ MAREŠ, M., Podkladový materiál pro podporu vládního návrhu na pozastavení činnosti rozpuštění Komunistické strany Čech a Moravy, Brno, 29. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky České republiky*, [online]. Dostupné z WWW:

<http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm#gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

⁸⁷ Česko. Zákon č. 262/2011 Sb ze dne 20. července 2011 o účastnících odboje a odporu proti komunismu. In: Sbirka zákonů Česká republika, 31. 8. 2011, částka 92, s. 3252-3257. Dostupné z WWW:

Ekonomická krize v roce 2009 posílila pravo-levé rozdělení politického spektra, ze kterého profituje spíše levice. Určitá část veřejnosti začala pociťovat únavu z vyčpělé antikomunistické rétoriky. Korupční skandály ODS převážily mobilizační a stmelující účinek antikomunistické rétoriky. Potvrdily to výsledky voleb v roce 2013, ve kterých triumfovalo hnutí ANO, i přesto, že jeho leader Andrej Babiš čelil obvinění ze spolupráce s StB. Následně vyvolaná diskuse o lustračním zákonu je tedy spíše iniciativou politických a mediálních elit a mobilizuje pouze menšinu občanů.

Na druhé straně přes tento obecně klesající zájem, antikomunismus bude i v budoucnu mít svoji úlohu. České politické spektrum, podle politologů Koubka a Poláška, prochází procesem dekonsolidace a fragmentace, pokud tento trend bude pokračovat i nadále, může, podle nich, mít antikomunismus výraznější vliv na volební vítězství.⁸⁹

2.2. Typy antikomunismu

2.2.1. Antikomunismus smířlivý: pokus o „historický konsensus“

První typ antikomunismu, kterému se budu věnovat, označuji jako ‚smířlivý‘, nebo ‚umírněný‘. Tento druh antikomunismu se odvíjel od charakteristické osobní zkušenosti jeho nositelů, a zároveň sehrál roli také v jejich aktuálním politickém uvažování.

‚Smířlivý antikomunismus‘ zaujímal dominantní postavení během listopadu a prosince roku 1989, jeho vliv byl tedy určující pro atmosféru prvních měsíců sametové revoluce a zřetelně se otiskl do charakteru lidových manifestací. Vůdčí silou tohoto přístupu bylo jádro

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2011&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=7> [cit. 24. 2. 2014].

⁸⁸ Například Oldřich Tůma (současný ředitel ÚSD AVČ), Vilém Prečan (ředitel ÚSD AV ČR 1990-1998) a Miroslav Vaněk (Vedoucí Centra orální historie ÚSD AV ČR). Předmětem kritiky historiků byla nesmyslná definice rozlišující odboj a odpor a stanovené překážky, které nereflktují různost individuálních osudů a proměny komunistického režimu. Varovali také, že v důsledku jeho koncepce by mohlo dojít k degradaci zákona na bezvýslednou byrokratickou proceduru.

ČECHOVÁ, Š., Dvacet minut Radiožurnálu: rozhovor Štěpánky Čechové s Oldřichem Tůmou, ředitelem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, *ČRo 1–Radiožurnál*, 13. 1. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/zprava/oldrich-tuma-reditel-ustavu-pro-soudobe-dejiny-av-cr--836720> [cit. 22. 4. 2014].

PRÁVO, Historici se bouří proti chystanému zákonu o protikomunistických odbojářích, *Novinky.cz*, 1. 12. 2010. <http://www.novinky.cz/domaci/218418-historici-se-bouri-proti-chystanemu-zakonu-o-protikomunisticky-ch-odbojarich.html> [cit. 22. 4. 2014].

⁸⁹ KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., Antikomunismus nekonečný příběh...

Občanského fóra, jmenovitě Václav Havel,⁹⁰ Petr Pithart⁹¹ nebo Pavel Rychetský.⁹² Po rozpadu OF tuto štafetu přebralo Občanské hnutí.⁹³

Zastánci tohoto přístupu „vyrovnávání se s komunistickou minulostí“ se distancují od komunistického režimu zejména z morálních pozic, ale uznávají vývojovou kontinuitu. Nepožadují striktní vyloučení komunistů ze současného společenského uspořádání, přičemž argumentují nepřijatelností uplatňování kolektivní viny.

Základ tohoto přístupu nalezneme v ideovém prostředí disentu.⁹⁴ Disent, především okruh Charty 77, kladl důraz na mravní a estetické hodnoty. Požadavkem signatářů Charty 77 byl

⁹⁰ Václav Havel se narodil v roce 1936 v Praze ve společensky významné rodině. Otec jeho matky Hugo Vavrečka byl žurnalistou, podnikatelem a politikem. Podnikatelská rodina z otcovy strany vlastnila Palác Lucerna a Barrandovské terasy a filmové ateliéry. Václav Havel si, podle svých slov, svůj „buržoazní původ“ uvědomoval nelibě, výhody „panského synka“, které požíval, pociťoval jako „sociální překážku“. Oficiálně řádně studovat nemohl, ale měl kvalitní rodinné společensko-kulturní zázemí, již jako malý chlapec četl Masaryka, Čapka nebo Peroutku, přičemž to považoval za „cosi samozřejmého“. Čím si utvářel „přirozený duchovní background“. V roce 1955 debutoval v časopise *Květen*. Na konferenci mladých začínajících autorů přednesl v klimatu začínajících změn po XX. sjezdu KSS „buřičský“ projev proti oficiální literatuře. Po nezdárném pokusu studovat ekonomickou fakultu ČVUT pracoval jako kulisák v divadle ABC. Začal psát divadelní hry, ve kterých výrazovými prostředky absurdního dramatu dokázal skvěle vystihnout poměry totalitního režimu, proti kterému aktivně vystupoval. Společně s profesorem Patočkou formuloval zakládající myšlenku Charty 77. V roce 1989 se stal přirozeně vůdčí osobností OF. V úřadu prezidenta republiky, který zastával v letech 1990-2003, otevíral společenskou diskusi o sporných historických otázkách a národních komplexech.

KRIŠTOVÁ, E., *Václav Havel-Životopis*, Brno: Atlantis, 1991.

HAVEL, V., *Dálkový výslech (rozhovor s Karlem Hviždálo)*, Praha: Melantrich, 1990, s. 12-13.

⁹¹ Petr Pithart se narodil v roce 1941 v Kladně. V roce 1960 se stal členem KSČ, ale po srpnové intervenci z komunistické strany vystoupil. Do roku 1968 pracoval jako asistent na Katedře teorie státu a práva. Působil také jako redaktor v časopise Univerzity Karlovy, *Literárních listech* a *Listech*. V prosinci roku 1976 mezi prvními podepsal Chartu 77 a angažoval se v samizdatové literatuře. Věnoval se psaní historicko-politických esejů. V lednu 1990 byl kooptován do Federálního shromáždění, posléze se stal předsedou české vlády. Nejprve působil v politice za OF, později za OH. V letech 1996-2012 byl senátorem a místopředsedou senátu za KDU-ČSL. Působí jako docent na Právnické fakultě UK.

PITHART, P., *Životopis, Petr Pithart senátor za volební obvod č. 44 Chrudim*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.pithart.cz/zivotopis.pp> [cit. 1. 3. 2014].

⁹² Pavel Rychetský se narodil v roce 1943. Po absolvování studia práv, nastoupil v roce 1966 jako čekatel na Městský soud v Praze, ze kterého musel posléze odejít pro nesouhlas s postihem účastníku oslav Majálesu. Poté působil jako odborný asistent na Právnické fakultě UK. V letech 1966-1969 byl členem KSČ. Poté pracoval jako podnikový právník. Podílel se na vzniku Charty 77 a publikoval v Samizdatu a exilových časopisech. V roce 1990 jmenován generálním prokurátorem, později předsedou československé vlády. V letech 1992 až 1996 pracoval jako právník a učil politologii na VŠE. Od roku 1996 do roku 2003 byl senátorem za ČSSD. Od roku 2003 je předsedou Ústavního soudu.

ÚSTAVNÍ SOUD, JUDr. Pavel Rychetský, *Ústavní soud*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: http://www.usoud.cz/soucasni-funkcionari-a-soudci/?tx_odjudges%5Bdetail%5D=1&cHash=b985f1215745aa9ad3eaf220e459a2e6 [cit. 1. 3. 2014].

⁹³ OH vzniklo z liberálního klubu OF jako protiváha Meziparlamentního klubu demokratické pravice. Zakladatelé Občanského hnutí si rozpad Občanského fóra, když tomu nemohli zabránit, označili se alespoň za jeho hlavního dědice.

Viz: KOPEČEK, M., Disent jako minulost, liberalismus jako projekt. Občanské hnutí – Svobodní demokraté v České polistopadové politice. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 61-106.

dialog vedoucí ke kultivaci lidských a občanských práv.⁹⁵ Široce pojatá myšlenka Charty 77 umožňovala integrovat různé generace a názorové proudy. Společenství disentu tak bylo schopné přijmout i bývalé komunisty-osmašedesátníky, například Jaroslava Šabatu, Zdeňka Jičínského nebo Zdeňka Mlynáře, jejichž politické kariéry sahaly až do 50. let.

Roli také sehrál vliv polského a maďarského příkladu kulatých stolů.⁹⁶ Vývoj v okolních Středoevropských státech „režiséry“ sametové revoluce vedl na cestu vyjednávání s komunistickou mocí. Důležitým faktorem byla v tomto ohledu také politická nepřipravenost disentu spojená s neschopností pružně delegovat ze svého středu kandidáty na politické funkce. Spolupráce s komunisty umožňovala snazší předání politické moci, radikální antikomunismus by mezi komunistické funkcionáře mohl vnést „přílišnou nervozitu“.⁹⁷ Jiří Suk tuto situaci, kdy je po komunistech požadováno, aby se vzdali „pouze“ své většiny, charakterizuje jako politiku „historického kompromisu“.⁹⁸

Václav Havel na demonstraci na Václavském náměstí konané při příležitosti Dne lidských práv 10. 12. 1989 například řekl: „KSČ nese odpovědnost za všeobecný duchovní, mravní, politický i hospodářský úpadek země. Vyzýváme ji proto, aby své nejlepší lidi postavila do svého čela a pomohla nám všem přivést tuto zemi od totality k demokracii.“⁹⁹ V televizním projevu z 16. 12. 1989 Václav Havel uklidňoval revoluční atmosféru následovně: „Občanské fórum a Veřejnost proti násilí nejsou spiknutím nekomunistů proti komunistům, nejen proto, že to vůbec není žádné spiknutí, ale i proto, že důležitější, než jakou stranickou legitimaci má dnes, kdo v kapse, je zda je přítelem demokracie a pokojné cesty k ní, a nebo přítelem starých pořádků. Občanské fórum a Veřejnost proti násilí doporučily do vlády některé komunisty, jako například pana docenta Komárka, a nedoporučují některé zkompromitované nestraníky. Milion sedm set tisíc komunistů netvoří nějaký jiný biologický nebo morální druh, než jsme my ostatní.“¹⁰⁰

⁹⁴ SUK, J., *Labyrintem revoluce...*, s. 385.

⁹⁵ SUK, J., *Politické hry...*, s. 21-23.

⁹⁶ SUK, J., *Labyrintem revoluce...*, s. 385.

⁹⁷ Srovnejte výhrůžky premiéra Adamce, jak o nich informoval na začátku prosince 1989 Krizový štáb OF Michael Kocáb. Podle Kocába premiér Adamec upozorňoval nejen na podporu Moskvy a možnost vojenského zásahu, ale také, že se může pokusit diskreditovat OF informací, že Vladimír Merta řekl: nebudu mít klid, dokud nevidím nějakého komunistu viset.

SUK, J., *Labyrintem revoluce ...*, s. 144-146.

⁹⁸ SUK, J., *Politické hry...*, s. 19-21.

⁹⁹ SUK, J., *Labyrintem revoluce ...*, s. 381.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 381.

Petr Pithart v televizním projevu 19. 1. 1990 kritizoval přístup místních OF: „Působení Občanského fóra se nesmí v ničem podobat řádění akčních výborů Národní fronty po únoru 1948...Občanská fóra mohou vyvolat tlak, i silný tlak na změny, ale jen jako občané, nikoli jako partaj, která klade ultimáta, která sundává ředitele podniků, nebo primáře v nemocnicích, jen proto, že to jsou komunisté.“¹⁰¹

V dubnu 1990 se Pavel Rychetský z pozice generálního prokurátora postavil proti antikomunistickému výpadu pražského prokurátora Tomáše Sokola, který prohlásil, že činnost KSČ bude od 1. 5. 1990 na území hlavního města Prahy posuzována z hlediska možného naplnění skutkové podstaty trestného činu podpory a propagace fašismu a podobných hnutí.¹⁰²

Obavy ze spiknutí uvnitř demokratického hnutí a osobní nejistota každého jednotlivce pramenící z manipulace s archivy StB ve spojení s tlakem veřejného mínění na dekomunizaci vedly k tomu, že i Václav Havel nakonec hovořil o „mocných strukturách“ a „neviditelných mafii“, které se pružně adaptují na nové poměry.¹⁰³ 21. 8. 1990 Václav Havel na Václavském náměstí před manifestujícím davem prohlásil: „Naše revoluce není dokončená“,¹⁰⁴ ale zároveň odmítl extrémní názory¹⁰⁵ a byl znepokojen radikalizací společnosti.¹⁰⁶

Pavel Rychetský byl nakonec tím, kdo předkládal tzv. lustrační zákon. Svůj návrh však nebyl schopen uhájit před pozměňovacími návrhy Občanské demokratické strany, Občanské demokratické aliance a Křesťanské demokratické strany.¹⁰⁷

Přes toto přechodné přizpůsobení se dobové atmosféře si výše jmenované osobnosti základní myšlenku ‚smíření‘ zachovaly. Ilustruje to například projev Václava Havla v prosinci roku 1993 u Městského soudu v Praze, kde čelil žalobě Petra Cibulky a Luboše Vydry na ochranu

¹⁰¹ Tamtéž, s. 383-384.

¹⁰² Tamtéž, s. 389-396.

¹⁰³ SUK, J., Prezident Václav Havel..., s. 148.

¹⁰⁴ SUK, J., Politické hry..., s. 38.

¹⁰⁵ Distancoval se od antikomunistických akcí KAN, KPV, HOS a Svazu PTP.

SUK, J., Politické hry..., s. 38.

¹⁰⁶ Směrnice OF uveřejněná 31. 8. 1990 v Rudém právu, která obsahovala criteria odstraňování komunistických kádrů z funkcí.

SUK, J., Politické hry..., s. 40.

¹⁰⁷ KOPEČEK, M., Disent jako minulost ...s. 85-90.

osobnosti, které kritizoval za zveřejnění seznamů agentů StB. Václav Havel u soudního procesu řekl: „Celou věc považuji za jeden z největších úspěchů StB, které se podařilo na dlouhá léta zamořit ovzduší demokratického státu, zmobilizovat všechnu spodinu, jejíž největší radostí je ubližovat jiným, cynicky ji nabídnout jako dobově příhodnou záštitu prapor bojovného antikomunismu, zneurotizovat společenské klima a posléze zproblematizovat základní hodnoty, na nichž by měl být právní a demokratický stát založen. Samozvaní samosoudci, kteří sedí zde, na lavici žalobců, jsou jen pokračovateli komunistické ideologie nenávisti, msty a totalitního odporu k právu. Jejich revue je stoka, šířící lež a zlobu. Je to hanba našeho nezávislého tisku...Petře a Luboši, doufám, že nedosáhnete toho, aby si v této zemi už kdokoli musel z politických důvodů, hodit mašli'. A stydím se za to, že vaše jména byla kdysi pod prohlášením Charty 77.“¹⁰⁸

2.2.2. Antikomunismus za nápravu osobních křivd

Následující typ antikomunismu, který budu popisovat, je radikální, založený na negativní osobní zkušenosti. Zástupci tohoto druhu antikomunismu jsou zejména političtí vězni 50. let sdružující se v Konfederaci politických vězňů, kteří zažili komunistické persekuce v jejich nejtvrdějším podobě. Jejich cílem je především náprava osobních křivd.

Pro skupinu těchto lidí bylo rozčarováním, když polistopadová politická garnitura nechávala zločiny komunistického režimu nepotrestané. Absolutně nepřijatelné pro ně potom bylo, když někteří (bývalí) komunisté, kteří se na tomto bezpráví podíleli, získávali politicky a společensky významné funkce.

Spisovatel Karel Pecka, vězněný v 50. letech, vyjádřil své mínění takto: „V okamžiku, kdy měl Havel absolutní moc a kdy byl parlament plný komunistů ochoten odhlasovat vlastní oprátku, začal s hesly: Nejsme jako oni. Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí., a podobnými slogany, vhodnými tak na kuchařku do kuchyně. Jenže to není politika, evangelizací se polita nedá dělat. Proto to tak dopadlo. Přitom stačilo postavit komunistickou stranu mimo zákon, což by byla jednoduchá právní operace, neboť každý člen komunistické strany musel souhlasit se vstupem armád Varšavské smlouvy v osmašedesátém roce, a tím se

¹⁰⁸ HAVEL, V., Samozvaní samosoudci–jeden z největších úspěchů StB, *Britské listy*, [online], 2. 2. 2007. Dostupné z WWW: <http://www.blisty.cz/art/32645.html> [cit. 16. 2. 2014].

dopustil velezrady. A pak, ne krev a všesť, ale peníze sem, všechny jejich provozní a výrazové prostředky stáhnout a hotovo, začíněte od nuly.“¹⁰⁹

Zástupce KPV Stanislav Drobný si během brněnské krize ohledně odvolání primátora Pernici stěžoval na průběh jednání parlamentu OF, přičemž argumentoval tím, že „všude se roztahují komunisté typu Pernici a Šabaty.“¹¹⁰

Miroslav Dolejší z KPV na akci 21. 8. 1990 s názvem *Srpen a KSC* označil sametovou revoluci za „nejapnou legendu“. Přebat, podle něj, připravila KGB, CIA a Mossad ve spolupráci s StB a Chartou 77 ovládanou bývalými komunisty.¹¹¹ Negativní stanovisko zaujal i k vězňům 70. a 80. let, které označoval za prominentní.¹¹²

Političtí vězni 50. let usilovali především o uznání tzv. třetího odboje, které by jim oficiálně zajistilo status aktivních odpůrců a obětí komunistického režimu. Političtí vězni sami o sobě antikomunismus nevyžívají jako politickou strategii, ale je možné je označit za jeden z jejich nástrojů.¹¹³

2.2.3. Antikomunismus za „historickou spravedlnost“ a pravicovou politiku

Další typ radikálního antikomunismu spojuje motivaci osobní zkušenosti a politické účelnosti. Zástupci tohoto typu antikomunismu pocházejí z prostředí disentu, ale „etickou ideologií“ Charty 77 u nich převážil požadavek „historické spravedlnosti“ a „politického pojetí politiky“. Tito antikomunisté se na základě svých osobních zkušeností ztotožňují s oběťmi komunistického režimu a z pozic pravicové politiky odmítají kontinuitu s obdobím mezi lety 1948-1989. Komunismus pro ně představuje univerzální zlo.¹¹⁴

¹⁰⁹ SUK, J., Politické hry s „nedokončenou revolucí“...s. 21.

¹¹⁰ SUK, J., *Labyrintem revoluce...*, s. 330.

¹¹¹ SUK, J., Politické hry..., s. 49-50.

¹¹² ROUBAL, P., „Směst všechno do Vltavy.“ Proměny revolučního diskurzu. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRAĐNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 311-342.

¹¹³ Viz níže: antikomunismus instrumentalizovaný.

¹¹⁴ Viz: GJURIČOVÁ, A., Dvě cesty křesťanské politiky. Česká strana lidová a Křesťanská demokratická strana. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRAĐNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 238-247.

ROUBAL, P., Konzervativní kontrarevoluce. Občanská demokratická aliance. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRAĐNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 251-285.

Výrazným představitelem tohoto typu antikomunismu je například disident Václav Benda,¹¹⁵ který ještě před rozpadem OF založil Křesťanskou demokratickou stranu. Voličům však nenabízel pouze křesťanskou tradici, ale také radikálně pravicový ekonomický program. Po rozpadu KDS v roce 1994 vstoupil Václav Benda do ODS.¹¹⁶

V roce 1996, když před novináři hodnotil úspěšnost UDV ZK, v jehož čele stál od jeho založení v roce 1994, řekl : „...Velká většina zločinů zůstane nepotrestána, to je tvrdá realita. Neděláme si iluze, že bychom mohli potrestat všechno zlo, které bylo za 42 let komunistického režimu spácháno. Naše práce slouží především budoucnosti, budování právního státu. Chceme obnovit vědomí, že každý zločin, byť požíval sebevětšího mocenského krytí, může být jednou potrestán. Chceme, aby každý, kdo se takového činu dopustil, žil do smrti ve strachu, že se jednou bude muset zodpovídat.“¹¹⁷

Na jedné straně je Bendův antikomunismus „moralizující a historizující“, což vyplývá z jeho zkušenosti persekvovaného komunistickým režimem, osobních přátelství s politickými vězni všech generací a náboženského založení, na druhé straně tento stereotyp „lovce komunistů“, jak to charakterizovala Adéla Gjuríčová, zakrývá Bendovo využívání antikomunismu jako politické strategie pravicové politiky.¹¹⁸

Tento typ antikomunismu reprezentuje také neoliberální skupina disidentů, která po listopadu 1989 založila Občanskou demokratickou alianci, jmenovitě například Daniel Kroupa nebo

¹¹⁵ Václav Benda se narodil v roce 1946 ve „vlažně katolické rodině“. Do značné míry ho vychovávali prarodiče, podle jeho slov „v antikomunistickém duchu“. Jeho otec byl „starý sociální demokrat“, v roce 1948 přešel do KSČ, ze které v roce 1968 zase vystoupil. Benda navštěvoval všeobecně vzdělávací školu na Letné, do které docházela řada dětí z rodin umělců společně s dětmi politických prominentů. V osmé třídě jako poslední ze spokužáků vstoupil do Pionýra, což vysvětluje pubertálním vzdorem proti rodinné náboženské tradici. Přechodně se stal „zapáleným stoupencem komunistických představ“, rychle dosáhl funkce předsedy SSM, kterou vykonával dva roky. Tuto aktivitu nakonec ukončil, když proti svému přesvědčení musel odhlasovat rezoluci, která odsuzovala oslavy majálesu jako protistátní demonstrace. Jako student Filozofické fakulty se angažoval v roce 1968 a stal se předsedou Akademické rady studentů. V roce 1970 získal doktorát z bohemistiky a filozofie, poté nastoupil jako asistent filozofie na Přírodovědeckou fakultu. Jeho pracoviště bylo posléze nahrazeno Ústavem marxismu-leninismu. V důsledku toho, protože nebyl členem KSČ, o zaměstnání přišel. Začal studovat Matematicko-fyzikální fakultu, další doktorát mu ale z politických důvodů již udělen nebyl. Poté pracoval v technických profesích. Do roku 1975 se neangažoval, s výjimkou pořádání bytových seminářů. V roce 1976 se zapojil do protirežimních aktivit ve věci procesu s Plastic people. V polovině ledna 1977 podepsal Chartu 77. V roce 1979 byl odsouzen na čtyři roky vězení. Známa je jeho koncepce „paralelní polis“, ve které vykresluje představu utvoření „podzemních“ protějšků všech politických a společenských institucí. JECHOVÁ, K., *Lidé Charty 77: zpráva o biografickém výzkumu*, Praha: ÚSD AV ČR, 2003, s. 125-143.

¹¹⁶ GJURIČOVÁ, A., *Dvě cesty ...*, s. 238-247.

¹¹⁷ ŽÁČEK, P., *Boje o minulost...*, s. 83.

¹¹⁸ GJURIČOVÁ, A., *Dvě cesty ...*, s. 243.

Pavel Bratinka. ODA byla sice stranou s nejmenším počtem členů a voličů, ale byla klíčovou stranou pro prosazování antikomunistické legislativy.¹¹⁹

2.2.4. „Antikomunismus poražených“: permanentní revolucionáři

Dalším typem je antikomunismus solitérních jedinců, kteří se po přechodném osobním úspěchu v roce 1989 dostali do pozice „permanentních revolucionářů“. Politologové Koubek a Polášek tento antikomunismus charakterizují jako „antikomunismus poražených“, jehož podstatou je zabřednutí do argumentace prorůstání komunistických mafií.¹²⁰ Tento radikální antikomunismus v podobě „jakobínské revoluční rétoriky“, podle Jiřího Suka, přináší také neschopnost generovat vlastní politický program.¹²¹

Jednou z nejkontroverznějších osobností polistopadového antikomunismu je disident Petr Cibulka,¹²² který už během prvních měsíců sametové revoluce v Brně rozpoutal antikomunistickou kampaň. Petr Cibulka, společně s dalšími obyvateli Brna, požadoval odvolání komunistického primátora Pernici a okruh exkomunisty a disidenta Jaroslava Šabaty označil za „kliku, která obhajuje prominenty minulého režimu a svoje zájmy“.¹²³

V roce 1992 Cibulka vydal ve svých *Necenzurovaných novinách* seznamy spolupracovníků StB.¹²⁴ V roce 2000 založil stranu Pravý blok, jejíž program je založen na požadavku přímé demokracie. Hlavní rétorikou Cibulkovy strany, respektive Cibulky, však zůstává tvrzení, že žijeme v policejním nikoli v právním státě, kde skrytou totalitní mocí vládne „fyzlokracie“ s podporou zmanipulovaných novinářů. Většina problémů České republiky, podle Petra Cibulky, pramení z působení skrytých komunistických struktur. Řešením je, podle něj, odhalit komunistické zločince a plošně je odstavit z funkcí a veřejného života. Jeden z jeho nejčastěji užívaných sloganů zní: „V boji mezi dobrem a zlem, pravdou a lží nelze být neutrální a přesto

¹¹⁹ ROUBAL, P., Konzervativní kontrarevoluce ..., s. 251-253.

¹²⁰ Tento „antikomunismus poražených“ popisují v kontrastu s „antikomunismem vítězů“, viz níže.

KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., Antikomunismus nekonečný příběh..., s. 9-11.

¹²¹ SUK, J., *Labyrintem revoluce* ..., s. 333.

¹²² Petr Cibulka se narodil v roce 1950 v Brně. Účastnil se už do protiokupačních demonstrací. Vysokou školu nedokončil, protože odmítl „poučení z krizového vývoje“. V šedesátých a sedmdesátých letech šířil západní literaturu a samizdaty. Zapojil se do činnosti Jazzové sekce svazu hudebníků ČR. Stal se aktivním signatářem Charty77 a členem VONS. Mezi lety 1978 a 1988 byl pětkrát odsouzen a celkově strávil ve vězení 5 let. Z posledního výkonu trestu byl propuštěn během listopadu 1989 a začal pracovat pro Občanské fórum v Brně.

¹²³ SUK, J., *Labyrintem revoluce*..., s. 326-349.

¹²⁴ Viz: CIBULKA, P., *Cibulkovy seznamy spolupracovníků StB*, Olomouc: Votobia, 1999.

zůstat slušný“.¹²⁵ Petr Cibulka však se svým extrémním antikomunismem zůstává na okraji politického spektra.

Podobný postoj zaujímá také aktivista a politik Martin Mejstřík¹²⁶ nebo historik Pavel Žáček,¹²⁷ kteří se jako vysokoškolští studenti a funkcionáři SSM angažovali v organizaci demonstrací a stávek v roce 1989 a ve svých životopisných vyprávěních se snaží sebe sama prezentovat jako odpůrce režimu ‚od jakživa‘.

2.2.5. Antikomunismus politicky instrumentalizovaný

Antikomunismus může být také využit primárně jako strategie zacílená na zisk politické nebo ekonomické moci, nebo prosazení vlastního politického programu.

V tomto smyslu s antikomunismem manipulovali někteří představitelé okresních a podnikových Občanských fór. Naladění místních OF vystihuje úryvek ze *Situační zprávy* z 13. 8. 1990 z Archivu KC OF: „V místní a okresní samosprávě i v podnicích se upevňuje

¹²⁵ Viz: www.cibulka.net [27. 2. 2014].

¹²⁶ Martin Mejstřík se narodil v roce 1962 v Kolíně v křesťansky založené rodině. Jeho otec byl do roku 1968 členem KSČ. Martin Mejstřík se v dětství věnoval skautingu, členem Pionýru tedy nebyl. Když ve škole učitelé kritizovali Chartu 77, jako žák prý požadoval, aby jim ji ukázali. Už na základní škole si, podle jeho slov, stanovil úkol „seriózně probádat komunismus“. Poté se hlásil na gymnázium, ale nebyl přijat. Začal navštěvovat učiliště, kde každý musel být v SSM. Po tomto zlepšení kádrového profilu mohl nastoupit na Pedagogickou fakultu, ve třetím semestru nezískal jeden zápočet a studium musel ukončit. V roce 1986 začal studovat loutkářství na DAMU. Zakládal studentský časopis *Kavárna A. F. F. A.* a aktivně se podílel na organizaci studentských demonstrací a stávek v roce 1989. Po roce 1989 pracoval jako žurnalista, působil v komunální politice a v letech 2002-2008 byl senátorem.

OTÁHAL, M., VANĚK, M., *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*, Praha: NLN, 1999, s. 555-565.

KOUBECKÝ, P., ŠIKL, J., *Evoluce 4 z revoluce 2/4, Česká televize*, 11. 11. 2010. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10244253080-evoluce-4-z-revoluce/video/> [cit. 28. 2. 2014].

¹²⁷ Pavel Žáček se narodil v roce 1969 v Praze. Svě rodinné zázemí popisuje jako průměrné, jeho rodiče se, podle něj, uzavřeli do vlastního světa. Vyrůstal sice v apolitickém prostředí, ale informace si doplňoval vlastním studiem. Sám sebe v dětských letech popisuje jako „průšviháře s odporem k autoritám“. Ve škole byl zvolen předsedou SSM, což vysvětluje tím, že ho všichni znali, díky jeho rebelantství. Od výkonu funkce, kterou označuje za formalitu, se snažil distancovat. Původně chtěl studovat Filozofickou fakultu, ale neměl odpovídající prospěch. Rozhodl se tedy přihlásit na žurnalistiku. Stal se externím redaktorem deníku *Večerní Prahy*, později spolupracoval s tiskovým oddělením Barrandova nebo *Mladou frontou*. Svůj ročník, který nastoupil na žurnalistiku v roce 1987, označuje jako první „bez mindráků“. Pokud by se situace v ČRS nezměnila, byl rozhodnutý se žurnalistice jako profesi nevěnovat. Zapojoval se do aktivit kolem časopisu *Kavárna A. F. F. A.* SSM konce 80. let popisuje jako nefunkční strukturu s neschopným vedením. Na volbu jeho vedení v roce 1988, ve které byl zvolen brigádním referentem, vzpomíná jako na první demokratickou, v tu dobu ho ale, podle jeho slov, příliš nezajímala. Po roce 1989 se Pavel Žáček uplatnil jako historik. Pracoval v *Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*. Po zřízení *Ústavu pro studium totalitních režimů* působil jako jeho ředitel.

OTÁHAL, M., VANĚK, M., *Sto studentských revolucí...*, s. 842-843, 839-842.

ÚSTR ČR, PhDr. Pavel Žáček, Ph.D. (nar. 1969), *ÚSTR ČR*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/cs/pavel-zacek> [2. 3. 2014].

organizovaná bratrstva, jejichž cílem je uchvátit moc a majetek, moc chtějí převzít legální cestou–vítězství v listopadových komunálních volbách má být ‚odvetou‘ za prohru ve volbách parlamentních, neustále kalí vodu, pomlouvají novou elitu, vyhazují aktivisty OF z práce, přelévají majetek z obecních či podnikových rozpočtů do nově založených akciových společností, manipulují konkurzy, zastrašují, uplácejí. Smířlivá politika, reprezentovaná především předsedou české rady Pithartem,¹²⁸ je vodou na jejich mlýn. OF jsou tímto vlastně paralyzována a nevědí, co si mohou dovolit. Komunisté se jim smějí.¹²⁹

Na jedné straně zde sice působil přirozený fakt, že například pro obyvatele města Brna měla funkce primátora města srovnatelnou váhu jako na celorepublikové úrovni funkce prezidenta,¹³⁰ a tedy setrvání komunisty na této pozici se pro ně jevílo jako nepřijatelné, na druhé straně někteří jedinci tento princip různými strategiemi dále rozvíjeli a situaci využili ve svůj prospěch.¹³¹

Nastolené atmosféře porozuměl také Václav Klaus, ve svých projevech začal tematizovat pozitivní ideály českých dějin: T. G. Masaryka, A. Rašína, vznik samostatného Československa nebo sv. Václava, v kontrastu s negativními obrazy historického vývoje Československa v druhé polovině 20. století: únor 1948, srpen 1968 nebo kolektivizaci. Pražské jaro potom prezentoval jako důkaz nereformovatelnosti komunismu.¹³²

Tuto interpretaci potom využíval proti svým politickým soupeřům, nejprve proti Občanskému hnutí, které označoval za „spolek bývalých komunistů“, později proti ČSSD, když prohlašoval, že nastolení její vlády znamená „směr k únoru“ nebo „návrat levice před rok 1989“. Jediným „skutečným bojovníkem“ proti komunismu, podle něj, byla ODS.¹³³

Václav Klaus antikomunismus převáděl také na aktuální problémy. Komunistické bylo, podle jeho slov, v podstatě vše, kromě ODS: „...je to barva pokaždé rudá, liší se vlastně pouze

¹²⁸ Pithart v televizním projevu 19. 1. 1990 kritizoval přístup místních OF: „Působení Občanského fóra se nesmí v ničem podobat řádění akčních výborů Národní fronty po únoru 1948...Občanská fóra mohou vyvolat tlak, i silný tlak na změny, ale jen jako občané nikoli jako partaj, která klade ultimáta, která sundává ředitele podniků nebo primáře v nemocnicích, jen proto, že to jsou komunisté.“

SUK, J., *Labyrintem revoluce* ..., s. 363.

¹²⁹ SUK, J., *Politické hry*..., s. 31.

¹³⁰ SUK, J., *Labyrintem revoluce* ..., s. 326-336.

¹³¹ Tamtéž, s. 385.

Viz: SUK, J., *Politické hry*..., s. 32-34.

¹³² GJURIČOVÁ, A., *Poněkud tradiční rozchod*..., s. 110-117.

¹³³ Tamtéž, s. 116-117.

v jejím odstínu: ...ať už se hlásí k tomu konečně již správnému a pravému socialismu, nebo ke quasi liberálním elitářským principům, nebo k zájmu zemědělského lidu, nebo k nezadatelným právům Moravy, či k republikánským zásadám tak pravicovým, že jsou od těch komunistických zcela k nerozeznání.¹³⁴

Václav Klaus sice využíval antikomunismus, ale důležitější byl pro něj jeho pozitivní politický program, tedy „ideologie privatizace“.

Jedno z předvolebních hesel ODS z doby výše popisovaného vrcholu antikomunismu kolem roku 2006, například znělo: „KČSSD“, samozřejmě ve spojení s negativními událostmi minulosti před rokem 1989.¹³⁵ Důležitým znakem této předvolební kampaně bylo její zaměření na leadery dvou nejsilnějších stran: ODS a ČSSD, antikomunismus se tak v tomto proměnil především v „antiparoubkismus“.¹³⁶

ODS tematizovala hrozbu „socialistické většiny“ i ve volební kampani v roce 2013. Volební leader strany Miroslava Němcová v srpnu 2013 po rozpuštění sněmovny prohlásila: „...vše, co je před námi, bude nejenom debata o svobodě, o obhajobě svobod, protože když vidím ústavní většinu v Senátu levicovou a extrémně levicovou, tak se obávám případného vývoje, který by podobnou většinu mohl vytvořit také na půdě poslanecké sněmovny...“, to by, podle ní, znamenalo „přepsání vývoje posledních 23 let.“¹³⁷

Univerzální využitelnost antikomunistické rétoriky pro pravicové subjekty přejímají i představitelé konkurenčního pravicového subjektu TOP 09.¹³⁸

Méně úspěšně se antikomunismus pokusily využít jiné politické subjekty, například historické politické strany, tzn. strany, které legálně působily i za komunistického režimu: ČSL, ČSSD, DS a ČSSD, uveřejněním 16. 5. 1990 prohlášení, v němž požadovaly postavení KSČ mimo zákon. Toto gesto však bylo pro občany málo věrohodné.¹³⁹

¹³⁴ Tamtéž, s. 122.

¹³⁵ Viz: LEBEDA, T., ed., *Voliči a volby 2006*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.

¹³⁶ KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., *Antikomunismus nekonečný příběh ...*, s. 12-14.

¹³⁷ Tamtéž, s. 5.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ SUK, J., *Labyrintem revoluce...*, s. 386, 398.

Antikomunistické nálady se rozhodl využít také Miroslav Sládek,¹⁴⁰ zakladatel Sdružení pro republiku–Republikánské strany Československa. Miroslav Sládek se snažil formovat sebeobraz odpůrce komunismu, který byl schopen vlastním uvažováním „prozít“ již v mladém věku. Přejímal rétoriku politických vězňů a upozadoval normalizační postihy. Dále Sládek vycházel vstříc veřejnosti, když obhajoval ‚prosté lidi‘ proti ‚nadřazenosti‘ bývalých disidentů.¹⁴¹ Republikánský týdeník *Republika* dával prostor antikomunistickým názorům různé provenience.¹⁴² Miroslav Sládek se však postupem času přesunul od antikomunismu k „šovinistickému populismu s konzervativními prvky“.¹⁴³

2.2.6. Antikomunismus ztotožňující se s obětmi

Antikomunismus může vznikat také na základě ‚pouhého‘ ztotožnění se s obětmi komunistického režimu. Tento typ antikomunismu je rozšířený především mezi střední vrstvou. Tato skupina občanů je přístupná rétorice ODS, není pro ni rozhodující pouze socio-ekonomická štěpná linie, ale je ochotná při své volbě zohlednit i postoj stran ke kulturním problémům.¹⁴⁴

Podobně dochází také k mobilizaci některých uměleckých a mediálních elit. Příkladem může být video klip herečky Marty Issové a herce Jiřího Mádlu uveřejněný v roce 2010: *Přemluv bábu*. Hlavním smyslem tohoto vystoupení bylo apelovat na mladé lidi, aby se pokusili přesvědčit staré lidi ve své rodině, že nemají volit levici. Autoři klipu upozorňovali na selektivní paměť seniorů, kteří vytěsnil, jak to v Československu za komunistického režimu vypadalo: „pamatují si jen to dobré, například, jak dostali poprvé pusy a na proces s Miladou

¹⁴⁰ Miroslav Sládek se narodil v roce 1950 v Hradci Králové, dětství prožil v Kotelci nad Orlicí. Na gymnáziu začal, podle jeho slov, projevovat antikomunistické přesvědčení: nechal si narůst dlouhé vlasy, vydával samizdatový časopis *Listy věřících* a v roce 1968 stopoval až do Prahy, aby viděl okupaci na vlastní oči. Nejprve se hlásil na Pedagogickou fakultu, ale nepřijali ho. Albsolvoval vojenskou službu, kde byl pokutován za výtržnost, když během hokejového zápasu ČRS-SSSR křičel: „Bijte je, chci vidět krev!“. Poté studoval Filozofickou fakultu obor vědecko-technické informace a knihovnictví a usadil se v Praze. Vzpomínal, jak s kolegou v zaměstnání studovali protikomunistickou literaturu. Před listopadem 1989 se několikrát objevil v okruhu *Demokratické iniciativy*, poté se účastnil protirežimních demonstrací, na kterých spontánně řečnil. Podle jeho slov byl na seznamu kooptovaných poslanců za DI, ale Václav Havel ho vyškrtl, tak si ze vzteku založil vlastní stranu.

ROUBAL, P., „Smést všechno do Vltavy.“ ..., s. 315-322.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 315-322.

¹⁴² Tamtéž, s. 325-331.

¹⁴³ Tamtéž, s. 331.

¹⁴⁴ KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., Antikomunismus nekonečný příběh. ..., s. 5.

Horákovou úplně zapomněli“.¹⁴⁵ Mezi představiteli tohoto „lůzovitého diskursu“, jak to nazval filozof Václav Bělohradský, lze jmenovat také týdeník *Reflex* pod vedením Pavla Šarfa, jako příklad může posloužit fotografie poslance ze ČSSD Davida Ratha na titulní straně tohoto časopisu v únoru 2009 přemalovaná na Adolfa Hitlera.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Nehledě na to, že celé vystoupení vyznělo velice vulgárně a urážlivě. Herci adresované mládeži, mimo jiné, sdělovali, že pravou ruku si lidé všude na světě podávají na pozdrav a levou si vytírají zadek.

ISSOVÁ, M., MÁDL, J., ZELENKA, P., Přemluv bábu!, *Youtube*, [online], 2010. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA> [cit. 1. 3. 2014].

Autorství, vznik, oficiální text distributora viz: <http://www.csfd.cz/film/277667-premluv-babu/> [cit. 1. 3. 2014].

¹⁴⁶ BĚLOHRADSKÝ, V., Pět poučení z květnových voleb, *Právo*, 3. 7. 2010. Dostupné z WWW (ve zkrácené verzi): <http://www.czechfreepress.cz/politika/vaclav-belohradsky-pet-pouceni-z-kvetnovych-voleb.html> [1. 3. 2014].

3. EXKURZ

3.1. Historický vývoj KSČ/KSČM

Komunistická strana Čech a Moravy, která vznikla v roce 1990, je nástupnickou stranou Komunistické strany Československa, což specificky ovlivňuje její charakter.

KSČ vznikla v roce 1920 a již před druhou světovou válkou došlo k její bolševizaci. Na středoevropské poměry disponovala značnou podporou veřejnosti, k čemuž přispěla značná míra industrializace tehdejšího Československa.¹⁴⁷ Komunistický režim nastolený v ČSR v roce 1948 se vyznačoval byrokratickou strukturou, kterou zdědil po meziválečném demokratickém státu. Všemocná silně hierarchizovaná komunistická strana kladla důraz na striktní ideologickou loajalitu. Od tohoto charakteristického rysu se odvíjí rozsah uskutečněných čistek uvnitř strany a vyloučení tolerance jakékoli formy opozice. KSČ odmítala změny a náznaky reformy byly jen neochotným předstíráním přizpůsobování se sovětskému perestrojovému kurzu. V důsledku tohoto přístupu komunistické strany ke svým členům a nestraničné veřejnosti proběhla následná změna režimu v roce 1989 ve formě, která je v odborné literatuře označována jako „revoluce, převrat, nebo imploze“.¹⁴⁸

KSČ zaujímala k občanskému odporu až do posledních okamžiků roku 1989 konzistentně odmítavý postoj.¹⁴⁹ Tehdejší generální tajemník Miloš Jakeš například v televizním projevu 21. 11. 1989 prohlásil, že socialismus nelze budovat bez reformy, a že strana neustoupí od tohoto (reformního) kurzu. Nepokoje v Praze potom označil za manipulaci mládeže podvrtnými živly.¹⁵⁰ Tato reakce svědčí o neschopnosti strany opustit „rétorické floskule“ a „střízlivě“ reagovat na aktuální události.

Existuje ale také interní dokument KSČ z 26. 11. 1989 s názvem *Praktiky KSČ pro boj s Občanským fórem. Instrukce řadovým členům KSČ a ZO KSČ*, ve kterém strana pragmaticky

¹⁴⁷ viz RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, Praha: Academia, 2002.

¹⁴⁸ KITSHELT, H., MANSFELDOVÁ, Z., a kol., *Post-communist party systems*, Cambridge: Cambridge University Press 1999.

GRZYMALA-BUSSE, A., M., *Redeeming the Communist Past: the Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, New York: Cambridge University Press, 2002.

¹⁴⁹ Viz KOUDELKA, F., ed., *Vedení KSČ o disentu a opozici: Dokumenty z ledna 1986-října 1989*, Praha: ČSDS a ÚSD AV ČR, 1999.

¹⁵⁰ SUK, J., CUHRA, J., KOUDELKA, F., *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 1999.

nabádá své členy k následujícímu: „1. Smířit se s tím, že KSČ nebude mít vedoucí úlohu v Ústavě. 2. Tvrdit, že jsme poučeni chybami, za všechno mohlo vedení. 3. Akční program pro sjezd KSČ 26. 1. 1990 se bude obsahově překrývat s programem OF. 4. Dialog s Obrodou, ta je součástí OF. 5. Tím současně do OF, i když s některými požadavky nebudou souhlasit. 6. Nerozšířit OF ve městech a obcích (ani o píd'). 7. Oddělit studenty od OF. 8. Neurychlovat změny Ústavy. 9. Ekonomický program pouze na bázi socialismu. 10. Televize podléhá stále vládě. 11. OF pouze dvě hodiny týdně. 12. Rozdělit televize na krajské a národní okruhy, taktéž rozhlas. 13. Trvat na tom, že OF je demagogií. 14. Oddělit od OF ostatní složky Národní fronty. 15. Opírat se o SSSR i ve výkladu roku 1968. 16. Členy KSČ do všech stávkových výborů a výborů a OF. 17. Navodit nejednotnost OF zakládáním velkého množství levicových spolků a klubů (např. Demokratické fórum a jiné).“¹⁵¹

Tento nejednoznačný postup a absence jakýchkoli reforem znemožnily komunistické straně stát se v novém systému rovnocenným politickým partnerem a přijatelnou alternativou pro většinu voličů. Tato ostrakizace je dále přenášena na KSČM, která je s KSČ ztotožňována.

Komunistická strana začala jednat s opozicí na konci roku 1989, když už byla zatlačena do kouta. Do té doby jediný pokus zapojit se smysluplněji do probíhajících událostí se neuskutečnil z iniciativy vedení KSČ, ale na základě osobní angažovanosti premiéra Adamec. Občanské fórum jako zástupce občanské společnosti komunistickou stranu jako partnera pro jednání neakceptovalo a veškeré výzvy směřovalo ke státním orgánům.¹⁵²

Ve dnech 20.-21. 12. se uskutečnil Mimořádný sjezd KSČ, na kterém strana přijala *Akční program* rušící *Poučení z krizového vývoje*, prozatímní organizační řád, volební program pro první svobodné volby a vyjádření k minulosti. Dále zde byl přijat záměr upravit majetkové

¹⁵¹ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v České republice*, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 1999, s. 93-94.

Srovnejte s následujícími odlišně vyznívajícemi dokumenty, ve kterých KSČ vyzývá nižší stranické vedení pouze k udržení kontaktu s dělníky v podnicích a účasti na dialogu:

Dok. č. 3 (23. 11. 1989, Praha), Informace ÚV KSČ o situaci a taktice strany pro nižší složky komunistické strany.

Dok. č. 4 (24. 11. 1989, Praha), Usnesení mimořádného zasedání ÚV KSČ.

Dok. č. 8 (1. 12. 1989), Dálnopis ÚV KSČ nižším stranickým složkám s pokyny pro další postup v podnicích, závodech a družstvech.

In KOUDELKA, F., ed, *Situční zprávy ústředního aparátu KSČ: 20. 11. – 1. 12. 1989; Pokyny a směrnice vedení KSČ nižším stranickým složkám: 19. 11.–1. 12. 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 1999, s. 96 - 100, 101-102, 108 - 109.

¹⁵² SUK, J., *Labyrintem revoluce...*, 2003, s.

poměry strany a bylo rozhodnuto o rozpuštění Lidových milicí a osamostatnění redakce deníku *Rudé právo*. Delegáti sjezdu pozastavili členství některých bývalých funkcionářů a zvolili nové stranické orgány.¹⁵³ Předsedou KSČ byl zvolen Ladislav Adamec, místopředsedou se stal Ladislav Mohorita. Tito nově zvolení funkcionáři v danou chvíli představovali ‚reformní křídlo‘ uvnitř KSČ.

Následující léta 1990-1993 lze ve vývoji komunistické strany označit jako období hledání identity. V březnu 1990 proběhl *Ustavující sjezd KSČM*.¹⁵⁴ Strana si na sjezdu stanovila úkol „pracovat ve specifických hospodářských a kulturních podmínkách ČSR“. ¹⁵⁵ Dále došlo ke konečnému rozhodnutí o postoupení majetku KSČ státu. Novým předsedou KSČM byl zvolen Jiří Machalík, který zůstal ve funkci pouze do října téhož roku.

V tuto dobu se zastavil pokles popularity komunistické strany.¹⁵⁶ Tento posun je nutné vnímat v souvislosti s počátkem schvalování tzv. antikomunistických zákonů, které u některých voličů vyvolaly obavy, nebo pocit znehodnocení jejich celoživotní práce apod..

KSČM se v červnu, ještě v rámci federace KSČS,¹⁵⁷ zúčastnila prvních svobodných voleb, což ji bylo umožněno bez přeregistrace, díky tzv. malému zákonu o politických stranách.¹⁵⁸ Komunistická strana Československa získala 13,8% hlasů pro své kandidáty do Sněmovny národů Federálního shromáždění, do Sněmovny lidu Federálního shromáždění získala 13,48% a do České národní rady 13,24%. Tímto výsledkem se sice mezi zúčastněnými subjekty zařadila na druhé místo v počtu hlasů, ale s výrazným odstupem za Občanským fórem, které

¹⁵³ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 97–99.

¹⁵⁴ Ministerstvem vnitra byla strana jako svébytná zaregistrována 28. 11. 1990.

KSČM. Dokumenty potvrzující registraci KSČM, Praha, 17. 6. 2003, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40632/dokumenty-potvrzujici-registraci-kscm> [citováno 25. 1. 2014].

¹⁵⁵ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 101.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 101-102.

¹⁵⁷ V tuto dobu KSČM působila společně s KSS (od 1. 12. 1990 KSS-SDL) v rámci federace KSČS, která byla ustavena na XVIII. sjezdu KSČ konaném 3. - 4. 1990. Federativní uspořádání se v důsledku rozporů o dalším směřování strany mezi českou a slovenskou částí v následujícím roce v parlamentu rozdělilo a 7. 4. 1992 zanikla úplně.

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 109.

¹⁵⁸ Podle Zákona ze dne 23. 1. 1990 o politických stranách: § 9 (1) se za politické strany již vzniklé považují Československá strana lidová, Československá strana socialistická, Demokratická strana, Komunistická strana Československa a Strana svobody. Občanské fórum a Věřejnost proti násilí jsou politickými hnutími podle tohoto zákona.

Česko. Zákon č. 15/1990 Sb ze dne 23. 1. 1990 o politických stranách. In Sbíрка zákonů, Československá socialistická republika, 23. 1. 1990, částka 4, s. 39. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1990/sb004-90.pdf> [cit. 25. 1. 2014].

získalo do SN FS 49%, do SL FS 53,15% a ČNR 49,5% hlasů. Přestože si komunisté dokázali udržet podporu určité části veřejnosti, lze tyto volby s volební účastí 96% označit jako „antikomunistické“.¹⁵⁹

I. řádný sjezd KSČM proběhl v říjnu 1990 v Olomouci. Předsedou strany byl zvolen Jiří Svoboda, který chtěl stranu rychle reformovat. Na sjezdu byl schválen program ideově se blížící k sociálně-demokratickému proudu a zřetelně se distancující od minulosti. Olomoucký program nezískal podporu členské základny a byl v platnosti pouze dva roky. Ve volbách v roce 1992 KSČM kandidovala společně s *Demokratickou levicí ČSFR* v koalici *Levý blok*, který získal do Sněmovny národů 14,27%, do Sněmovny lidu 13,48% a do České národní rady 14,05% hlasů.¹⁶⁰ Spolupráce s jiným levicovým subjektem měla KSČM zajistit větší legitimitu v očích voličů. ČSSD dosáhla polovičního zisku a *Levý blok* s vůdčí pozicí KSČM se stal, podle výsledků voleb, nejsilnějším levicovým subjektem.¹⁶¹

Na II. sjezdu KSČM ve dnech 12.-13. 12. 1992 v Kladně byl schválen nový program, který měl již širší podporu uvnitř strany. Předsedou byl opět zvolen Jiří Svoboda, ale do vedení strany na postu místopředsedy vedle něj usedl zástupce „konzervativního“ proudu Miroslav Grebeníček. „Stalinistická“ skupina pod vedením Miroslava Štěpána založila uvnitř KSČM platformu *Za socialismus*. Předseda Svoboda reagoval na rozpory uvnitř strany textem *Strana na rozcestí*, ve kterém prohlásil, že komunismus je zdiskreditovaný a vyslovil se pro vznik „vlády levého středu“.¹⁶²

Spor mezi reformní a konzervativní částí strany vyvrcholil na III. sjezdu strany 26. 6. 1993 v Prostějově, uspořádaném pouze šest měsíců po kladenském. Hlavní náplní jednání sjezdu bylo stranické referendum, ve kterém delegáti vyjadřovali svůj postoj k následujícím

¹⁵⁹ Český statistický úřad. Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 8-9.6. 1990 na území České republiky, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sl1990/u0> [citováno 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 8-9. 6. 1990 na území České republiky, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sn1990/u0> [citováno 25. 1. 2014].

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 103–106.

¹⁶⁰ Český statistický úřad. Volby do České národní rady konané ve dnech 5.-6. 6. 1992, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u0> [citováno 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 5.-6. 6. 1992, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sl1992/u0> [citováno 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 5.-6. 6. 1992, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sn1992/u0> [citováno 25. 1. 2014].

¹⁶¹ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 114–27.

¹⁶² FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 122.

otázkám: 1. Jste pro změnu názvu strany? 2. Jste pro zavedení pojistky v přijímání bývalých vedoucích funkcionářů? 3. Jste pro vymezení působení platforem ve straně? 4. Jste pro vymezení vztahu poslanců a strany? Výsledky referenda ukázaly, že převážná část strany se přiklonila ke „konzervativnímu“ proudu.¹⁶³ KSČM od této chvíle jednoznačně přiala strategii „levicového ústupu“.¹⁶⁴ Na sjezdu byl potvrzen tzv. kladenský program a předsedou strany byl zvolen Miroslav Grebeníček. Na posty místopředsedů usedli Václav Exner, Zdeněk Klanica a Miroslav Ransdorf. Rozložení sil ve vedení je zajímavé sledovat s hlediska vyvažování názorových proudů, konzervativci: M. Grebeníček, V. Exner, reformisté: Z. Klanica, M. Ransdorf.

Tento vývoj uvnitř KSČM se překrýval s XXVI. sjezdem ČSSD v Hradci Králové, na kterém její předseda Miloš Zeman otevřeně vyjádřil svůj cíl neuvolnit „reformované komunistické straně“ levou část politického spektra vlastním posunem do jeho středu. Předcházet se tomu, podle něj, mělo širokou spoluprací v „realistickém bloku středových a levicových stran“. Dále vyjádřil názor, že ČSSD by se měla ostře vyhranit proti vládě, ale rozhodně „nespolupracovat s Komunistickou stranou Čech a Moravy...a nevstupovat s touto stranou do žádných koalic.“¹⁶⁵ Existence silné umírněně levicové strany, kterou se ČSSD postupně stala, přispěla k vytlačení KSČM na levý okraj politického spektra.

Proces vyhraňování KSČM byl provázen štěpením, jehož výsledky lze shrnout následujícím výčtem levicových subjektů. První strana, která z evoluce komunistické strany vykryštovala, je Strana demokratické socialismu (SDS)¹⁶⁶ odštěpená od reformního proudu v KSČM. Další je „stalinistická“ Komunistická strana Československa (KSČ),¹⁶⁷ která vznikla oddělením od konzervativního křídla KSČM. Uvnitř KSČM přetrvávaly dál

¹⁶³ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 124.

¹⁶⁴ ISHIAMA, J., T., BOZÓKY, A., *Adaptation and Change: Characterizing the Survival Strategies of the Communist Successor Parties*. In *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2001, č. 3, s. 31-51.

¹⁶⁵ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 123.

¹⁶⁶ Strana demokratické socialismu vznikla v roce 1997 spojením Strany demokratické levice, která byla vytvořena v roce 1993 z platformy Demokratická levice v KSČM, a Levého bloku. Jak avizuje již její název hlásí se k tzv. „třetí cestě“.

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 259–269.

¹⁶⁷ Komunistická strana Československa je přejmenovaná Strana československých komunistů, která vznikla z platformy *Za socialismus* v KSČM přeměněné v Lidovou unii národní a sociální záchrany (LUNZS). KSČ je ortodoxní uskupení, které můžeme označit za „stalinistické“, sdružující se kolem předsedy Miroslava Štěpána a listu „Dialog“. Prohlašování 17. 11. 1989 za kontrarevoluci je běžnou součástí jejich rétoriky.

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 223–249.

umírněnější období těchto proudů, v následujícím období však převážily „konzervativní“ postoje.¹⁶⁸

Na IV. sjezdu 2. 12. 1995 v Liberci byl potvrzen kurz nastolený na sjezdu v Prostějově. V následujících volbách, řádných v roce 1996 a předčasných v roce 1998, se zisk KSČM pohyboval těsně nad 10%.¹⁶⁹ Na V. sjezdu 4.-5. 12. 1999 ve Žďáru nad Sázavou byl přijat programový dokument *KSČM na přelomu tisíciletí* a *Program obnovy*, ve kterém se strana výrazně kriticky vymezila k polistopadovému vývoji, čímž pro některé voliče získala protestní charakter.¹⁷⁰ V roce 2002 KSČM obdržela dosud nejvyšší volební zisk: 18% hlasů. K tomuto mimořádnému výsledku přispěla nízká volební účast a úbytek hlasů ČSSD.¹⁷¹

Kolem roku 2002 se v KSČM začal výrazněji ozývat reformní proud, který se projevil především ve vztahu k Evropské unii. Část strany začala podporovat aktivistický postoj, namísto jejího principiálního odmítání. Postoje tohoto křídla strany byly viditelné také na práci odborného zázemí KSČM Centra strategických a teoretických studií. Vliv tohoto proudu zůstal nicméně značně omezený. Na VI. sjezdu 15.-16. 5. 2004 v Českých Budějovicích byl předsedou opět zvolen Miroslav Grebeníček, ale do vedení strany se nově dostal i Vojtěch Filip. Z „reformních“ komunistů, po odchodu Miloslava Ransdorfa a Zuzky Brebarové-Rujbrové, zůstal ve vedení pouze Jiří Dolejš. V následujícím roce po 11 letech ve vedení strany M. Grebeníček odstoupil z důvodu nespokojenosti s ideovým vývojem ve straně¹⁷² a předsedou byl zvolen V. Filip. Ve volbách v roce 2006 volební výsledek KSČM oproti minulým volbám značně poklesl, činil nyní jen 12,81%.¹⁷³

¹⁶⁸ P. Fiala nazývá skupiny vniklé tímto štěpením jako 1. poskomunistický, 2. ortodoxně komunistický a 3. neokomunistický.

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 128.

¹⁶⁹ Český statistický úřad. Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 31. 5.–1. 6. 1996, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u0> [cit. 25. 1. 2014].

¹⁷⁰ KSČM. KSČM na přelomu tisíciletí, V. sjezd KSČM, Žďár nad Sázavou, 23. 3. 2007, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/v-sjezd-kscm/obsahove-materialy-v-sjezdu-kscm/33798/kscm-na-prelomu-tisicileti> [cit. 22. 4. 2014].

¹⁷¹ Ve volbách v roce 2002 ztratila ČSSD oproti volbám v roce 1998 215 732 hlasů, zatímco KSČM získala o 224 103 více. V roce 2006 ČSSD naopak v porovnání s výsledky voleb v roce 2002 získala o 288 548 hlasů více, zatímco výsledek KSČM byl nižší o 197 325 hlasů.

Viz: Český statistický úřad www.volby.cz. [cit. 1. 3. 2014].

Bližší viz: BASTL, M., GONDA, R., KSČM a volby 2002. In LINEK L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 220–226.

¹⁷² NOVINKY, Grebeníček truceje, KSČM vysvětlovat rezignaci nebude, *Novinky*, [online], 27. 1. 2006. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/75856-grebenicek-truceje-kscm-rezignaci-vysvetlovat-nebude.html> [cit. 25. 1. 2014].

¹⁷³ Významným faktorem tohoto propadu byla vyhrocená kampaň dvou největších stran. Viz LEBEDA, T., ed., *Voliči a volby 2006*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.

Na VII. sjezdu 17.–18. 5. 2008 v Hradci Králové byl předsedou zvolen opět Vojtěch Filip, který vyvolal očekávání možné ‚modernizace‘ strany. Jeho představa o ‚modernizaci‘ však neznamenal ideovou reformu, ale snahu o přeměnu KSČM ve volební stranu. Soustředění se na volební zisky vede k prvoplánové oscilaci vedení mezi jednotlivými názorovými proudy. Nejvyšší stranické vedení tak v současnosti podléhá pragmatické linii. Přestože se předseda Filip snaží prezentovat KSČM jako ‚moderní levicovou demokratickou stranu‘, dochází i jeho přičiněním k pro tuto image nelichotivým excesům, jako je např. zaslání kondolence KLDK ke smrti Kim Čong-ila v prosinci roku 2011. Text dopisu Vojtěch Filip odmítl zveřejnit, ve znění, které se objevilo v médiích na základě zprávy severokorejské agentury KCNA, označuje severokorejského diktátora za ‚velkého vůdce, jež se obětoval, aby přinesl blaho korejskému lidu, zajistil bezpečnost KLDK a dosáhl mírového sjednocení Koreje‘ a dále vyjadřuje podporu korejskému lidu ‚v dalším budování socialismu‘.¹⁷⁴

Následující VIII. sjezd, který se konal ve dnech 19.-20. 5. 2012 v Liberci, nepřinesl výraznější změny. Ve vedení strany po tomto sjezdu působí: předseda ÚV Vojtěch Filip, první místopředseda ÚV pro řízení stranické práce, komunální a regionální politiku Petr Šimůnek, místopředsedkyně ÚV pro ekonomiku Miroslava Vostrá, místopředseda ÚV pro odborné zázemí, občanský sektor a mládež Jiří Dolejš, předseda Ústřední rozhodčí komise Zdeněk Levý, předsedkyně Ústřední revizní komise Zdeňka Lišková a předseda poslaneckého klubu Pavel Kováčik.¹⁷⁵

Rétoriku, kterou KSČM v současné době oslovuje svoje voliče charakterizuje následující citát z úvodu k diskusi na VIII. sjezdu KSČM: ‚...Společenská i politická situace v České republice je vnímána mnohými občany jako bezvýchodná. Chybí reálná alternativa k současnému systému, který je charakteritický dokonalou schopností nahradit figurky jedněch, figurkami druhých, aniž by byla jakkoli dotčena jejich skutečná podstata. Kdo dnes vlastně vládne v České republice, ptám se. Víme jen, že my, lid, jak to předpokládá naše Ústava, to jistě nejsme...Může skutečně naše země tímto prohnílým a zkorumpovaným

¹⁷⁴ NOHL, R., Kim se obětoval pro blaho lidu, kondoloval Filip KLDK, *Aktuálně*, [online], 23. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=726693> [citováno 25. 1. 2014]. V této věci bylo ze strany Ministerstva spravedlnosti zvažováno obvinění z trestného činu vyjadřující sympatie režimu potlačující lidská práva. Policií bylo shledáno jako nepodložené. ČTK, Policie: Filip kondolenci do KLDK trestný čin nespáchal, *Aktuálně*, [online], 6. 2. 2012. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=731962> [cit. 25. 1. 2014].

¹⁷⁵ KSČM. Vedení strany, nedatováno, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nasi-lide/vedeni-strany> [cit. 4. 5. 2014].

systemem nerušeně pokračovat ve svém vývoji? Nebo souhlasíte s tím, že se musí něco stát...?¹⁷⁶

Od roku 1989 počet jejích členů výrazně poklesl v důsledku vysokého průměrného věku členů, který v roce 2012 činil 73 let.¹⁷⁷ Strana má tradiční voličskou základnu složenou především z občanů vyššího věku a nižšího vzdělání a příjmů.¹⁷⁸ Voliči KSČM, společně s voliči ODS, pocítují nejtěsnější blízkost ke straně.¹⁷⁹ Fluktuující voliči jsou ke KSČM přitahováni jejím protestním charakterem, avšak tento potenciál není nijak výrazný. Zpravidla tedy dosahuje vyšších výsledků při nižší volební účasti.¹⁸⁰ KSČM je stranou, která je mezi voliči nejčastěji považována za nevolitelnou.¹⁸¹ Nejúspěšnější je KSČM v pohraničních oblastech s výjimkou severovýchodních Čech, především v kraji Moravskoslezském, Ústeckém a Vysočina.

V kontrastu s volebními zisky je izolovanost KSČM jako potenciálního koaličního partnera, která vychází nejen z pravé, ale i z levé strany politického spektra. Na parlamentní úrovni je otevřená spolupráce s komunisty pro ostatní strany shodně nepřijatelná. Změnu tohoto trendu naznačoval pouze předseda ČSSD Jiří Paroubek, který během svého premiérství v menšinové vládě v letech 2004–2006 spolupracoval se stranami napříč politickým spektrem, s komunisty především v sociálních otázkách, a nezpochybňoval ani možnost budoucí otevřené „rudo-růžové“ koalice. KSČM již dříve vyvíjela tlak na ČSSD s cílem vytvořit levicovou koalici a to především v roce 2002, kdy získala rekordní počet hlasů. V kontextu výsledků voleb se koalice KSČM a ČSSD z hlediska teorie jevila jako výhodnější, než nakonec uzavřená koalice mezi ČSSD, US a KDU-ČSL: zajišťovala by bezpečnou většinu, minimum politických

¹⁷⁶ KSČM. Diskuse, VIII. sjezd KSČM, Liberec, 19. - 20. 5. 2012, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/diskuze> [cit. 4. 5. 2014].

¹⁷⁷ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v české republice*, Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 180.

KSČM. Obsahové materiály VI. sjezdu KSČM, 14. 1. 2005, *KSČM*, [online], s. 52. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 22. 4. 2014].

¹⁷⁸ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 188–189.

KSČM. Obsahové materiály VI. sjezdu KSČM, 14. 1. 2005, *KSČM*, [online], s. 52. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 22. 4. 2014].

¹⁷⁹ SEIDLOVÁ, A., ČERVENKA, J., a kol., Voliči a nevoliči – the Comparative Study of Electoral Systems. In LINEK, L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 105–106.

¹⁸⁰ Při dosažení určité míry volební účasti ale začíná opět získávat.

LEBEDA, T., ed., *Voliči a volby 2006...*

¹⁸¹ KUNŠTÁT, D., Strany a voliči v zrcadle předvolebních výzkumů veřejného mínění. In LINEK, L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 124–126.

subjektů a byla by „ideologicky čistá“, přesto však převážila nepřijatelnost KSČM.¹⁸² Otevřená spolupráce s komunisty probíhá pouze na obecní úrovni, kde není výjimkou. Koalice s účastí KSČM byla během uplynulých dvaceti let vytvořena pouze ve třech případech a to společně s ČSSD: v roce 2002 v Karviné s komunistou ve funkci primátora, v roce 2008 v Moravskoslezském a Karlovarském kraji.

Strana stojí v současnosti před závažnými otázkami: jak oslovit mladé občany a obnovit členskou základnu a jak se stát akceptovatelným partnerem.

3.2. Programový vývoj KSČM

Strategickým cílem KSČM je „socialismus“. Dosud platný základní program strany, tzv. kladenský z roku 1992, popisuje socialismus jako pluralitní demokratickou společnost s tržním hospodářstvím a rovnoprávností vlastnických forem.¹⁸³ Na VI. sjezdu si KSČM stanovila úkol tuto představu upřesnit. Odborné zázemí KSČM Teoreticko-analytické pracoviště, později přejmenované na Centrum strategických a teoretických studií, pracuje na „modelu socialismu“ od roku 2004. Výsledkem tohoto dlouhodobého úsilí je text *Socialismus pro 21.století* (dále *S21*),¹⁸⁴ který byl předložen již na VII. sjezdu, který ho pouze „vzal na vědomí“ jako „obsahový dokument“, nejedná se tedy o řádně schválený základní program KSČM. Sjezd uložil úkol dále na tomto teoretickém dokumentu pracovat a zdůraznil potřebu věnovat se aktuálním otázkám.¹⁸⁵ V upravené verzi byl tento text opět součástí materiálů pro VIII. sjezd v roce 2012 se stejným výsledkem jako na sjezdu předcházejícím.

¹⁸² MRKLAS, L., SOKOL, P., Vláda ČR a její formování po volbách v roce 2002: chronologie, složení, historická konparace. In LINEK, L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 173-175.

V tomto kontextu je zajímavé zmínit, že programy ČSSD a KSČM se značně překrývají, jak na to upozorňuje V. Handl.

HANDL, V., „Hard Left“ and „Soft Left“ Antagonism? The Transformation of the Communist Party of Bohemia and Moravia and its Relations to the Social Democrats, Praha: Institut mezinárodních vztahů, 2003, *Rosa Luxemburg Foundation* [online]. Dostupné z WWW: http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Handl_czech_e.pdf [cit. 25. 1. 2014].

¹⁸³ KSČM. Program KSČM, II. sjezd KSČM, Kladno, 1992, *SDS*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/pr_ks_92.htm [ci. 2. 2. 2014].

¹⁸⁴ CSTS KSČM. Informace o postupu prací na „modelu socialismu“, nedatováno, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/politikakscm/odbornezazemikscm/cstskscm/dokumenty/25403?managepreview=ok&language=1>. [cit. 2. 2. 2014].

¹⁸⁵ HELLER, J., Neradostné dědictví VI. sjezdu KSČM: model socialismu pro 21. století, *Blisty*, [online], 23. 7. 2010. Dostupné z WWW: <http://blisty.cz/art/53614.html> [cit. 2. 2. 2014]. viz také HELLER, J., NEUŽIL, F., a kol., *Bojíte se socialismu?*, Příbram: Periskop, 2007.

Formulace dokumentu jsou do značné míry kompromisní, přesto se na něm představitelé názorových protipólů neshodnou.

Autoři v dokumentu zdůrazňují, že socialismus má vycházet z kapitalismu, nikoli být jeho opakem. Principy tržní ekonomiky a zastupitelské demokracie by měly být zachovány. Zásadní změny autoři shledávají v přeměně vlastnických vztahů, přičemž počítají s pluralitou vlastnických forem, z nichž převažující by mělo být „vlastnictví společenské“. V rámci stávajícího politického systému by měla být posilována samospráva a zaváděny prvky přímé demokracie.

Změny směřující k socialismu budou mít, podle tohoto dokumentu, revoluční charakter, ale dosaženo by jich mělo být evolucí, tj. zaváděním reforem podmíněných souhlasem většiny občanů a zároveň respektujících práva menšiny.¹⁸⁶

Výrazným zastáncem dokumentu *S21* je představitel reformního proudu Jiří Dolejš, vedoucí jednoho z řešitelských kolektivů CSTS.¹⁸⁷ *S21* byl předmětem série diskusí v Klubu sociálních věd, účastníci se shodli na závěru, který v podstatě přijal i sjezd, že se teze dokumentu ubírají správným směrem, ale je nutné na nich dále pracovat.¹⁸⁸

Dokument vypovídá spíše o představách reformistů, kteří se k dokumentu aktivně vyjadřují.¹⁸⁹ Někteří členové badatelské skupiny však kritizovali ústupky a neúplnost textu, například J. Heller a F. Neuzil vydali knihu *Bojíte se socialismu*, která je založená na studiích vzniklých v rámci prací na „modelu socialismu“, jednou z jejich hlavních výtek je nedostatečné hodnocení minulosti.¹⁹⁰

¹⁸⁶ KSČM. Socialismus pro 21. století, VII. sjezd KSČM, Hradec Králové, 21. 4. 2008, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti> [cit. 22. 4. 2014].

¹⁸⁷ Výzkumné skupiny a vedoucí řešitelé: M. Formánek, Č. Milota, Z. Hába, L. Vacek, J. Dolejš CSTS KSČM. Informace o postupu prací na „modelu socialismu“, nedatováno, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/politikakscm/odbornezazemikscm/cstskscm/dokumenty/25403?managepreview=ok&language=1>. [cit. 2. 2. 2014].

¹⁸⁸ KSV, Diskuse o antikomunismu, 11. 9. 2013.

¹⁸⁹ Viz diskuse k dokumentu viz: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/projekty/socialismus-21-stoleti/33114/diskuse> [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹⁰ V úvodu se autoři k minulosti vrací větou: „Neúspěch první formy socialismu, která u nás i v dalších zemích ztroskotala pod tlakem kapitalistického obklíčení i v důsledku vlastních chyb, neubral nic na významu základních myšlenek socialismu pro nejširší vrstvy obyvatelstva.“ V části o výchozí pozici socialismu kritizují „závažné nedostatky, zejména v oblasti stimulování efektivní pracovní aktivity lidí, uplatňování občanských práv, v podpoře iniciativy a tvořivosti a řešení problémů životního prostředí.“ Dále se v textu objevuje téma

Konzervativci odsoudili dokument jako odklon od marxismu-leninismu. Nejlepší příležitostí po sledování projevů konzervativců z KSČM je Pražská teoreticko–politická konference, kde někteří členové strany kritizovali obsah dokumentu, který je, podle nich, v rozporu s vědeckým komunismem.¹⁹¹ Základní tezí konzervativců je, že kapitalismus nelze reformovat, ale je nutné ho překonat. Podobné pokusy o přehodnocení marxistické teorie označují za „revisionismus“.¹⁹² Autoři *S21* podle jednoho z řečníků konference: „odmítají uhelný kámen marxismu, to je nejrozvinutější formu demokracie v dějinách, kterou Marx nazývá diktaturou proletariátu... Jestliže v kapitalismu existuje buržoazní demokracie pro menšinu v dialektickém vztahu s diktaturou proti většině, v socialismu existuje socialistická demokracie pro většinu v dialektickém vztahu s diktaturou proti menšině... Socialistický stát nemůže být reprezentantem celé společnosti...“¹⁹³ Příčinou jejich nespokojenosti byl také postup vedení strany při projednávání dokumentu.¹⁹⁴ Místopředseda KSČM Stanislav Grospič se k dokumentům pro sjezd vyjádřil: „tak, jak tyto materiály byly předloženy Ústřednímu

minulosti v podobě ubezpečování: „Poučili jsme se z minulých chyb a rozhodně nechceme nějaké administrativní a všeobecné znárodnování.“ Za odkaz na minulost lze považovat také vyjádření: „Sociální spravedlnost neznamená sociální a mzdovou nivelizaci...“ Dále také: „Pluralita politických stran omezovaná pouze ústavností nahradí někdejší monopol jediné strany. Vedoucí úloha žádné strany nebude moci být jednou provždy dána.“ Dále autoři rozvíjejí základní teze *S21*, věnují se např. definici dělnické třídy tzn. proletariátu, do kterého zahrnují také kognitariát: skupinu vykořisťované inteligence rozšiřující se společně s vědeckotechnickou revolucí, vysvětlují principy odměňování na základ zasluh pomocí práce a nadpráce a upřesňují možné formy společenského vlastnictví s důrazem na družstevnictví.

HELLER, J., NEUŽIL, F., a kol., *Bojíte se socialismu?*, Příbram: Periskop, 2007.

¹⁹¹ BĚLOHLÁVEK, M., Příprava VIII. sjezdu vyžaduje marx-leninský kurz, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, *KSČM Praha*, [online]. Dostupné z WWW: <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60092> [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹² „Situace vyžaduje, aby ÚV a VIII. sjezd vyvodil кадровé závěry vůči funkcionářům ve vedení strany, kteří soustavně pokračují v revizionistickém kurzu... Hlavní roli v nástupu revoučnických změn musí sehrát oportunismem a revizionismem nezátížené kádry. O tom, že takové komunisty v ZO OV, ÚV a KR máme, že nám vyrůstá nová generace „karlínských gottwaldovských kluků“ ve Svazu mladých komunistů Československa, kteří mají stále větší podporu svědčí i naše teoreticko-politická konference...“

BĚLOHLÁVEK, M., Příprava VIII. sjezdu....

¹⁹³ ULRICH, Č., HAVLÍČEK, M., Nechceme kapitalismus, socialismus je lepší, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, *KSČM Praha*, [online]. Dostupné z WWW: <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60092> [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹⁴ „...Jakmile se objeví jiný názor, tak ho okřikujeme, případně zakazujeme zpravodaje okresních výborů, případně zakážeme celou okresní konferenci a musí se konat nová... Viz minulá zasedání ústředního výboru sjezdové materiály. Já jsem naprosto rozhořčená z toho, že práce celé pracovní komise, v níž byly zastoupeny všechny názorové proudy a všechny karaje, je najednou týden před zasedáním ÚV hozena do koše a nastoupí práce jednotlivce. Ať je to předseda strany, nebo někdo jiný. To si myslím, že je naprosté pohrdání činností a aktivitou členů strany... Mám zkušenost s člověkem, který dokáže argumentova, a když vystoupí má to hlavu patu. A já si myslím, že se musíme sjednocovat na těch lidech, které bychom chtěli prosazovat do vedení. Mluvím o Standovi Grospičovi. Znáám ho z vlastní zkušenosti a já osobně se za něj stavím.“

SEMELOVÁ, M., Jak dál..., XXXI. Pražská teoreticko–politická konference, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, *KSČM Praha*, [online]. Dostupné z WWW: <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60101> [cit. 2. 2. 2014].

výboru, pominuly onu diskusi v komisích, které je měly připravovat, tak si myslím i svou podstatou, jak jsou formulovány, že není možné je opravovat.“¹⁹⁵

V ideovém prostoru mezi reformisty a konzervativci se nachází mlčící většina, pro kterou je *S21* svou vědeckou formou většinou málo přístupný, v důsledku čehož ho často přechází bez významnějších reakcí.¹⁹⁶

Spor mezi konzervativci a reformisty v KSČM se projevil také v postoji k evropské integraci. V roce 1996 KSČM publikovala *Manifest KSČM za demokratickou Evropu*, ve kterém vyjadřuje svou představu evropské integrace budované „zespoda“.¹⁹⁷ V programu z roku 1999 *KSČM na přelomu tisíciletí* se strana přiklonila k „negativistickému“ postoji: vyslovila se sice pro spolupráci evropské levice, ale kategoricky odmítla současnou formu EU.¹⁹⁸ Vliv německé PDS napomohl ke změně postoje KSČM od zásadového odmítání k „měkkému ne“.¹⁹⁹ Stanovisko strany před referendem tedy nakonec znělo: „KSČM chápe evropskou integraci z dlouhodobého a strategického hlediska za objektivní záležitost a nezpochybňuje členství v EU v dlouhodobějším časovém horizontu. Přesto vzhledem k vyjednaným podmínkám, nepřipravenosti země na vstup do evropské integrace a neznalosti toho, jaká bude EU po připravované reformě, nemůže občanům doporučit, aby v referendu hlasovali pro vstup do EU v roce 2004.“²⁰⁰

¹⁹⁵ GROSPÍČ, S., Posuňme stranu kupředu, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, *KSČM Praha*, [online]. Dostupné z WWW: <http://prahavychod.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60099> [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹⁶ Oldřich Rambousek, Z diskusí k materiálu „Socialismus pro 21. století, 19. 3. 2012, *KSČM Trutnov*, [online]. <http://www.kscm-trutnov.cz/phprs/view.php?cislocianku=2012030073> [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹⁷ KSČM. Manifest KSČM pro svobodnou Evropu, 1996, *SDS*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/precete/e_kolekt/pro_d_e.htm [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹⁸ KSČM. KSČM na přelomu tisíciletí, 23. 3. 2007, V. sjezd KSČM, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/v-sjezd-kscm/obsahove-materialy-v-sjezdu-kscm/33798/kscm-na-prelomu-tisicileti> [cit. 2. 2. 2014].

¹⁹⁹ HANDL, V., Choosing between China and Europe? Virtual Inspiration and Policy Transfer. In HOUGH, D., PATERSON, W., SLOAM, J., ed., *Learning from the West?: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of East Central Europe*, New York: Rotledge, s. 133–135.

²⁰⁰ FILIP, V., Evropská unie a referendum, *Haló noviny*, [online], 17. 4. 2003. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/precete/epubl/vf_kseur.htm [cit. 2. 2. 2014].

Kladně hlasovalo v referendu 18% voličů KSČM, zejména z parlamentních stran. ŠARADÍN, P., Referendum o přistoupení k EU a volební podpora politických stran v České republice, *Středoevropské politické studie*, [online], 2003, č. 4. Dostupné z WWW: <http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=179> [cit. 2. 2. 2014].

Reformisté v této otázce zastávají „aktivistický“ postoj,²⁰¹ konzervativci tvrdě odmítavý. KSČM jako celek volila spíše nejednoznačné formulace. Výsledná oficiální „euro-skeptická“ politika strany je vyjádřena v programu *Naděje pro Českou Republiku* z roku 2004. EU je zde kritizována, ale spolupráce levicových sil v jejím rámci je zároveň stanovena jako jedna z priorit.²⁰² Euro-poslanci zvolení za KSČM: Jaromír Kohlíček, Miloslav Ransdorf, Jiří Maštálka a Vladimír Remek, působí ve frakci GUE/ NGL.²⁰³

Důležité je také dlouhodobě odmítavé stanovisko KSČM k členství ČR v NATO, které je jednou z bariér mezi komunistickou stranou a jejími potenciálními politickými partnery. Severoatlantická aliance pro komunisty představovala „agresivní politiku založenou na doktríně preventivní války, kterou uplatňuje společně s USA“. V programu z roku 1999 se jasně vyslovuje pro vystoupení ČR z jeho struktur.²⁰⁴ V programu z roku 2004 uvádí, že usiluje o jeho úplné zrušení, v první etapě vystoupení ČR z jeho vojenských složek.²⁰⁵ Svůj postoj zakládá KSČM na „mírové iniciativě, antiimperialismu a antiamerikanismu“. Tento postoj KSČM se projevil například odmítnutím bombardování Jugoslávie, války v Iráku²⁰⁶ nebo výstavby amerického protiraketového radaru v Brdech.²⁰⁷ V současnosti spíše převažuje pragmatické stanovisko vyjádření nesouhlasu a akceptace mezinárodněpolitické reality jako vstřícné gesto potenciálním politickým partnerům.

Moderní levicová témata jako ekologie a práva menšin jsou v KSČM upozaděna. KSČM například oficiálně podpořila zákon o registrovaném partnerství,²⁰⁸ ale konzervativní členská základna toto stanovisko přijímala neochotně.²⁰⁹

²⁰¹ viz např. RANSDORF, M., Co s Evropou, *Ransdorf*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: http://www.ransdorf.com/články/co_s_evropu/co_s_evropou.pdf [cit. 2. 2. 2014].

²⁰² KSČM. *Naděje pro Českou republiku*...

²⁰³ <http://www.guengl.eu/>

²⁰⁴ KSČM. *KSČM na přelomu tisíciletí*...

²⁰⁵ KSČM. *Naděje pro Českou republiku*...

²⁰⁶ ÚV KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 2. 2. 2014].

²⁰⁷ KSČM. Rezoluce VII. sjezdu KSČM proti radarové základně USA na území ČR, 19. 5. 2008, VII. sjezd KSČM, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38392/rezoluce-vii-sjezdu-kscm-proti-radarove-zakladne-usa-na-uzemi-cr> [cit. 2. 2. 2014].

²⁰⁸ EXNER, V., KSČM dá hlas registrovanému partnerství i zákonu o církvích (ohlas tiskové konference), *Haló noviny*, [online], 26. 8. 2005. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/uvodni-stranka/28649/poslanci-schvalili-registrovane-partnerstvi?previev=archiv> [cit. 2. 2. 2014].

²⁰⁹ viz zkušenost Stanislava Holubce, který podpořil homosexuály a setkal se s odporem základní organizace. Rozhovor se Stanislavem Holubcem, Komunisty tu velmi nenávidějí, *Jungle World*, [online], 2003, č. 30. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/prectete/rozhovor/boz_holu.htm [cit. 2. 2. 2014].

3.3. Postoj KSČM k minulosti

KSČM, i vzhledem k tomu, že se hlásí ke kontinuitě s předlistopadovou komunistickou stranou, je přisuzována odpovědnost za vývoj v období mezi lety 1948 až 1989. Postoj ke komunistickému režimu před rokem 1989 je významnou štěpnou linií české společnosti. Důležitým tématem to je i pro členy KSČM, analýza jejich vnitřních diskusí je jedním z faktorů poměrování „reformovanosti“ komunistické strany. Postoj k minulost vypovídá o jejich pojetí rovnováhy mezi sociální rovností a individuálními svobodami.

Oficiální stanovisko strany k minulosti vyjadřují dokumenty přijaté na Mimořádném sjezdu strany, tehdy ještě původní KSČ, kterými jsou *Prohlášení k občanům ČSSR*²¹⁰ a *Provolání k bývalým členům KSČ, vyškrtnutým a vyloučeným po období 1968-1969*.²¹¹

Tyto dokumenty jsou formulovány jako omluva za „neoprávněné represe a nerespektování práva vyjádřit názor“, kterou iniciují delegáti sjezdu, protože „bývalé vedení v sobě nenašlo dost cti a odvahy veřejně se omluvit“. Strana se zde „...rozhodně rozchází se všemi, kteří se vědomě dopouštěli zvlů, dali se korumpovat a korumpovali druhé, se všemi, kdož vydávali lež za pravdu, dopustili se znehodnocení ideálů socialismu..., kteří se dopouštěli zneužívání pořádkových sil proti občanům...“. Zároveň se strana zcela nezříká dosavadního vývoje, když deklaruje: „...nedopustíme ani snižování pracovních a občanských zásluh těch členů strany, kteří po desetiletí svědomitě a nezištně plnili politické a pracovní úkoly ve prospěch naší společnosti.“²¹² V *Provolání* se delegáti obracejí zvláště ke komunistům vyloučeným v letech 1968-1969 a vyzývají je ke společné práci „pro lid, lepší budoucnost a socialistické ideály“.²¹³

Komuniatická strana v těchto dokumentech odsuzuje komunismem způsobené bezpráví, příčinu jeho původu však nehledá v podstatě komunistické ideologie, ale pouze v jejím praktickém uplatňování respektive ve vedení strany.

²¹⁰ KSČM. Prohlášení k občanům ČSSR, Praha, 20. 12. 1989, *KSCM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr> [cit. 30. 1. 2014].

²¹¹ KSČM. Provolání k bývalým členům KSČ, vyškrtnutým a vyloučeným po období 1968-1969, Praha, 20. 12. 1989, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40624/provolani-k-byvalym-clenum-ksc-vyloucenym-a-vyskrtnutym-po-obdobi-1968-69> [cit. 30. 1. 2014].

²¹² KSČM. Prohlášení k občanům ČSSR...

²¹³ KSČM. Provolání k bývalým členům...

Zástupci jednotlivých názorových proudů ve straně zaujímají k minulosti odlišné postoje. Tyto kontroverze lze demonstrovat například na vnímání osobnosti Klementa Gottwalda.

Konzervativci pravidelně při příležitostech různých výročí přicházejí k hrobu Klementa Gottwalda, za zpěvu *Internacionály* zde pokládají květiny a přednášejí oslavné projevy. Bývalá poslankyně Marta Semelová při takové příležitosti například prohlásila: „Jeho moudrost, prozíravost a zásadovost se plně projevila jak před 75 lety, tak později v únoru 1948. Pro nás jeho odkaz stále platí.“²¹⁴ Dále konzervativci různými způsoby relativizují komunistické perzekuce a politické procesy, jako příklad lze opět citovat Martu Semelovou: „Dějiny se falšují, souzení byli jen ti, co se opravdu provinili.“²¹⁵ Zajištění sociálních potřeb občanů: zaměstnanost, snižování cen apod., podle jejího názoru, převažuje persekuce.²¹⁶

Na druhé straně reformisté se pokoušejí určitým způsobem zvažovat klady a zápory předlistopadového vývoje. Europoslanec Miloslav Ransdorf, původní profesí historik, oceňuje Gottwaldovův situační cit a jeho schopnost komunikovat s obyčejnými lidmi, ale také zastává názor, že jeho podřízenost Moskvě, z něj udělalo zlomeného člověka, který opustil svoje ideály. Dále Ransdorf ještě dodává, že Gottwald, podle něj, měl „výčitky svědomí“.²¹⁷

Poslanec Jiří Dolejš ve své interpretaci historických událostí, kterou publikoval v článku *Gottwald padouch nebo hrdina*, rozlišuje dvě Gottwaldovy podoby: jednu čerpající ze zkušeností získaných za první republiky a druhou podřízenou stalinským direktivám. Politické procesy, za které Gottwaldovi přičítá zodpovědnost, označuje jako justiční vraždy. Prohlašuje, že Gottwald „zavedl v Československu režim, který nabídl lidem řadu sociálních jistot,

²¹⁴ KAISER, D., Komunisté vzpomínali na Gottwalda, *BBC Czech*, [online], 24. 11. 2004. Dostupné z WWW: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/11/041124_commies_gottwald_pckg.shtml [cit. 30. 1. 2014].

²¹⁵ AUTOR NEUVEDEN, Mgr. Marta Semelová, MF Dnes 23.6. 2009, *Naši politici*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.nasipolitici.cz/cs/politik/770-marta-semelova/profilujici-informace-a-kauzu> [cit. 30. 1. 2014].

²¹⁶ AUTOR NEUVEDEN, Komunistická poslanky Semelová vebila u Gottwaldova hrobu „vítězný únor“, *Novinky*, [online], 25. 2. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/226275-komunisticka-poslankyne-semelova-velebila-u-gottwaldova-hrobu-vitezny-unor.html> [cit. 30. 1. 2014].

²¹⁷ RANSDORF, M., Gottwald a jeho místo v národní a demokratické revoluci, *Ransdorf*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.ransdorf.com/%C4%8D1%C3%A1nky/60.GOTTWALD.pdf> [cit. 2. 2. 2014].
Histori.cs, Pod Klémovou čepicí, *Česka televize*, [online], 29. 10. 2009. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/72656-pod-klemovou-cepici/> [cit. 2. 2. 2014].

dokázal provést razantní industrializaci a zmírnit rozdíly zaostalé východní části země.“ Tyto klady však, podle něj, nemohou vyvážit teroristické metody tehdejšího režimu.²¹⁸

Pragmatici se snaží zaujmout k osobě Klementa Gottwalda kompromisní stanovisko, které by jim zajistilo přízeň konzervativní části členské základny, ale nepostavilo proti nim širší veřejné mínění. Příkladem takového přístupu je vyjadřování předsedy strany Vojtěcha Filipa, který připouští Gottwaldův podíl na politických procesech, které odsuzuje, a zároveň odmítá jeho označování za zločince a staví se za účastníky pietních aktů na jeho hrobě. Například v roce 2004 reagoval Vojtěch Filip na otázku komunistických represí následující demagogií: „...Kdo to kdy historicky dokázal? Ukažte mi tu historickou práci, která to prokázala. Myslím, že jsou jiní historici, kteří to popisují jinak, než Karel Kaplan.“²¹⁹

Na tyto spory uvnitř KSČM znovu upozornilo úmrtí prezidenta Václava Havla na konci roku 2011. Čtyři poslanci za KSČM: Marta Semelová, Miroslav Grebeníček, Stanislav Grospič a Pavel Hojda, odmítli účast na pietním zasedání poslanecké sněmovny.²²⁰ Rozhodli se tak, slovy S. Grospiče, protože Václav Havel „zapříčinil, že situace v ČR je velice špatná. Umožnil nástup současné podoby vládnutí a negativně tak ovlivnil vývoj v zemi.“²²¹

Jiří Dolejš, který se zúčastnil přímo smutečního obřadu, přiznal prezidentu Havlovi zásluhy za demokracii, ale upozornil, že je nutné rozdělovat dvojí podobu Václava Havla: disidenta a politika. Některá stanoviska Havla-politika můžou, podle Dolejše, vzbuzovat kontroverze, např. souhlas s bombardováním Bělehradu.²²²

²¹⁸ DOLEJŠ, J., Gottwald – padouch nebo hrdina?, *Britské listy*, [online], 24. 11. 2006. Dostupné z WWW: <http://blisty.cz/art/31399.html> [cit. 30. 1. 2014].

²¹⁹ KAISER, D., Komunisté vzpomínali na Gottwalda...

²²⁰ ČTK, Čtyři poslanci KSČM včetně Grebeníčka odmítli účast při pietě za Havla, *Ihned*, [online], 21. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/c1-54258620-ctyri-poslanci-kscm-vcetne-grebenicka-odmitli-ucast-pri-piete-za-havla> [cit. 2. 2. 2014].

²²¹ ŠEMBERA, H., Komunistka Semelová drsně sečetla hříchy Václava Havla, *Parlamentní listy*, [online], 18. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/rss/zpravy/Komunistka-Semelova-drsne-secetla-hrichy-Vaclava-Havla-217451> [cit. 30. 11. 2014].

²²² DOLEJŠ, J., Dikuse k článku: HOLUBEC, S., Havel a levice, *Deník referendum*, [online], 20. 12. 2011.. Dostupné z WWW: <http://denikreferendum.cz/clanek/12137-havel-a-levice> [cit. 30. 1. 2014].

Předseda Filip se v telefonickém rozhovoru pro televizi *Nova* vyjádřil takto: „Žel, ta slova o humanitě skončila u humanitárního bombardování, takže ten rozpor mezi slovy a činy byl velký.“²²³

Paměť „konzervativců“ je v zájmu obhájení vlastních společenských pozic značně selektivní. Reformisté, přestože se uchylují k některým mýtům, se pokoušejí o „objektivní historizující“ pohled. Pragmatici naopak využívají paměť jako politický nástroj a prostřednictvím zacílené demagogie oslovují určitou skupinu voličů, která se cítí poškozena změnami v roce 1989.

²²³ ŠEMBERA, H., Filip o Havlovi: Slova o humanitě skončila u humanitárního bombardování, *Parlamentní listy*, [online], 18. 12. 2011. Dostupné z WWW|: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Filip-o-Havlovi-Slova-o-humanite-skoncila-u-humanitarniho-bombardovani-217443> [cit. 30. 1. 2014].

4. ANTIKOMUNISMUS Z PERSPEKTIVY ČLENŮ KSČ/KSČM

4.1. Profily narátorů

Revoluční události roku 1989 dýchaly atmosférou euforie, do které je snadné nechat se vtáhnout i s odstupem času, už jen prostřednictvím některých symbolických okamžiků. Mezi tyto silné momenty jistě patří například vlnící se dav v rytmu melodie písně Jaroslava Hutky *Náměšť na Letenské pláni* 25. 11. 1989.²²⁴ Emotivní reakci také jistě vyvolá pohled na demonstrující občany na stejném místě o den později, kteří v odpovědi na projev příslušníka VB, který se omlouval za účast na zásazích proti pokojným demonstracím a vyjádřil podporu demokratickým změnám, skandovali: *My vás nedáme!*²²⁵

Navozená atmosféra ‚národního osvobození a sjednocení‘ umožňovala přizvat téměř všechny, tedy i tehdejší komunisty na stranu ‚vítězů‘ nad komunistickým režimem, respektive na stranu jeho ‚obětí‘. Zahazování a ničení členských legitimací KSČ, a jiných společenských organizací, se v revolučních dnech promítalo až do podoby rituálů.²²⁶

KSČ měla v roce 1989 asi 1,7 milionu členů, KSČM měla v roce 1992 už jen 354 549 členů.²²⁷ Strana zaznamenala silný odliv členů, mezi současnými 50 000 členy převažuje starší generace, která do strany vstupovala ještě před rokem 1989.²²⁸ Právě této skupině členů současné komunistické strany byl věnován tento orálně-historický výzkum.

Předtím než přistoupíme k samotnému tématu antikomuismu, představím v následující části textu osobnosti jednotlivých narátorů se zaměřením na následující otázky: proč vstoupili do KSČ a co pro ně členství v komunistické straně znamenalo, jak prožili změny v roce 1989 a jakým způsobem je interpretují jako historickou událost a proč zůstali členy KSČ/KSČM i po roce 1989.

²²⁴ TVhistorieCZ, První obří demonstrace na Letné (25. 11. 1989), *Youtube*, [online], 22. 10. 2012. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=x0aUIjCdp74>, [cit. 26. 3. 2014].

²²⁵ TVhistorieCZ, Druhá obří demonstrace na Letné (26. 11. 1989), *Youtube*, [online], 22. 10. 2012. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=yxmthRAIrGM> [cit. 26. 3. 2014].

²²⁶ SUK, J., Politické hry s „nedokončenou revolucí“. Účtování s komunismem v čase OF a po jeho rozpadu. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 24.

²²⁷ FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice...*, s. 180.

²²⁸ KSČM. Obsahové materiály VI. sjezdu KSČM, 14. 1. 2005, *KSČM*, [online], s. 52. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 22. 4. 2014].

První narátor František Kovanda se narodil v roce 1928 v obci Dobříš v okrese Příbram, ale ještě jako dítě se s rodinou přestěhoval do Mladé Boleslavi, kde jeho otec získal zaměstnání ve fabrice. F. Kovanda se sám později vyučil na stejném pracovišti. Po ukončení základní vojenské služby přijal nabídku pokračovat ve svém působení u Pohraniční stráže jako důstojník. Následně krátkou dobu pracoval v Muzeu historie vojsk Ministerstva vnitra v Praze. Poté byl zařazen do Správy vědy a školství Federálního ministerstva vnitra, kde zabezpečoval organizaci služební přípravy a politické výchovy. V roce 1955 odešel do výsluhového důchodu a do roku 1989 pracoval na ONV Prahy 4.²²⁹

František Kovanda je nadšeným komunistou, který je i ve svém pokročilém věku velice aktivní. Celý jeho život je silně spjat s komunistickou stranou, například je snadné si povšimnout, jak často hovoří v první osobě množného čísla: my strana. Převažuje u něj spíše ideologické vidění světa, je sice ochoten a schopen o problémech diskutovat, ale většinou se kruhem opět vrátí do své původní pozice: k souboji socialismu s kapitalismem.

Do komunistické strany vstoupil František Kovanda jako osmnáctiletý v roce 1946. Už bezprostředně po ukončení války se angažoval jako učeň v Československém svazu mládeže, kde vykonával funkci dělnického tajemníka pro Střední Čechy.²³⁰ V roce 1955 byl jako funkcionář ČSM vyslán na roční studium do Sovětského svazu. Na počátku 60. let absolvoval Vysokou školu politickou v Praze, kde studoval oblast ideologické práce: marxismus-leninismus, dějiny KSČ a dějiny Sovětského svazu a mezinárodního komunistického hnutí. Na konci studia mu byl udělen titul RsDr.

Františka Kovandu v rozhodnutí vstoupit do komunistické strany silně ovlivnila atmosféra „osvobození republiky“. Následně se nechal plně vtáhnout do ‚budovatelské nálady‘, která mu vydržela až dodnes. O tomto období, na které velice rád vzpomíná, hovořil narátor mimo jiné takto: *Viděli jsme jaké jsou hrůzy války hrůzy fašismu a chtěli jsme budovat, přesně řečeno tak, jak jsme to poté nazvali, lidově demokratickou republiku, tak jsme svoje mladé síly dali do budování této republiky a zapojili jsme se i do politické činnosti...*²³¹

²²⁹ První rozhovor s Františkem Kovandou, vedla Barbora Pecková, Praha 4. 7. 2013.

Druhý rozhovor s Františkem Kovandou, vedla Barbora Pecková, Praha, 10.7. 2013.

²³⁰ První rozhovor s Františkem Kovandou...

Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

²³¹ První rozhovor s Františkem Kovandou...

Na F. Kovandu působilo dělnické prostředí fabriky. Vzor měl v tomto ohledu i ve svém otci, který, podle něj, *...dobře znal problematiku, jak vypadala dělnická strana za první republiky, v jakých složitých podmínkách museli bojovat za svá práva.*²³²

Členství ve straně si, podle svých slov, „nesmírně vážil“. Svou angažovanost v komunistickém hnutí vnímal jako svou „osobní dělnickou povinnost“.²³³

Své působení v komunistické straně zhodnotil František Kovanda následovně: *...s komunistickou stranou dodneška jsem prožil mnoho hezkého, mnoho zajímavého, mnoho jsem se naučil dozvěděl, vystudoval... Velice rád vzpomíná na studium, které mu komunistická strana umožnila: ...byla to výborná škola, považuji to za tři nejlepší léta svého života... takže dodneška vlastně z té školy z těch znalostí čerpám...*²³⁴

V listopadu 1989 byl František Kovanda na návštěvě Sovětského svazu. Po svém návratu společně se svoji rodinou a přáteli prožíval následující naprosto nečekané události „osobně velice těžce“. Od první chvíle si byl, podle svých slov, vědom toho, že *...přestáváme budovat socialistické zřízení, nebo pokračovat v jeho výstavbě, a že nastupuje v podstatě kapitalistické zřízení, i když nikdo z nich od Havla od prezidenta Havla počínaje až po prezidenta Klause neřekl v tehdejší době, o co jde, že jde o to zlikvidovat socialismus se vším všudy a nastolit společenský řád kapitalistický, se kterým bojovali naši dědové a předchůdci za první republiky, což se podařilo zlikvidovat v naší zemi a nejenom v naší zemi, ale v řadě evropských zemí. Ale bohužel ta situace dopadla takhle a museli jsme se s tím smířit, s tou situací, ale neodešli jsme ze strany...*²³⁵ Příčinou převratu v roce 1989 shledává nespokojenost občanů s komunistickou stranou neschopnou eliminovat „některé svoje chyby“, ale zároveň si myslí, že *...určitě většina z těch protestujících nechtěla zlikvidovat socialistický společenský řád, jestli to mohu takto říct, chtěla změny, chtěla změny k lepšímu, jenže k tomu nedošlo...*²³⁶

Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

Přepsaný úryvek však zdaleka nemůže vystihnout skutečné vyznění narátorova výroku, které zdůrazňuje jeho dikce řeči.

²³² Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

²³³ První rozhovor s Františkem Kovandou...

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

²³⁶ Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

František Kovanda, podle svých slov, nikdy neuvažoval nad možností vystoupit z komunistické strany, bez ní si vlastně ani život nedovede představit.²³⁷ Prostředí komunistické strany se pro něj prolínalo s rodinou a přáteli, umožnilo mu získat vzdělání a zlepšit společenské postavení.

Ve svém současném důchodovém věku může, díky členství v KSČM, dál pokračovat ve svém navyklém způsobu seberealizace v prostředí, kde uznávají jeho životní zkušenosti. Význam existence komunistické strany po roce 1989 pro narátora vystihuje následující úryvek: *No právě dotklo se mi hned od toho 90. roku, již od politiky Václava Havla, prezidenta, a dalších, jak začli unizono všichni znevažovat to období od roku 45. My jsme věnovali všechny svoje síly k tomu, aby byla vybudována republika nová, ne jako první republika, aby to byla republika lidově demokratická, posléze socialistická. A tohle všechno oni každým dnem v tisku, ve sdělovacích prostředcích, obraceli vzhůru nohama, nikdy nehodnotili tu či onu věc aspoň objektivně, aby se podívali. Takže my jsme stranu udrželi, udrželi jsme její strukturu. A od toho roku 90. snažíme se vyvracet ty pomluy, které jsou, to je právě ten čirý antikomunismus, vyvracet ho a vysvětlovat objektivně, proto v současné době zpracováváme analýzu dějin komunistické strany a vůbec dějin našeho státu od roku 45 do toho roku 89, kde rozebíráme ty příčiny, proč ten rok 89 nastal...co se všechno odehrálo v naší zemi od toho 45. roku. Vydáváme publikace k tomu, organizujeme konference pracovní. Snažíme se skutečně objektivně, aby ta analýza byla objektivní. Vše co se podařilo vybudovat ve prospěch obyvatelstva, ve prospěch mladé generace...*²³⁸

Další narátor, Václav Tomeš, se narodil v roce 1942 v Hranicích na Moravě. Jeho matka byla středoškolskou učitelkou českého jazyka. Otec byl profesí lesní inženýr a nějakou dobu pracoval jako učitel. Po válce získal otec Václava Tomeše zaměstnání na ministerstvu a celá rodina se přestěhovala do Prahy. Narátor se stal stavebním inženýrem a pracoval ve vodohospodářství. Nejprve byl zaměstnán na Ředitelství vodních toků, poté v Hydrometeorologickém ústavu, na Povodí Vltavy, na Ministerstvu lesního a vodního hospodářství a nakonec ve Státní expertíze v komisi pro vědecký a investiční rozvoj. Rok 1989 ukončil jeho profesní kariéru ve vodních stavbách. Než odešel do důchodu pracoval ještě ve výzbrojně požární ochrany a na Berním úradě Prahy 4.²³⁹

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ První rozhovor s Františkem Kovandou...

²³⁹ První rozhovor s Václavem Tomešem, vedla Barbora Pecková, Praha, 18. 7. 2013.

Václav Tomeš vystupoval jako přímý, nebo řekněme ‚lidový‘, člověk. V rozhovorech s ním je výrazné jeho profesní zapálení, především zájem o technické problémy. Ve svém vyprávění se formou rozličných příběhů zaměřoval na mezilidské vztahy, zejména na pracovišti, se všemi jejich nešvary: závistí, neupřímností, kariérismem, korupcí nebo protekcionismem. Okruh těchto sdílených osobních zkušeností široce přesahoval rámec politického stranictví.

Václav Tomeš vstoupil do komunistické strany v roce 1963 během základní vojenské služby. K propagaci komunistické ideologie si za přispění svých rodičů - kantorů, vytvořil spíše záporný vztah. Narátor se rozhodl stát členem KSČ, protože se považuje za „levičáka“. Vyjádřit, co toto označení znamená, pro něj nebylo snadné, sám to komentoval slovy: *...tyhle věci mě nikdy nepálily, takže promyšlený to nějak nemám...* Nicméně jako klíčový jmenoval požadavek rovnosti mezi lidmi, odměňování podle zásluhy pro společnost a spravedlivé majetkové vlastnictví.²⁴⁰

Dále narátor členství v komunistické straně spojoval s možností uplatnit se, ve smyslu být užitečný, sám o tom hovořil takto: *...chtěl (jsem) bejt jako aktivní, nebo pomoct v budování, bych řek, socialismu, když to tak řeknu jako zglajchšaltovaně trošku, ale že jsem prostě v tu dobu měl zájem bejt tý společnosti nějakým způsobem prospěšněj. Celkem si myslim, že jsem i byl, že jsem s tou prací měl svým způsobem i kliku jako...*²⁴¹ Zároveň byl zklamaný tím, jak jiní členství ve straně zneužívali pro svůj osobní prospěch: *...já jsem si to vždycky vykládal jako tak, že někdo, kdo chce jako rozumně něco dělat, musí bejt v partaji, nebo to je trošku to, ale ono to tak čistý nebylo, nebo to bylo dělaný fakt nějak blbě ta kádrová politika...nikdy jsem takovou tu důvěru jako nezískal jo. Dneska to už je mi jasný i proč, protože ty partajníci to zřejmě na mě, v uvozovkách vytčeno, vycejtili, že jsem trošku jinej, nebo co, že to beru vážnějc, nežli oni...*²⁴²

Vždy byl spíše řadovým členem strany. Pokud mu ale nějaká funkce byla ‚přidělena‘, vysloveně se nebránil: byl místopředsedou závodního ROH, členem výboru tělovýchovné jednoty, lektorem Večerní univerzity marxismu-leninismu a členem Lidových milicí. O své politické angažovanosti hovořil, mimo jiné, následovně: *...nesnáším někoho jako poučovat a*

²⁴⁰ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem, vedla Barbora Pecková, Praha, 25. 7. 2013.

²⁴¹ První rozhovor s Václavem Tomešem...

²⁴² Tamtéž.

*přesvědčovat, tak to prostě není na mě, já jsem ochoten pracovat, nebo tohle...ale tak jako zas to nebylo nic tak složitýho...no tak dostal jsem to nařizíno, tak jako jo...*²⁴³ Na svůj vstup do Lidových milic vzpomínal takto: *...no tak tam byli lesáci většinou...že teda musí tam bejt i z vody někdo a já jsem tam byl tehdy čerstvej...no takže nakonec to spadlo na mě teda, že mě donutili, že jsem musel do těch milicí, jako jo no, ne že by to, ono to svým způsobem, ale zabíralo to čas, no soboty neděle, nebo po večerech, nějaký ty služby...*²⁴⁴ Zatímco členství v KSC mělo pro Václava Tomeše osobní smysl, tedy znamenalo to pro něj vyjádření jeho politického postoje, k působení v Lidových milicích přistupoval bez zájmu, protože, jak to sám vyjádřil, „není na vojáčkování“.²⁴⁵

Jeho vztah ke stranictví lze hodnotit spíše jako uvolněný, vnímal ho jako vyjádření určitého postoje, ale prioritou pro něj byla odborná práce. Vypovídá o tom například i následující úryvek z jeho vzpomínání na plnění povinností člena strany: *Běda, co já jsem měl průserů, že jdu pozdě na stranickou skupinu, že jak si to představuju nepřijít, že jsem jel služebně, ne že bych to...jsem říkal jděte do...tohle je přece moje dobrovolná činnost...*²⁴⁶ Odpovídá tomu i despekt, se kterým hovořil o stranických funkcionářích na pracovišti: *...na tom ministerstvu jako všichni jaký maj funkce, jo aktivista ÚV, aktivista OV a já nevím čeho tohle, jsem říkal jděte do...co děláte v pracovní době, vozíte si tam zadek služebníma autama a děláte z toho...*²⁴⁷

O tom, jak Václav Tomeš vnímal změny v roce 1989, nejlépe vypovídá následující citát: *...obyčejný lidi se měli dobře, já jsem třeba v 89. zíral, protože říkám, nikdy jsem se o tu politiku moc nestaral, co se to vlastně děje a nebyl jsem ochoten uvěřit, že by lidi mohli bejt tak blbí a chtít jaksi zrušit, nebo jak bych to řek, babička vždycky říkávala, dobrý bydlo pálí, v podstatě, že si neuvědomujou, co všechno vlastně maj, v tý společnosti, co jim skýtá, zkazili si to maj kapitalismus, já v podstatě jim to přeju, jenom mě mrzí, že v tom jedu taky, jo jako to, ale prostě říkám, jsem do dneška nepochopil, jaká mohla bejt motivace, beru, že tam těch pár všiváků z takovejch těch prachatejch rodin...že těm se to hodilo, ale ty tisíce lidí jako normálních, to mě uniká jak mohli bejt tak blbý, nebo nechat se zblbnout...*²⁴⁸ Zároveň ale dodal, že je proti jakékoli další revoluci, protože ta vždy škodí obyčejným lidem: bylo tomu

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

tak v roce 1948 stejně jako v roce 1989. Naopak využít takové situace, podle něj, uměli neupřímní kariéristé: *...fakt je, že z toho vedení vodního hospodářství, co jsem tak nějak znal, tak žádný na tom převratu...neprodělal, všichni na tom vydělali...v partaji jsme zůstali dva...jinak všichni ostatní to složili, fakt je, že pár lidí jako, co jsem takhle znal, tak jako se hlásili, nebo vysvětlovali, pak byli v těch řídicích funkcích, že museli prostě tu partaj složit, ale že nás volej, nebo takhle, něco v tomhle smyslu, ale většina teda se ukázala, že teda s tím levicovým přesvědčením, to u nich tak žhavi nebylo, že to bylo spíš přesvědčení o dobrým bydle...*²⁴⁹

Vystoupení ze strany V. Tomeš nezvažoval, chtěl si stát za svými názory. Lidé, kteří najednou začali tvrdit, že za komunistického režimu trpěli, nebo tehdejší zapálení stranicí, kteří se nyní prezentují jako bojovníci proti komunismu, ho rozčilují. Pokud se jedná o stranu jako o instituci, nevidí Václav Tomeš příliš velký rozdíl mezi „ODS dnes a KSČ včera“: *...ty se chovaj naprosto stejně, kecaj do všeho, rozhodujou o všem jako tohle, akorát že tam musíte bejt z nějaký prachatý famílie, nebo já nevím...upřímně řečeno moc velkej rozdíl mezi ODS a KSČM dneska já nevidim, aspoň z hlediska toho chování...*²⁵⁰

Jan Mráz se narodil v roce 1936 v Jižních Čechách, ale kvůli politické činnosti otce v protinacistickém odboji a v Lidové straně se jeho rodina často stěhovala. Narátor se vyučil v Dechtochemě, poté s podnikovým stipendiem studoval průmyslovou školu chemickou. Nejprve pracoval jako mistr v Dechtochemě v Teplicích, poté nastoupil do spektrální laboratoře Výzkumného ústavu ČKD, kde se postupně vypracoval na ředitele. Mezitím si při zaměstnání doplnil vysokoškolské vzdělání a získal titul RNDr. Později vedl Národní technické muzeum. Po roce 1989 začal ve svém oboru úspěšně podnikat.

V rozhovorech s V. Mrázem byla rovnoměrně rozložena témata z oblasti zaměstnání, politiky i rodinného života. V politickém ohledu ho nejvíce zajímalo hospodářství, ale celkově v jeho vyprávění převažoval spíše ‚lidský přístup‘, tedy vzpomínky na různé mezilidské vztahy nezávislé na politické příslušnosti.

Do komunistické strany vstoupil Jan Mráz v 19 letech. Vzpomínal, jak na něj již v dětství, když se stal pionýrem, udělala dojem sovětská literatura: *Pavlík Morozov* nebo *Rozrušená*

²⁴⁹ První rozhovor s Václavem Tomešem...

²⁵⁰ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

země, kterou s chutí četl v originále. Kromě četby na něj v mládí také silně působil film, jehož byl náruživým fanouškem.²⁵¹

Rodina Jana Mráze však byla spíše nábožensky založená, o vlivu domácího prostředí na vývoj jeho politických názorů, podle jeho mínění, tedy nelze hovořit. J. Mráz vystoupil s církve, protože si začal svůj názor na svět vytvářet spíše vědecky než nábožensky, a v druhé řadě, protože to členství v KSC vyžadovalo. Narátor vzpomínal, že jeho matka tento jeho krok těžce nesla, čehož litoval. Dále narátor hovořil o celoživotním přátelství s farářem, kterého znal z dětství, když dělal ministranta. Formování vztahu J. Mráze k církvi, tedy bylo spíše součástí vývoje jeho osobnosti, než snahou „vzdorovat“. To, co na narátora působilo, namísto rodiny, označil jako „okolnosti“, tj. proletářské prostředí ve fabrice a dobová atmosféra obecně.²⁵²

Za nejdůležitější politické požadavky komunistické strany, které ho přivedly do řad jejích členů, označil: vyvlastnění výrobních prostředků jako majetku všeho lidu a sociální politiku, která zabezpečí všechny, od mladých lidí po ty staré. Stát se členem komunistické strany pro něj znamenalo „přiložit ruku k dílu“, tedy k plnění tohoto programu.²⁵³

Na poukázání tazatelky na problematiku porušování lidských práv v době komunistického režimu, například omezování možnosti studovat, reagoval následovně: *...tohleto nebyla nějaká generální politická linie někoho diskriminovat, nebo to, to byli, jak bych to řek, normální lidská závist, tak hochu tobě tohleto nepovolíme, tohleto ti taky nepovolíme, protože já mám moc a můžu o tom rozhodnout, ale pokud byli lidé slušní a rozumní, tak v tomhleto nikdy nebránili...*²⁵⁴

Změny v roce 1989 byly, podle Jana Mráze, především důsledkem mezinárodního vývoje, respektive vztahu USA a SSSR, a manifestace na Václavském náměstí byly už jen „divadelním představením“. Narátor se k tomuto tématu vyjádřil mimojiné následujícími slovy: *...to je mi vždycky směšný, když všichni říkají, že to byla špatná politika Komunistický strany Československa a chyby který dělala, přivedly k listopadu 89, to není žádná pravda, tohleto bylo zase mezinárodní, to se odehrálo, nebo odehrávalo už předtím, to byly rozhovory*

²⁵¹ První rozhovor s Janem Mázem, vedla Barbora Pecková, Praha, 1. 8. 2013.

²⁵² Druhý rozhovor s Janem Mázem, vedla Barbora Pecková, Praha, 13. 8. 2013.

²⁵³ Druhý rozhovor s Janem Mázem...

²⁵⁴ Tamtéž.

*Gorbačova s Reaganem na tom Islandu, to vidim dodneška, když přišel k tý televizi roztřesenej a začal mluvit. Jak to tam bylo, to já už se nedozvim, tyhlety materiály budou odtajněný, já nevim kdy, že jo, ale je ten, že jakmile pustil ten Sovětskej svaz, tak nebyla žádná, bych řek, ozbrojená moc a žádná ekonomická síla, která by ten počáteční socialismus, kterej tady v Evropě vzniknul držela, to padlo a tím padlo všechno...*²⁵⁵ Listopadový převrat byl, podle něj, připravovaný a někteří lidé o něm byli tedy předem informovaní, o čemž svědčí i schválení Zákona o státním podniku v roce 1988,²⁵⁶ který těmto jedincům umožnil zajistit si ústupové cesty.²⁵⁷

Narátor také vzpomínal, jak někteří jeho kolegové ničili v roce 1989 své členské legitimace KSČ: *...vzal stranickou legitimaci roztrhal ji před lidma, před lidma, hodil do záchodu a spláchnul. Copak tohleto by komunista, no, neříkám komunista, normální slušnej člověk by tohleto neudělal. No takže ono v tý komunistický straně byli takovýhle lidi taky a ono to potom zkresluje ten pohled na tu stranu. Ty tam šli z karierních důvodů, že jo, ty neměli k tomu žádněj vztah, kde získat jaký dobrý místo a šplhat nahoru. On se potom, tohle bych mu nevyčítal, on se potom úplně obrátil, začal chodit do kostela. Nemám proti tomu nic, jestli věří, tak ať věří, ale já bych o tom pochyboval, že i tomu věřil tomu katolicismu, že to dělal, jen aby se ukazoval před lidma, jakej on ted' je. Co s tím uděláte jsou takoví lidi...*²⁵⁸

Členství v komunistické straně po roce 1989 bylo pro Jana Mráze jednoduše přirozeným pokračováním jeho celoživotního přesvědčení.

Následující narátorka, Alena Kovalová, se narodila v roce 1946 v Ostravě, jak to sama charakterizovala, v „dělnické rodině“. Její otec jako horník dálkově vystudoval Vysokou školu báňskou a stal se důlním inženýrem. Později získal zaměstnání v inspekci Ministerstva paliv a energetiky a celá rodina se přestěhovala natrvalo do Prahy. Matka A. Kovalové pracovala v administrativě. Narátorka studovala gymnázium, které ale nedokončila a středoškolské vzdělání si doplnila až později večerně. Celý život pracovala na různých pozicích administrativní povahy: v rozmnožovně Filmových ateliérů Barrandov, jako hospodářka na

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Srovnejte: Česko. Zákon č. 88/1988Sb ze dne 14 června 1988 o státním podniku. In Sbirka zákonů Československá socialistická republika, 14. 6. 1988, částka 17, s. 461–474. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1988&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 10. 4. 2014].

²⁵⁷ Druhý rozhovor s Janem Mázem...

²⁵⁸ Tamtéž.

ZŠ, v podatelně věznice na Pankráci, na Krajské vojenské správě, v Závodech automatizační a výpočetní techniky, jako sekretářka ve stavební firmě a ve firmě provozující hlídaná parkoviště. V roce 2002 odešla do starobního důchodu.

Pro Alenu Kovalovou je jednoznačně v jejím životě nejdůležitější její rodina, které s humorem a energií jí vlastní věnovala převážnou část svého vyprávění, respektive převážnou část svého života.

Do KSČ byla Alena Kovalová přijata v roce 1972. Již dříve se věnovala Svazu československo-sovětského přátelství: měla na starosti organizace ve školách, později byla jeho zástupcem v plénu a předsednictvu Městského výboru a několikrát navštívila SSSR. V současné době je předsedkyní OV KSČM Prahy 4.

Na narátorku patrně silně působil její otec, který pro ní představoval vzor obětavé práce pro všeobecný užitek: *...když na nějaký tý šachtě neplnili plán, tak tam jel, aby to dal dohromady.* Při své úvaze, proč je členkou komunistické strany, odkazuje na životní zkušenost svých rodičů: *...Mý rodiče oba dva byli členy Komunistické strany Československa...protože pocházeli oba dva vlastně z hornického, z dělnického hornického prostředí, takže zažili tu první republiku komplet v celým takovým tom svym, jak se někdy teda snaží jako, že to byla krásná doba, ono, jak pro koho, ale pro tyhle ty normální pracující, když teda dědeček, teda otec má matky, dostal 400 Kč na měsíc a měl čtyři děti a manželku...tam potom je to o něčem jiným, že jo, samozřejmě když byl někdo syn továrníka, nebo tyhle ty herci...pochopitelně, pro někoho to byla výborná doba, pro někoho jako bohužel tohleto a těch tedy bylo i více...²⁵⁹ Do těchto podmínek by se nechtěla vrátit. Členství v komunistické straně je pro ni spojeno se snahou stále si vylepšovat svůj životní standard, na který je již zvyklá: mít dostatek jídla pro své děti, byt, ale i chatu nebo auto. Komunistická strana, podle ní, hledá přijatelné řešení pro většinu lidí, neboli celý kolektiv: *...je to klišé, nebo je to blbý, ale prostě důstojný život všech od těch malejch až po nás teda seniory...²⁶⁰**

Zajímavým postřehem je její přirovnání příslušnosti ke komunistickému hnutí s náboženskou vírou: *...Když se mě někdo zeptá, tak se mu snažím vysvětlit. nikomu nebudu na tvrdo, jak se*

²⁵⁹ První rozhovor s Alenou Kovalovou, vedla Barbora Pecková, Praha, 18. 11. 2013.

Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou, vedla Barbora Pecková, Praha, 25. 11. 2013.

²⁶⁰ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

*říká, tlouct do hlavy svoje přesvědčení, ale taky nechci zpětně, protože každé věříme něčemu jinému...Komunistická strana Československa měla taky svoje věřící jako církev, to se dá srovnat, oni jim něco tloukli do hlavy, my jsme jim taky něco tloukli do hlavy, ale my jsme pro ně něco dělali...*²⁶¹

Členství v komunistické straně pro ni sice znamenalo práci navíc, kterou ale dělala ráda a s přesvědčením, že přispívá k lepší budoucnosti svých dětí: *...Jako opravdu ze zájmem, to nebyla žádná povinnost, člověk nemusel jako být jak se říká někde zapojený nebo to, ale protože mě bavila práce s lidma a zajímat se, co se, kde děje, jak se děje, to bylo i všechno tohleto...*²⁶²

V roce 1989 narátorka pracovala v ČKD Dukla v Karlíně a 17. 11. odtud projížděla po Václavském náměstí tramvají, ale nic zvlášť významného nepozorovala, informace se k ní dostaly až později.

Průběh listopadové revoluce hodnotí A. Kovalová takto: *...Študáci vždycky byli revoluční, jako každý mladý, že jo, akorát že potom pochopitelně některé ty síly zneužily toho, že ty mladý jsou takový a víceméně zneužily i toho data toho 17. listopadu a obrátily to a dneska už vůbec, úplně k něčemu jinému...to byla úplně jiná situace, proč ta demonstrace byla, než třeba teď'...když to vezmu, tak vlastně ani těm študákům nebylo špatně za toho našeho režimu těch 40ti let..., zmínila narátorka v kontextu diskuse o zavedení školního na vysokých školách, a dále uvedla: *...každý stát si udržuje v rámci zákona pořádek, protože to nemůže bejt úplně divoký...sice skandovali a povídali, že tady byla nesvoboda a já nevím, co všechno, ale už nikdo neřek, co se třeba stávalo v Americe, kdy byli lidi odsuzovaní za neamerickou činnost, jo, a podobně, a bylo to vlastně jako proti Ústavě Ameriky, takže jako ta Amerika a všichni ostatní taky udržovali, aby měli to svoje, tak totéž bylo i na tý druhý straně u nás a jinde...nejde, aby to bylo jako zdivočelý, aby nakonec vytahovali dlaždičky a rozbíjeli a rabovali...holt nějaký pořádek musí být.*²⁶³*

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

O vystoupení z Komunistické strany Alena Kovalová také neuvažovala, protože ona sama se s rokem 1989 nijak nezměnila, a protože za uplynulých 40 let se, podle jejího názoru, „hodně udělalo pro lidi“.²⁶⁴

Dalším narátorem byl Václav Exner, který se narodil v roce 1942 v Podkrkonoší. Oba jeho rodiče pracovali v dělnických profesích a posléze v zemědělství. Otec byl v Komunistické straně Československa, ale vystoupil z ní, z důvodu nesouhlasu s její zemědělskou politikou. Narátor studoval nejprve střední průmyslovou školu jaderné techniky. Poté absolvoval Matematicko-fyzikální fakultu a působil jako stážista ve Fyzikálním ústavu ČSAV. Během své profesní kariéry pracoval zejména s počítači: v Leteckém výzkumném ústavu, ve Škodě Plzeň, ve výpočetním středisku Ústavu pro informace ve vzdělávání a nakonec v oblasti zahraničního obchodu. Po roce 1989 našel uplatnění ve vrcholové politice.²⁶⁵

Václav Exner se s gustem věnuje studiu teoretické literatury. O problémech uvažuje ‚ze široka‘, neboli bychom mohli říci, je schopen uplatnit ‚abstraktní myšlení‘. Podobnou aktivitu očekává i od ostatních členů strany: *...Já bych měl názor, že člen naší strany by měl vyvinout větší intelektuální úsilí...*, což je, podle něj, tradice komunistické strany již z první republiky.²⁶⁶

Václav Exner se stal členem KSČ na Vysoké škole. Během studií měl, podle svých slov, štěstí na učitele filozofie, díky nimž se dobře seznámil s ‚vědeckým marxismem‘. Z vlastního ‚soukromého zájmu‘ tuto problematiku dále studoval a došel k názoru, že marxistická teorie nejlépe vystihuje obecný společenský vývoj. Tento myšlenkový základ komunistické strany, který je stále otevřený a je možné ho přizpůsobovat současným podmínkám, je podle něj, její hlavní výhodou a odlišuje jí od ostatních politických stran.²⁶⁷

Do roku 1989 Václav Exner vykonával spíše drobné funkce, jako je člen výboru nebo předseda ZO. Zaměřoval se především na své profesní uplatnění: *...normálně jsem pracoval...neměl jsem potřebu být vedoucím politikem...*²⁶⁸

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ První rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 22. 10. 2013.

²⁶⁶ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 4. 11. 2013.

²⁶⁷ První rozhovor s Václavem Exnerem...

²⁶⁸ První rozhovor s Václavem Exnerem...

Když po listopadových událostech lidé kolem něj začali „převlékat kabát“ a proměnili se ze „zastánců určitého názoru na jeho úplné odpůrce“, byla to pro něj „šokující životní zkušenost“. Narátor se, podle svých slov, nestal členem KSČ z „kariérních důvodů“ a neměl proto důvod na své politické příslušnosti nic měnit.²⁶⁹ Přestože ho zklamalo vedení KSČ, které nebylo schopné vlastní iniciativy, ale pouze vynucených reakcí, neshledává to jako důvod k vystoupení ze strany, protože členství vnímá především jako vyjádření svého „světového názoru“. Pokud by přestal být členem komunistické strany, stejně by to nezměnilo jeho podstatu.²⁷⁰

Zajímavé je pozastavit se nad tím, že Václav Exner v roce 1969 na dva týdny opustil řady členů KSČ, respektive nad tím, jak toto své rozhodnutí srovnává s okolnostmi v roce 1989. Zatímco v roce 1969 ho, podle jeho slov, rozčílilo jednání strany a sdělovacích prostředků k Františku Kriegelovi, tedy útok hnutí jako celku na dosud populárního jednotlivce, v roce 1989, jak řekl: *...byla jiná situace, kdy ta veřejnost jakoby začala ponižovat hnutí, jehož já jsem byl součástí, nespravedlivě, podle mého názoru, mu přičítat jeho způsob jednání činy, a tedy aniž by se rozlišovalo, co bylo dobré, a co není dobré, a aniž by se navrhovalo lepší...*²⁷¹

Václav Exner si, podle svých slov, uvědomoval „nebezpečí nastupujícího kapitalismu“,²⁷² narozdíl od jeho manželky, která je více emocionálně založená a věřila, že Václav Havel situaci v zemi zlepší.²⁷³ Postoj narátora k polistopadovému politickému vývoji ve srovnání s vývojem před rokem 1989 vyjadřuje například následující citát: *...jak ukázaly všechny nové vlády a všichni noví představitelé, Havlem počínaje a Zemanem zatím do teďka konče, třeba v těch prezidentských funkcích, každý z nich se dopouští spousty chyb, a dokonce i chyb velmi podstatných, který vidí lidi samozřejmě každý ze svého pohledu, někdo klade důraz víc na to nebo na ono...hlavně se ukazuje, že žádný z nich nebyl takovým věštcem, aby o to, co na začátku usiloval, se stalo a v takovém pojetí, jak on si to představoval, jejich sliby, ať už Havla, Klause a nebo i teď třeba Zemana, tak jsou naplňovány jinak, než zněla ta původní*

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

²⁷³ První rozhovor s Václavem Exnerem...

Manželka narátora byla také členkou komunistické strany, ale pro nečinnost během mateřské dovolené s vlastním souhlasem členství v KSČ v roce na přelomu 60. a 70. let ukončila.

*slova, s jinými výsledky a rozhodně ve srovnání s tou minulou dobou nejsou ty výsledky optimálnější ani kladnější.*²⁷⁴

Po převratu se před narátorem „najednou otevřela politická kariéra“: někteří funkcionáři odešli, někteří byli shledáni nevhodnými pro dané pozice a byly vybírány „nové tváře“ s odpovídajícími schopnostmi.

Nejprve se Václav Exner stal předsedou výboru KSČM v Praze 6. V roce 1993 byl zvolen místopředsedou strany, v této funkci setrval do roku 2006. V letech 1990–1993 působil jako městský zastupitel Prahy 6. V roce 1992 byl zvolen poslancem ČNR, v poslanecké sněmovně České republiky potom působil až do roku 2010.²⁷⁵

Dnes narátor v rámci KSČM stále aktivně působí, opět vykonává menší funkce: je členem Krajského výboru Prahy, místopředsedou Centra pro strategická a teoretická studia, kde vede skupinu zabývající se antikomunismem, a místopředsedou Klubu společenských věd. Angažuje se také ve sdružení „Alternativa z dole“, v rámci které usiluje o větší zapojení občanů do politiky, podle V. Exnera totiž *...nejde o to, co udělá strana, ale jde o to, co udělají lidi...nelze říkat naše strana vás zachrání...*²⁷⁶

Zdeněk Dušek se narodil v 1953 v Litoměřicích. Vystudoval Pedagogickou fakultu v Ústí nad Labem, obor národní škola a výtvarná výchova. Nejprve pracoval jako učitel a skupinář na ZŠ v Litoměřicích a v Terezíně. Poté byl zařazen na Vysokou školu politickou, kde vystudoval učitelství marxismu-leninismu na vysokých školách v oboru dějiny. Od roku 1978 až do roku 1989 vyučoval dějiny KSČ a mezinárodního dělnického hnutí při Ústavu marxismu-leninismu, kde dělal aspiraturu. Po roce 1989 se vrátil zpět na základní školu, vystudoval speciální pedagogiku a stal se ředitelem Zvláštní školy. V současné době stále ještě vyučuje matematiku, fyziku, výpočetní techniku a dílny.²⁷⁷

²⁷⁴ První rozhovor s Václavem Exnerem...

²⁷⁵ Tamtéž.

Do poslanecké sněmovny Václav Exner nastoupil jako náhradník za vylustrovaného poslance, přičemž nedlouho poté byl také obviňován ze spolupráce s StB, této skutečnosti bude pozornost věnována níže.

²⁷⁶ První rozhovor s Václavem Exnerem...

²⁷⁷ První rozhovor se Zdeňkem Duškem, vedla Barbora Pecková, Litoměřice, 5. 12. 2013.

Zdeněk Dušek je přemýšlivý člověk, spíše ‚filozof než ideolog‘, zároveň je však velice ‚lidský‘. Pozorovatelný je u něj sklon poutat na sebe pozornost, nebo bychom mohli říci ‚exhibovat‘.

Ve vztahu ke komunistické straně má narátor, podle svých slov, hlubokou tradici v rodině: prarodiče byli mezi zakládajícími členy KSČ na počátku 20. let a oba jeho rodiče se také stali jejími členy. Nikdo z nich ale nebyl placeným stranickým funkcionářem.²⁷⁸

Do komunistické strany byl Zdeněk Dušek přijat v roce 1974/1975. Aktivní byl však již v pionýrské organizaci, ve které se vypracoval až na úroveň krajské rady. V roce 1968 se na střední škole podílel na vydávání studentského časopisu a zakládal ‚Leninský svaz mladých‘. Později vstoupil do SSM a během základní vojenské služby vykonával funkci politruka.²⁷⁹ Škála jeho aktivit nebyla omezená pouze na komunistickou stranu, kromě pionýra se věnoval například i trampingu. Narátor svou veřejnou angažovanost komentoval slovy: *...byl jsem vždycky aktivním tvorem. Zároveň však vzpomínal, že v některých případech mu byla aktivita přisouzena jako povinnost, řeli mu: ...jsi vybrán jako kádrová rezerva..., následně pokračoval slovy: ...oni se s náma nemazali...*²⁸⁰ Jako člen komunistické strany, podle narátora, člověk musel jít neustále příkladem.²⁸¹

V roce 1989 působil Zdeněk Dušek na Krajském výboru KSČ jako stážista, během listopadových událostí byl vyslán na univerzitu v Ústí nad Labem mezi studenty. Prostředí školy narátor dobře znal, protože zde také vyučoval, a studenty měl rád, ale po zkušenostech, jak se v těchto dnech chovali, si tehdy řekl: *...já už tady učit nechci, i když mě přesvědčovali, že proti mně nic nemají, abych přešel na katedru pedagogiky, nebo něco takovýho...,* dále narátor prohlásil: *...víte to byla taková vypjatá doba...,* a začal popisovat tehdejší ‚ošklivé nátlakové akce‘ uvnitř studentského kolektivu. V určitém smyslu se však zároveň pasoval do role ‚aktéra revolučních událostí‘: *...když tohle začalo, v podstatě celej listopad, my jsme to de fakto organizovali, já jsem tady pomáhal fakultnímu výboru SSM jako z pozice, protože jsem byl taky předsedou stranický organizace na té fakultě...* Vzpomínal, jak pomáhal přesvědčovat studenty, aby se zúčastnili manifestace k 17. 11. v Praze. Ti se potom, podle

²⁷⁸ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁷⁹ Tamtéž.

Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem, vedla Barbora Pecková, Litoměřice, 9. 12. 2013

²⁸⁰ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁸¹ Tamtéž.

jeho slov, vrátili „vyděšení“.²⁸² Dále Zdeněk Dušek zmínil, že se v Litoměřicích účastnil jednání ‚u kulatého stolu‘ s Občanským fórem. Jeho vyprávění z ‚revolučních dní‘ bylo velice živé: ve dne v noci hlídali krajský úřad a zjišťovali informace. V některých formulacích bychom ho mohli označit až jako ‚senzační‘: *...oni vyjížděli v noci, my jsme vyjížděli v noci, vylepovali jsme plakáty, demonstranti, podle něj, nebyli shopni diskuse: ...lidi se báli represí.*²⁸³

První reakce Zdeňka Duška na otázku, proč po roce 1989 zůstal členem KSČ byla následující: *...protože mě tu každá zná a nikdo by mi to nikdy nevěřil, jo, to by vždycky řekli, to je stejně nějaká ilegalita...no a na starý kolena už nebudu nic měnit, víte v tom devětaosmdesátym, i když jsme dostávali přes držku...*,²⁸⁴ nakonec ještě doplnil: *...navíc, nikomu jsem neublížil.*²⁸⁵

Narátor také vyjádřil přesvědčení, že „pokud se o něco člověk zajímá, nemůže to najednou zahodit“. V rozhovoru v této souvislosti také uvedl: *...já jsem celý život studoval..., mezi řeči ukazoval na právě rozečteného Feuerbacha a pokračoval:...člověk tam pořád nachází nový věci...já mám doma kompletní knihovnu Marxe, Engelse, Hegela ale i Masaryka...hodně čtu, když čtete, tak pochopíte...politika se s teorií nedá srovnat...v teorii víme, co je bílý a co je černý...praxe je úplně jiná... Skutečně volně přemýšlet o této teorii je však, podle jeho slov, možné teprve v současnosti.*²⁸⁶ Zdeněk Dušek si však zároveň uvědomuje, že tento přístup není vlastní všem členům komunistické strany. Připouští, že „každý vychází z jiných premis“, představy některých jsou velice zjednodušené: *Jak půjde někdo proti nám, dát mu přes držku! Osvobodit lidi od kapitalistů! Znárodnění výrobních prostředků! Minulost, a tedy i tyto zkušenosti, je ale, podle něj, nutné hodnotit „dobově-historicky“.*²⁸⁷

Chybou Komunistické strany Československa, podle Z. Duška, bylo, že chtěla řídit veškerý život. V důsledku toho se na stranické úrovni řešily i problémy osobních mezilidských vztahů.²⁸⁸ S politikou komunistické strany a jejím vedením nebyl v roce 1989 stoprocentně spokojený, ale svůj názor na vystupování ze strany formuloval následovně: *...kvůli tomu (nespokojenosti s vedením) se ze strany nevystupuje...já jsem viděl spoustu velkejch*

²⁸² První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁸⁵ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

*funkcionářů, který říkali, že nejsem komunista...pamatuju si tady jednu pracovníci OV, dělala potom v domě politický výchovy, ještě v tom 89. jsme spolu jezdili po školách, ona říkala, já nepochopim ty učitele, vždyť to jsou vysokoškolsky vzdělaný lidi, oni nechápou důležitost vedoucí úlohy strany, oni nechápou, čím jsme zavázáni tomu Sovětskému svazu, hned jak to luplo, tak byla jedna z prvních, který vystoupili, no přece se mezi ně nezařadim...*²⁸⁹ Svě členství v komunistické straně po roce 1989 interpretoval nejen jako ‚výraz názoru‘, ale také jako ‚výraz vzdoru‘: *...člověk se přidává k těm kterým se ubližuje a má vztek na všechny, co to podělali...*²⁹⁰ Členové KSC, pro které bylo členství ve straně ‚odrazovým můstkem pro kariéru‘, podle narátora, museli ze strany odejít. V tom směru shledává pro KSC v roce 1989 pozitivní přínos, protože ‚ve chvíli, kdy se nevíteží,‘ strana získává ‚samočisticí schopnost‘.²⁹¹

Václav Šenkýř se narodil v roce 1941, pochází z Českého Brodu a v současnosti žije v Děčíně. Nejprve se vyučil v chemickém učilišti a při zaměstnání si doplnil středoškolské vzdělání na průmyslové škole chemické v Ústí nad Labem. Pracoval jako mistr ve fabrice, kde se stal nejprve členem výboru ZO KSC a později jejím předsedou, čímž ve 23 letech v podstatě začala jeho ‚politická kariéra‘. O dva roky později nastoupil na OV KSC v Teplicích jako instruktor pro stranickou práci na oddělení průmyslu. Na přelomu 60. a 70 let ho povolali do Ústavu marxismu-leninismu, kde dělal aspiranturu. Poté tři roky působil jako děkan Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, kde se, mimo jiné, zasadil o zřízení vysunutého výzkumného pracoviště ČSAV. Následně zastával funkci krajského tajemníka pro ideologii. Poté až do roku 1989 působil jako náměstek ministra školství mládeže a tělovýchovy. Od začátku 90. let až do současnosti, přestože nyní je již v důchodu, úspěšně podniká ve včelařství.²⁹²

Pokud bychom Václava Šenkýře označili za ‚ideologa‘, nebylo by naše hodnocení nesprávné, nicméně by nebylo úplné. Václavu Šenkýřovi totiž nemůže upřít rozhled a schopnost orientovat se v současném světě, neboli řekněme ‚myslet moderně‘.

²⁸⁹ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁹⁰ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 8.7. 2003.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

Členem Komunistické strany Československa se Václav Šenkýř stal v 18ti letech. Vstup do KSČ pro něj byl přirozeným vývojem, protože ze svého rodinného prostředí čerpal, jak to sám nazval, „třídní cíl“. Levicová politická orientace byla v jeho rodině tradicí, jeho prarodiče i oba jeho rodiče byli členy komunistické strany a stejné politické názory zastávalo i širší příbuzenstvo. Vyrůstal v prostředí, ve kterém byli všichni přesvědčení, že řešení chyb kapitalismu spočívá v nastolení jiného společenské uspořádání, respektive v budování socialismu. Vše přijímal jako samozřejmost, jak se sám vyjádřil: *...vyrůstal jsem do doby, která už byla daná, chození do pionýra nebo internátní výchova se mu tedy nejevila jako „násilná“.*²⁹³

Narátor si jako učeň vážil toho, že se může účastnit schůzí stranické organizace společně s učiteli, a že se tímto způsobem může hlouběji seznámit s problémy fabriky. Líbilo se mu, že je brán v úvahu jeho názor a vnímal to jako zodpovědný úkol.²⁹⁴

Na své členství v KSČ je dodnes pyšný, v ozhovoru ho obhajoval následovně: *...jsem tam (do KSČ) šel z hlubokého přesvědčení, s problémy které byly jsem se snažil v rámci svých možností, sil, bojovat, a nemyslím si, že jsem vědomě někomu ublížil, a celou dobu jsem z toho nikdy nic neměl, jestli jsem si k něčemu pomoh, tak to bylo až po převratu...*²⁹⁵

Politické funkce a vedoucí pracovníky, podle Václava Šenkýře, dělali lidé s přesvědčením, kteří museli jít ostatním příkladem. On sám, podle svých slov, tvrdě pracoval 14 hodin denně, zatímco *...propaganda krmí lid obecný, že kdo měl funkci, tak jí zneužíval...* Výkon funkce vnímal spíše jako plnění povinnosti: *...matka strana zavolala, je to potřeba, musíš jít, nikdy jsem se neptal, co z toho bude...mě by nenapadlo zeptat se a kolik tam budu mít...soudruhu ty na to máš, ty bud' musíš, nebo bys měl...*²⁹⁶ Zároveň však uvedl, že se snaží „nebýt naivní“ a je mu tedy jasné, že kariéristé určitě ve straně byli.²⁹⁷

Listopad 1989 prožil Václav Šenkýř na Ministerstvu školství mládeže a tělovýchovy, byl tedy o aktuálních událostech poměrně dobře informovaný.²⁹⁸ Na listopadové události, které, podle

²⁹³ Archiv COH ÚSD AV ČR, Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 8.7. 2003.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Archiv COH ÚSD AV ČR, Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

²⁹⁸ Tamtéž.

něj, měla v „režii StB“, nahlíží jako na důsledek nepodařeného vnitrostranického puče pod vedením Rudolfa Hegenbarta.²⁹⁹

Problémy, podle slov narátora, postupně „nazrávaly“, zejména v ekonomice, a vedení komunistické strany se chovalo „lehkovážně“: *...když se to na ulicích začalo mlít a hoši byli na chalupách...* V danou chvíli, podle Václava Šenkýře, byla žádoucí „sebereflexe“,³⁰⁰ tzn. uvědomit si, že schází povinnost výměny kádrů, čímž vzniká „nová aristokracie“ odtržená od reality, a nerozlišuje se politické a odborné vedení.³⁰¹ Zároveň se však měl dát „pozor na destrukci“, respektive na zachování třech základních pilířů: „vedoucí úlohy strany, společenského vlastnictví výrobních prostředků a vztahů se SSSR.“³⁰²

KSČ, respektive KSČM, je pro Václava Šenkýře strana, *...která ne konjunkturálně, kvůli nějakým volbám, ale principiálně obhajuje zájmy lidí.* Narátor se domnívá, že je schopen docenit platnost marxismu jako celosvětového myšlenkového hnutí: *...snad mám tu výhodu, že jsem kolem toho komunistického hnutí dost prostudoval...dost jsem toho procestoval...dokážu porovnávat...jestli my tu máme nějaké dočasné těžkosti nebo problémy (na tom nezáleží)...tady jde o východisko pro lidstvo...*³⁰³

Důležitou roli u tohoto narátora jistě sehrává snaha obhájit svou celoživotní stranickou práci. Václav Šenkýř se sám vyjádřil, že v členství v KSČ našel „náplň svého života“. V rozhovoru také například kritizoval současnou vzdělávací politiku, tedy oblast, ve které před rokem 1989 působil, přičemž mimo jiné použil slova: „dal jsem tomu kus života“ nebo „trpím jako zvíře“. V obecné rovině je možné si v tomto ohledu povšimnout také následujícího výroku: *...oni kolikrát (v listopadu 1989) řvali lidé, kteří tomu režimu minulému akorát mohli líbat ruce, jak se o ně staral.* Dále například odmítl bourání různých památníků s argumentem, že uplynulých 40 let komunistického režimu je součástí české historie.³⁰⁴

²⁹⁹ Tamtéž.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková, Praha, 16. 12. 2013.

³⁰⁰ Archiv COH ÚSD AV ČR, Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

³⁰¹ Archiv COH ÚSD AV ČR, Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 8. 7. 2003.

³⁰² Archiv COH ÚSD AV ČR, Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

³⁰³ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³⁰⁴ Tamtéž.

Období po roce 1989 V. Šenkýř považuje za „velkou prověrku charakteru“, kdy není snadné „odolávat tlakům současné propagandy“. Všechny členy, kteří zůstali komunistické straně věrní, si váží, protože „ti v ní nebyli z kariérních důvodů“.³⁰⁵

Pavel Vodsed'álek, poslední a nejmladší z této skupiny narátorů, se narodil v roce 1955 v Semilech a vyrůstal v Ústí nad Labem. Jeho matka byla kuchařka a otec pracoval jako zedník. Narátor se vyučil automechanikem, poté ve své profesi pracoval v potravinářském podniku. Během základní vojenské služby absolvoval poddůstojnickou školu, ale nabídku setrvat v armádě odmítl. Po vojně našel zaměstnání jako řidič v Pozemních stavebách v Ústí nad Labem a večerně dostudoval Střední průmyslovou školu strojní. Poté pracoval v aparátu KSČ v oblasti práce s mládeží. Po roce 1989 se vrátil ke své profesi mechanika a začal pracovat jako seřizovač strojů v textilce Velké Březno. Když továrnu zavřeli, našel si zaměstnání v soukromé firmě zabývající se výrobou chladičů do aut, kde zajišťoval kontrolu a distribuci výrobků. Mezitím dál aktivně působil v rámci KSČM: byl členem výboru OV a městským zastupitelem. V roce 2004 se politice opět začal věnovat jako hlavním zaměstnání, když se stal předsedou OV Ústí nad Labem a krajským zastupitelem. V současnosti je členem nejvyšších stranických orgánů KSČM, tj. pléna ÚV a výkonného výboru ÚV.³⁰⁶

Pavel Vodsed'álek je přátelský, můžeme říci bodrý, člověk. Ideologii sice studoval, ale svět kolem sebe vnímá především prostřednictvím svých osobních zkušeností, do „obyčejného života“, podle něj „politika nepatří“.³⁰⁷

Pavel Vodsed'álek vstoupil do KSČ v roce 1978. V tomto směru ho ovlivnila rodina, která byla, podle jeho slov, „jak se říkalo dělnická“. Oba jeho rodiče byli členy komunistické strany, ale působila na něj i „řada poctivých členů z fabriky, kteří se snažili jít příkladem, plnit úkoly a strhnout ostatní“.³⁰⁸

Pavel Vodsed'álek se věnoval zejména organizování mládeže, v rámci SSM vykonával různé funkce. Po návratu z vojny se stal instruktorem OV SSM a předsedou jeho městské organizace. Následně byl vybrán, aby absolvoval roční studium na mládežnické škole v NDR.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ První rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem, vedla Barbora Pecková, Ústí nad Labem, 15. 1. 2014.

Druhý rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem, vedla Barbora Pecková, Ústí nad Labem, 22. 1. 2014.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ První rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

Poté působil jako tajemník OV SSM pro střední a vysoké školy v kraji Liberec a Ústí nad Labem. Poté získal funkci zástupce ředitele *Domu politické výchovy*.³⁰⁹

V září 1990 měl Pavel Vodsed'álek nastoupit na VŠ Politickou v Moskvě, po 14 letech ve funkcích SSM si uvědomil potřebu odborného vzdělání.³¹⁰

Situace v tehdejší Československu, podle názoru narátora, „nazrávala“. Problémy spatřoval ve fungování stranické struktury již od poloviny 80. let. Vedení KSČ se, podle jeho názoru, odtahovalo od obyčejných lidí, docházelo ke zkreslování informací a tedy k odsouvání problémů. Důležitou chybou také bylo, že funkce zastávali „vychytralí karieristé“, kteří „rudou knížku“ zneužívali pouze pro svůj prospěch.³¹¹ Události 17. 11. byly v podstatě už jen symbolické. Studenti, kteří v ten den, podle P. Vodsed'álka, chtěli slavit úplně něco jiného, byli „elegantně zneužiti“, čehož narátor lituje. Komunistické straně, která v tu dobu ještě držela v rukou důležité mocenské prostředky, můžeme, podle něj, děkovat, že převrat proběhl „bez národního krveprolití“.³¹² Takový spád událostí sice nikdo nečekal, podle narátora, by se to ale stejně „sesypalo“.

Jestliže si vedoucí komunističní funkcionáři mysleli, že si mohou dovolit cokoli, neměli, podle Pavla Vodsed'álka, pravdu: *...ty lidi jim to dokázali v tom 89., že tomu tak není, takže oni je ani neakceptovali při té více méně sametový revoluci, když někam přišli na jednání..., to ale neplatilo ve vztahu k němu, protože byl se svými spoluobčany v běžném kontaktu: ...já jakožto řadovej pěšák prostě stranickéj, když jsem přišel mezi ty lidi na ty školy, na ty učiliště, kde mě znali, tak jsem neměl problém s nima diskutovat o věcech...*³¹³

Lidé, podle Pavla Vodsed'álka, chtěli změnu, „aby ta komunistická strana šla od toho“ a „uvěřili slibům disidentů“, ale určitě si nepředstavovali takový vývoj, jaký je dnes. Před rokem 1989 byly sice problémy s uplatněním některých lidských práv, ale na druhou stranu,

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž.

Druhý rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

³¹² První rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

³¹³ Tamtéž.

jak řekl narátor nadneseně, „za tý naší totality“ lidé měli alespoň základní životní jistoty, zatímco po roce 1989 „se všechno dělalo proti obyčejným lidem“.³¹⁴

Na mimořádné konferenci KV KSČ v roce 1989 Pavel Vodseďálek pochopil, že tehdejší příliš velký stranický aparát je v současné situaci neudržitelný. Někteří jeho kolegové, podle něj, vůbec nebyli schopni docenit závažnost situace: *...řadě soudruhů a soudružek v tom aparátě, kterej byl třeba na okrese padesáti členej, nedocházelo, co se vůbec stalo v týchletý společnosti... Zároveň se ho dotklo, jak se k funkcionářům KSČ chovali ostatní: ...lidi s kterými jsme dělali na fabrikách na závodech, funkcionáři, nás funkcionáře strany všechny hodili, jak se říká, do jednoho pytle, nazývali nás aparátčíky, bez rozdílu, jestli někdo s nima komunikoval slušně, nebo neslušně, jestli se jich zastával, nebo nezastával, tak jsem vycítil, že nemůžu zůstat v aparátu strany... věděl (jsem), že všechno je pryč... Požádal tedy o uvonění z aparátu, aby mohl hledat zaměstnání ve svém původním oboru.*³¹⁵

Proč zůstal i nadále členem komunistické strany odůvodnil Pavel Vodseďálek jednoduše, protože na rozdíl od jiných „byl komunistá“, nikoli „u komunistů“.³¹⁶

Všichni narátoři v první řadě jmenovali jako hlavní motiv k členství v komunistické straně „levicové přesvědčení“. Tato charakteristika pro ně znamenala zejména ‚citlivou sociální politiku‘: základní životní jistoty pro všechny, neboli důstojný život pro všechny, boj za práva chudších vrstev obyvatelstva, respektive v dobové terminologii dělnické třídy, vyvlastnění výrobních prostředků, nebo odměňování podle zásluhy.

Většina narátorů měla v rodině tradici komunistického stranictví. Velká část z nich popsala svůj rodinný původ jako „dělnický“. Pro starší narátory bylo toto označení přirozené, mladší narátor již raději zvolil formulaci, že jeho rodina byla „jak se říkalo dělnická“. Kromě rodinného vlivu také narátoři často zmiňovali vliv „dělnického prostředí fabriky“, zejména v době jejich učení. Narátoři s vyšším vzděláním hovořili o vlastní snaze „nastudovat si“ další znalosti z oblasti komunistické teorie, poté co se s ní setkávali ve škole, ve sdělovacích prostředcích, v literatuře nebo ve filmu.

³¹⁴ Tamtéž.

Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálekem...

³¹⁵ První rozhovor s Pavlem Vodseďálekem...

³¹⁶ Tamtéž.

Vstoupit do komunistické strany znamenalo pro všechny narátory především přihlášení se k výše uvedeným názorům. Většina z nich se vyjádřila, že členství vnímali jako „svůj příspěvek k práci na budování socialismu“. Někteří to považovali také za využití možnosti bojova za svá práva.

Všichni narátoři vyloučili, že by jim členství v KSČ přineslo nějaký „osobní *prospěch*“, naopak hovořili o práci navíc a většinou také o pocitu zodpovědnosti jít vzorem ostatním. Určitý „osobní *přínos*“ členství v komunistické straně pro narátory však zajisté mělo. Někteří, díky komunistické straně, získali možnost studovat nebo se jim otevřela cesta k politické kariéře. Obecně řečeno, vstup do KSČ zlepšil jejich společenské postavení.

Události v roce 1989 narátoři shodně hodnotili jako nečekané, ale většina z nich byla toho názoru, že problémy již dříve postupně „nazrávaly“. Dále se zejména zmiňovali například o tom, že „demonstrace byly řízené“ a „studenti byli zneužití“. Často si také kladli otázku, jak mohli být lidé tolik nespokojeni a nevážit si sociálních jistot, které jim komunistický režim poskytoval.

Vlastní prožitek tohoto vývoje někteří charakterizovali jako „osobně velice těžký“, ve smyslu „bolestivý“, zatímco jiní ho přijali spíše „realisticky“. Pro několik narátorů znamenaly listopadové události roku 1989 konec jejich profesní nebo politické kariéry, pro některé její dočasné přerušování a pro jiné naopak její začátek.

Důvod, proč zůstali v komunistické straně i po roce 1989, každý z nich formuloval jako přirozené pokračování svého dosavadního názorového přesvědčení, které KSČ/KSČM stále nejlépe vyjadřuje. Z rozhovorů vyplynulo, že všichni vnímají rozdíl mezi stranou jako institucí a stranou jako vyjádřením určité ideje. Špatné vedení nebo podobné strukturální problémy, tedy nepovažovali za důvod k vystoupení ze strany, protože, podle nich, nijak nemění její základní myšlenkovou podstatu.

Všichni narátoři se s despektem zmiňovali o „kariéristech, kteří okamžitě převlékli kabát“. Někteří narátoři, mohli zachování svého členství částečně také vnímat jako distanc od těchto jedinců.

Velkou roli sehrála v neposlední řadě snaha obhájit komunistickou minulost, obecnou i tu svoji osobní, ale také vyjádřit svoji představu o budoucnosti. V tomto směru komunistická strana pro narátory představuje prostor, kde jsou uznávány jejich životní zkušenosti, kde mohou vyjádřit své názory a vyvíjet v tomto směru určitou aktivitu.

4.2. Teoretické vymezení antikomunismu v rozhovorech s narátory

4.2.1. Východiska

Pojem antikomunismus byl často používán i před rokem 1989. Z jakých předpokladů přitom komunističtí teoretici vycházeli, ukazuje marxisticko-leninský přístup k pojmu ideologie.³¹⁷

Marxistický výklad dal pojmu ideologie jeho „moderní zpolitizovanou“ podobu. Ideologie, podle Marxe, tzn. společenská „nadstavba“: ideje, filozofie, právo, umění apod., zakrývá reálné třídní rozpory a je tedy „falešným vědomím“.

Marx a Engels tento pojem později rozvinuli do podoby soupeření protikladných ideologických systémů. Na jedné straně charakterizovali komunismus jako vědecký princip historického materialismu odhalující mechanismus fungování společnosti, proti kterému postavili ostatní ideologie jako nevědecké teorie o společnosti zprostředkovávající falešný obraz skutečnosti. Pokud je tedy „vědomí“ vysvětleno „sociální situací“, jak je tomu v případě komunismu, nemusí, podle nich, ideologie být pouze „falešným vědomím“, ale může představovat „dílčí pravdivé poznání“.

Lenin charakterizoval ideologický střet jako podstatu státu. Na jedné straně tohoto střetu, podle něj, stojí vědecká komunistická ideologie, která vyjadřuje zájmy proletariátu a má svou propagandistickou podobu ve vysvětlování postojů komunistické strany, jakožto jediné síly schopné prosazovat tuto ideologii ve všech otázkách života společnosti. Proti této pozitivně

³¹⁷ Přehledová literatura:

Pavel Šaradín, *Historické proměny pojmu ideologie*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 23–38.

Dále:

MARX, K., ENGELS, B., *O historickém materialismu*, Praha: Svoboda, 1951.

MARX, K., ENGELS, B., *Spisy, sv.3*, Praha: SNLP, 1958.

LENIN, V., I., *Stát a revoluce*, Praha: Svoboda, 1988.

vnímané komunistické ideologii působí buržoazní, imperialistická ideologie, která slouží k udržení současného postavení vládnoucích vrstev.

Při úvaze nad ideovými podklady narátorů v oblasti antikomunismu je možné zaměřit se také na literaturu a různé studijní materiály, ve kterých se další komunističtí teoretici zabývali přímo tímto tématem.³¹⁸ Antikomunismus je v těchto textech označován, ve shodě s výše uvedenou definicí negativní podoby ideologie, jako „pseudovědecká koncepce, která neumožňuje studovat základní společenské procesy v jejich dynamice a dialektickém souhrnu“. Namísto vědecké analýzy se antikomunisté, podle komunistických teoretiků, pokoušejí „absolutizovat jednotlivé jevy vytržené z kontextu, některé libovolně zveličují, jiné snižují nebo dokonce opomíjí“ apod..

Dále je zde antikomunismus popisován jako „taktika ideově politického boje imperialistické buržoazie proti komunismu“, která se opírá o „maloburžoazní názory“ a předsudky mezi pracujícími a nahrává „oportunistickým proudům v samotném dělnickém hnutí“, tj. například „sociálně demokratickému reformismu“.

Důležitou vlastností antikomunismu, podle této literatury, je schopnost přizpůsobovat se situaci, je tedy možné setkat se s ním v podobě „antimarxismu“, „antisovětsismu“, nebo „antibolševismu“.

³¹⁸ Pro základní přehled je k dispozici například následující publikace, ze které je níže převážně citováno: KORTUNOV, V., V., *Doba základních přeměn*, Praha: Horizont, 1980, s. 13-99.

Dále je možné srovnat například:

HRZAL, L., A KOLEKTIV., *Antikomunismus a ideologický boj*, Praha: Horizont, 1972.

ARTEMOV, V., Z., *Antikomunismus dnes: krize strategie současného antikomunismu*, Praha: Svoboda, 1987.

TOMÁŠEK, L., ed., *Soudobý antikomunismus a ideologický boj*, Praha: Vysoká škola politická ústředního výboru KSČ, 1978.

Dostupné jsou také tématické studijní materiály KSČ a jiných komunistických společenských organizací, které využívají stejné ideologické premisy:

ČÁP, J., *Antikomunismus v ideologii a politice sociálního reformismu: studijní text pro lektory a posluchače semináře Kritika současné ideologie a politiky antikomunismu, I. ročník, zařazeného ve vyšším stupni stranického vzdělávání*, Praha: Oddělení propagandy a agitace ústředního výboru KSČ, 1976.

DOUBRAVA, B., *Národně osvobozené hnutí a antikomunismus, studijní texty pro lektory a posluchače semináře Kritika současné ideologie a politiky antikomunismu, I. ročník, zařazeného ve vyšším stupni stranického vzdělávání*, Praha: Oddělení propagandy a agitace ústředního výboru KSČ, 1976.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a mládež, (na pomoc lektorům a propagandistům, politického vzdělávání SSM)*, Praha: Mladá fronta, 1981.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a ideologická diverze, (sborník, studijní materiály k Olympijským hrám 1972, sv. 5)*, Praha: Olympia, 1975.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a jeho projevy v tělovýchově a sportu, (Olympijské hry 1976, studijní materiály, č. 4)*, Praha: Olympia, 1975.

Antikomunismus, podle komunistických ideologů, vznikl v podstatě již v okamžiku sepsání Komunistického manifestu. V této své první fázi antikomunismus, respektive antimarxismus, zavrhoval samotnou oprávněnost existence vědeckého komunismu a vyvracel „vědeckost“ jeho závěrů. Poté, co „Velká říjnová revoluce“ ustavením skutečného socialistického státu toto popírání marxismu v podstatě znemožnila, proměnil se antikomunismus na „antisověťismus“.

„Antikomunistická agrese imperialistů“, podle těchto autorů, dále pokračovala druhou světovou válkou. „Antisovětské“ zaměření tohoto konfliktu bylo dočasně odsunuto nutným utvořením spojení západních států se Sovětským svazem proti „fašistickému Německu“. Po ztlačení „fašistů“ se do popředí světového antikomunismu, respektive studené války, dostaly Spojené státy americké se svou Trumanovou doktrínou a Marshallovým plánem.

Působení antikomunismu po druhé světové válce tato literatura popisuje především jako práci s informacemi prostřednictvím tajných služeb, zpravodajských agentur, akademických pracovišť a masových sdělovacích prostředků. Důležitou zbraní antikomunismu byla, i v této jeho fázi, podpora oportunistů a revizionistů, tj. vysílání rádia Svobodná Evropa nebo tzv. pražského jara v roce 1968 v Československu.

Tuto „psychologickou válku“ antikomunisté vedli především na základě formování masové kultury. Jejich cílem bylo „vštěpovat občanům připravené antikomunistické stereotypy“ a postupně v nich vypěstovat „reflex antikomunismu“, tedy přesvědčení, že komunismus je „souhrn veškerého zla, bezbožná totalitní ideologie odporující lidské podstatě, že komunisté chtějí lidi připravit o svobodu a majetek a proměnit je v bezprávné vykonavatele svých agresivních úmyslů...“³¹⁹ Častým argumentem antikomunistů se, podle komunistických teoretiků, stala také „deideologizace“, tzn. odvolávání se na „svobodu, demokracii nebo humanismus jako na všeobecné, lidské, objektivní, mimotřídní pojmy“.

Současná KSČM vyčlenila v rámci Centra strategických a teoretických studií při ÚV KSČM pro boj s antikomunismem samostatnou výzkumnou skupinu.³²⁰ V materiálu, připraveném pro

³¹⁹ KORTUNOV, V., V., *Doba základních přeměn...*, s. 67.

³²⁰ Tuto skupinu vede jeden z narátorů: Václav Exner, který je i jedním z autorů dále citovaného materiálu.

jednání Výkonného výboru ÚV KSČM,³²¹ tato výzkumná skupina označila „bojovný, nesnášenlivý, extremistický“ antikomunismus za „součást veřejného diskurzu“. Jeho nositeli jsou, podle autorů tohoto dokumentu, především „politické elity: často představitelé státu a veřejných institucí“, se kterými ho sdílí „značná část občanů“.

Antikomunismus se, podle tohoto materiálu, zakládá především na „zveličeném poukazování na chyby komunistického hnutí, zkreslování historie a výběrovém šíření informací“. „Nejtěžším kalibrem“ antikomunismu je potom analogie komunismu a fašismu.

Antikomunisté jsou, za účelem odstranění komunistů ze společnosti, podle autorů dokumentu, ochotni uplatnit „teroristické metody“. Útoky nejsou, podle nich, mířeny pouze na příslušníky komunistického, ale někdy i „jen levicového“ hnutí.

Projevy antikomunismu autoři popisují jako útoky na osoby a majetek příslušníků komunistického hnutí, jejich diskriminaci a diskreditaci. Dále se hovoří o „nezákonném sestavování a zveřejňování seznamů údajných viníků či aktivních komunistů, kterým je přímo, nebo nepřímo vyhrožováno.“

Antikomunisté se, podle tohoto materiálu, snaží „znenávidět informace a literaturu o komunistickém hnutí ve veřejných fondech i sdělovacích prostředcích“. Dále dokument upozorňuje na antikomunismus v české legislativě a na pokusy zakázat KSČM a KSM.

4.2.2. Analýza rozhovorů

V analýze rozhovorů s narátory je možné rozlišit dvě základní roviny pojetí antikomunismu. Někteří narátoři interpretovali antikomunismus především na základě ideologických předpokladů, zatímco jiní ho reflektovali spíše jako prvek konkrétního politického vývoje. Tyto dva přístupy se však navzájem nevylučují, naopak se v některých rozhovorech prolínaly, nebo na sebe navazovaly.

³²¹ KSČM. Materiál pro jednání Výkonného výboru Ústředního Výboru KSČM 19. srpna 2011 a 10. února 2012, předkládá místopředseda ÚV KSČM Stanislav Grospič zpracovala Skupina pro boj s antikomunismem CSTS ÚV KSČM, projednala Rada CSTS ÚV KSČM, 13. června 2011.

Nejvýraznější byl „tradiční ideologický“ přístup u Františka Kovandy. Tento narátor se nejraději držel, co nejstručnějšího, a tedy nejjednoduššího, vysvětlení. Antikomunismus popsal jako „souboj dvou společenských řádů“, jehož cílem je: *...zlikvidovat socialismus, nebo tento režim, nebo socialistické lidově-demokratické zřízení a nastolit jednoznačně společenský řád kapitalistický*. K této formulaci se Kovanda neustále vracel, i když se pokoušel odpovídat na otázky zaměřené na konkrétní situace.³²²

V podobném duchu, ale podrobněji, vyjádřili své názory Jan Mráz a Václav Šenkýř. Na rozdíl od Františka Kovandy však oba tito narátoři nebyli k této myšlence tolik „upnutí“. Jan Mráz hovořil například následovně: *...antikomunismus není věda, to je čistá propaganda, řek bych propaganda založená na dost špatných základech, a ta bude, dokud bude existovat kapitalistická společnost, která usiluje o to jako se maximálně udržet...*, dále vyjádřil Jan Mráz přesvědčení, že ke změně společenského uspořádání musí dojít: *...to nikdo asi neudrží, ať to bude dřív, nebo později...antikomunismus popírá společenskou vývoj, protože antikomuismus asi by nejradši hlásal, že když Pán Bůh stvořil svět, tak už vzniknul kapitalistický řád a ten musí zůstat, dokud se zeměkoule nerozpadne, ale to tak není, on ten vývoj nějak šel, a zastavit tu vývojovou řadu, to asi nepůjde...*³²³

Všichni tito tři výše uvedení narátoři zmínili, že antikomuismus vznikl „společně se sepsáním Komunistického manifestu“. Dále potom všichni jmenovaní ve své interpretaci často používali pojmy „věda“ a „objektivita“, které chápali v omezeném marxisticko-leninském pojetí.

Tento přístup však nebyl vlastní všem narátorům. Zdeněk Dušek například sice hovořil v teoretické rovině, avšak nebyl fixován v dogmatickém pojetí marxismu. V souvislosti s otázkou platnosti marxismu pro dnešek, hovořil narátor o současném vývoji v kontextu „zákonu negace“ a „negace negace“. Marxismus, podle něj, nelze vnímat jako jasně vymezenou vývojovou řadu. Současný vývoj v podobě negace socialismu ještě neznámá, že kapitalismus není „odsouzen k zániku“.³²⁴ Antikomunismus je tedy vlastně i pro něj, jako pro komunistu, možné vnímat jako přirozenou součást historického vývoje.

³²² Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

³²³ Druhý rozhovor s Janem Mázem...

³²⁴ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

Otevřeněji byl schopen uvažovat také Václav Exner. Narátor v rozhovoru řekl, že uznává kritiku komunismu jako běžnou součást společenské diskuse do té míry, pokud není „obhajována jednostrannými postoji, neprohlašuje, že komunisté by měli být vyloučení ze společenského života, nebo že by neměli být přijímáni na školy“, takové názory by potom označil za „extremismus“.³²⁵ Antikomunismus je, podle narátora: *...u celé řady politických směrů a samozřejmě u celé řady lidí součástí jejich běžné ideologie a oni bez toho by cejtili tu svoji ideologii ochuzenou, to je pro ně rozměr jejich působení, to je něco, co oni překonávají, jako komunismus překonávají...*³²⁶ Na jiném místě však Václav Exner vyjádřil názor, že tento negativistický trend se nedotýká pouze komunistů: *...to je všichni proti všem, naše společnost je, bohužel, nesmírně konfrontační, nesmyslně konfrontační...je nutný uznat, že ostatní lidi mají taky své názory, a že tyhle názory mohou mít racionální jádra a mohou k něčemu vést...*³²⁷

Ostatní narátoři, Václav Tomeš, Pavel Vodsed'álek a Alena Kovalová, o antikomunismu hovořili převážně jako o konkrétní politické strategii, nebo prostředku kariérního postupu.³²⁸ Například Václav Tomeš formuloval antikomunismus v podstatě jako „sebeztvrzující univerzální argumentaci pravice“, doslova řekl: *No já mám pocit, že trošku dneska je to takový zástupný, prostě těm dnešním mocipánům, nebo jak bych to řekl, prostě ta komunistická partaj slouží jako takovej dobrej strašák, když nevědí, jak by, tak prostě se otřou o komunisty, že jo, přitom se to nesnažej nikde nijak ani doložit, nebo, jo, obhájit...*³²⁹ Další narátoři se vyjádřili obdobně: političtí oponenti KSČM, podle nich, nemají možnost proti komunistickým politikům použít obvinění z korupce, tak namísto toho neustále připomínají minulost.

Někteří narátoři, zejména P. Vodsed'álek a V. Exner, v této souvislosti hovořili o antikomunismu také jako o důsledku „negativní osobní zkušenosti“. Tuto reakci je, podle P. Vodsed'álka, nutné pochopit, ale není správné „házet všechny komunisty do jednoho pytle“.³³⁰ V. Exner formuloval podobnou myšlenku, antikomunismus je, podle něj, „důsledkem toho, jak vypadal reálný socialismus u nás“, a přestože je často přehnaný, „charakterizuje naši společnost“.³³¹

³²⁵ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ První rozhovor s Václavem Exnerem...

³²⁸ To však neznamená, že výše citovaní narátoři, takto o antikomunismu nehovořili, viz úvod ke kapitole.

³²⁹ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

³³⁰ Druhý rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

³³¹ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

Všichni narátoři, ať už na základě teoretických či praktických východisek, se v podstatě shodli na tom, že antikomunismus je „propaganda“, neboli „politická strategie“.

Podstatou této propagandy je, podle nich, zejména „nespravedlivé očerňování minulosti“³³² a „zveličování jejích chyb“,³³³ které má formu „účelového nakládání s informacemi“,³³⁴ neboli „demagogie“.³³⁵

F. Kovanda v tomto kontextu například řekl: *...kupuji si knihy většinou se zabývající historií a při jejich studiu, při četbě, samozřejmě, tam je řada otázek, které člověk musí vzít na vědomí, a které ukazují příčiny pádu komunismu, jestli to tak nazvu, v celé Evropě, ale celé, ten obsah těch děl je jednoznačně neobjektivní, jednoznačně působící, ovlivňující myšlení, řekněme, mladé generace proti našim myšlenkám a tomuto hnutí.*³³⁶

Jakým způsobem vnímají historický vývoj, podle Františka Kovandy, komunisté, ilustruje následující citát: *Ano, my jsme si byli vědomi skutečně, jak říkáte, od toho 45. roku a zejména od toho roku 46, že ne všichni obyvatelé, občané souhlasí s politikou komunistické strany, což se projevilo i v těch volbách v roce 46...bylo znárodnění, řada důležitých podniků, živností přešla do státního státní péče a ti lidé samozřejmě to nesli těžce...já osobně (jsem si) tedy byl plně vědom od toho roku 46...že tady stojí určitá síla určitý počet, určité snahy, zvrátit lidově demokratický režim a posléze socialistický. A jako pohraničník jsem si to uvědomoval dvojnásob, jsme znali tuhle situaci na státní hranici, kolik sem bylo, kolik bylo převaděčů, kolik sem bylo převedeno, nebo přišlo cizích agentů, aby tady vysloveně organizovali odpor proti komunistické straně, nebo proti vládě Národní fronty a takové první vyvrcholení masovější bylo právě v tom 68. roce...byla řada lidí i organizace, jako byla KAN nebo Klub K231, kde se soustřeďovali lidé, síly, vyložené protestující proti komunistické straně a tohle tehletem druhý atak, jestli to tak mohu nazvat, byl právě v tom listopadu 1989...čili když to řeknu, to co se jim nepodařilo v 68. roce, to se jim podařilo v roce 89 a bohužel jsme na tom*

³³² První rozhovor s Františkem Kovandou...

³³³ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³³⁶ Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

*byli i my viní sami, že jsme nedokázali ten politicko-společenský život uspořádat tak, aby vyhovoval většině občanů, většině národa...*³³⁷

Dále lze toto odlišné smýšlení o minulosti ukázat například na sporu o církevní restituce, který v rozhovoru zmínil Václav Šenkýř. Narátor uvedl, že zatímco někteří odebrání majetku církvi označují jako „krádež“, komunisté tomu říkají „zspolečensnění“. Komunistická strana, podle něj, nic „neukradla“, majetek dala „všemu lidu“, toto tvrzení vzápětí dokládá slovy: „samozřejmě nemám doma kus oltáře, můžete se přesvědčit“.³³⁸

Cílem antikomunismu je, podle narátorů, „likvidace“ komunistické strany³³⁹ a samotné myšlenky komunismu, nebo „vyloučení komunistů ze společnosti“.³⁴⁰

Všichni narátoři přisoudili důležitou roli sdělovacím prostředkům, které formují obraz historie a komunistické strany a určují prostor, jaký bude komunistům poskytnut pro sebe-prezentaci. Pavel Vodseďálek v tomto ohledu například poukázal na televizní vysílání dokumentů o politických procesech v 50. letech v době předvolební kampaně.³⁴¹ Václav Exner vzpomínal na reportáž jednoho internetového informačního serveru z akce *Fóra 50%*,³⁴² ve které její autor z fotografické ilustrace uveřejněného článku „vystříhl“ přítomnou funkcionářku KSČM Martu Semelovou.³⁴³

Důležitým tématem rozhovorů byla zmiňovaná „antikomunistická legislativa“.³⁴⁴ Prostřednictvím těchto zákonů si, podle narátorů, „nastupující politická garnitura“ chtěla zajistit své postavení, aniž by ukázala, že za jejího působení je situace lepší než za komunistického režimu.³⁴⁵ Narátoři také kladli důraz na to, že člověk by měl být souzen podle tehdejších platných zákonů,³⁴⁶ tedy nikoli retrospektivně. Alena Kovalová v kontextu případu

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³³⁹ Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

³⁴⁰ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

³⁴¹ Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

³⁴² Fórum 50% je občanské sdružení, které usiluje o rovné postavení žen a mužů ve společnosti.

Viz: <http://padesatprocent.cz/cz/o-nas> [cit. 24. 4. 2014].

³⁴³ První rozhovor s Václavem Exnerem...

Narátor zmiňovaný článek nespecifikoval přesně, takže ho nebylo možné dohledat.

³⁴⁴ Narátoři se k tomuto tématu většinou nevyjadřovali aktivně, ale spíše na podnět tazatelky.

³⁴⁵ První rozhovor s Janem Mázem...

³⁴⁶ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

bratřů Mašínů zároveň uvedla, že zločiny by se, podle ní, neměli ani zpětně odpouštět.³⁴⁷ Někteří narátoři také hovořili o tom, že současní politici tímto postupem dělají stejné chyby, kterých se v minulosti dopouštěli komunisté.³⁴⁸ V souvislosti s antikomunistickými zákony narátoři tento problém často převáděli na princip studené války, kdy obě strany využívaly stejné prostředky soupeření.³⁴⁹

Václav Šenkýř zahájil formulaci svého názoru na antikomunistickou legislativu marxistickou definicí politiky jako „způsobu prosazování zájmů“. V Československu se v roce 1989 jednalo o „zájmy cizího kapitálu“. Součástí této „velmocenské hry, na kterou jsme jaksí doplátili“ bylo i zmiňované zákonodárství. Dále narátor vyjádřil názor, že „každý režim se snaží uchránit se proti narušování“, a tedy, že informátoři jsou samozřejmě i na „Západě“.³⁵⁰

František Kovanda hodnotil především působení Ústavu pro studium totalitních režimů: *Sleduji velmi dobře, kupuji si i časopisy i knihy, které vydává tato instituce. A to je prostě příklad, jak za státní peníze může určitá instituce dnes a denně právě působit proti těm našim myšlenkám a cílům. Každodenně působí a mají na to nesmírné prostředky. Já jsem to minule říkal, to jsou desítky a desítky pracovníků, kteří jsou za to placeny a dostávají desítky milionů korun na jejich činnost v každém roce. Ne vlastně ne desítky, ale mohlo by se říct stovek milionů korun...naprosto nemůžu vyslovit souhlas s žádnou jejich dokumentací, to, co oni přednášejí a vydávají jako za vědecká díla.*³⁵¹

Zdeněk Dušek označil působení ÚSTR za otázku „společenské poptávky“ a přirovnal ho ke komunistickému Ústavu marxismu-leninismu. Ústav má, podle narátora, jasné zadání: „komunistický režim byl zločinný“, jeho výstupy tomu musí odpovídat a nehraje přitom roli, jestli v něm působí poctiví vědci.³⁵²

Rozhovor s Alenou Kovalovou poskytuje „laické“ hodnocení působení této instituce. Narátorka připustila, že v ÚSTR může pracovat „pár historiků, kteří chtějí studovat historii“, ale „takoví ti zapšklí“ a „špičky“ Ústavu jako Pavel Žáček nebo Daniel Herman pouze

³⁴⁷ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

³⁴⁸ Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

³⁴⁹ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

³⁵⁰ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³⁵¹ První rozhovor s Františkem Kovandou...

³⁵² Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

„vybírají, co se jim hodí“. Poté, co narátorka vyjádřila tento názor, začala chaoticky relativizovat komunistické represe.³⁵³

Antikomunisté jsou, podle narátorů, primárně nositelé pravicových politických názorů. Pravicoví politici, podle F. Kovandy, komunisty „vysloveně až nenávidí“.³⁵⁴ Václav Tomeš hovořil o svém postoji k „pravičákům“, jak označoval nositele antikomunismu, mimo jiné takto: *...já se od toho distancuju...vadí mi třeba zase to přezírání, nerovnost, tyhle lidi jsou většinou přesvědčený, že jsou něco lepšího...*³⁵⁵

Narátoři na jedné straně přirozeně označili jako svého největšího oponenta tehdejší nejsilnější pravicový subjekt, tedy Občanskou demokratickou stranu, která jim zamezuje přístup k funkcím nezávisle na jejich volebním výsledku, na druhé straně však praktickou spolupráci se zástupci ODS, například v městských zastupitelstvech, hodnotili v podstatě kladně. Zdeněk Dušek hovořil o svých zkušenostech s občanskými demokraty následovně: *...starosta, kterej je členem ODS, tak vám řekne, že nikdo není tak zodpovědněj, tak pracovitej, na nikoho není takovej spoleh jako na komunisty, tak je to úžasný, ale hned dalším dechem říká, když jdeme do funkcí, tak řekne, ale s komunistama nikdy koalici nemůžeme vytvořit, to mu zakazujou...*³⁵⁶ Pravicové politiky ocenil jako dobré politické partnery i Pavel Vodsedálek: *...když se dohaduju s jednoznačně pravicovym člověkem, kterej neměl tuhle minulost (komunistickou), tak když mi řekne, že je to tak, tak je to skutečně tak, když se o něčem dohodneme, tak to platí, i když máme jinej názor...*³⁵⁷ V podobném duchu hovořila i Alena Kovalová.

V tomto ‚paradoxním kontextu‘ je vhodné zmínit se ještě o vztahu KSČM a ČSSD, které by ve společné koalici mohly v parlamentu případně disponovat ‚pohodlnou‘ levicovou většinou. Tohoto témtu se v rozhovoru dotkla Alena Kovalová, když začala vyprávět o své sousedce, která byla členkou ČSSD. Narátorka vyjádřila názor, že postoj ČSSD ke KSČM v podstatě levici znemožňuje vládnout. Na druhou stranu Václav Tomeš spojení KSČM s ČSSD ve vládní koalici, které v rozhovoru nadnesla tazatelka, odmítl, protože sociální demokracie je

³⁵³ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

³⁵⁴ Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

³⁵⁵ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

³⁵⁶ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

³⁵⁷ První rozhovor s Pavlem Vodsedálkem...

pro něj zkorumpovanou stranou.³⁵⁸ O důležitosti tohoto tématu pro členy KSČM svědčí například i debata o antikomunismu v Klubu společenských věd, která se téměř od svého začátku stala v podstatě debatou o ČSSD.³⁵⁹

Dále se narátoři shodli na tom, že mezi antikomunisty je významná skupina těch, kteří „převlékli kabát“, tedy bývalí členové KSČ. Pavel Vodseďálek například uvedl: *Ti co převlékli kabát a jsou ve všech stranách rozstrkaný, jsou naši největší nepřátelé.*³⁶⁰ V. Tomeš v tomto kontextu pokračoval ve své „definici“ „pravičáctví“: *...ty největší soudruzi, který to, tak jsou dneska největšími pravičáky, tak co si má člověk myslet, jak to má člověk brát, takže to pravičáctví mi připadá takový jako násilně prostě vytvářený...pod vlivem té propagandy, nebo takovýho toho nějakýho tlaku, že se to nosí...tak ze sebe dělaj pravičáky...takže si myslím, že je to často póza, že je to hraný, ve skutečnosti, když potom jde o něco vážnýho, tak se ukážou, že ty lidi myslej v podstatě levicově...*³⁶¹

Jan Mráz popisoval antikomunisty jako schopné manipulátory, doslova řekl: *...ti, který ten antikomunismus nějakým způsobem řídí, to nejsou hloupí lidi, to jsou chytrý lidi, který umí zanalyzovat situaci vystihnout a pustí to, co je důležitý, ale bohužel spousta populace na to naletí...*³⁶²

Alena Kovalová navíc upozornila na to, že mezi antikomunisty jsou, podle ní, často mladí lidé, o kterých hovořila následovně: *...kdyby se jich člověk začal ptát, co a jak a proč, tak si myslím, že by byli úplně vedle, protože by nebyli schopní, akorát by házeli hnůj, co se jim jako říká...*³⁶³

Václav Šenkýř k charakteristice antikomunistů dodal, že jsou to většinou lidé, kteří nemají pozitivní politický program.³⁶⁴

Téměř všichni narátoři jako příklad antikomunisty, pravděpodobně pod vlivem poslední volební kampaně, jmenovali místopředsedkyni ODS Miroslavu Němcovou. Dále zmiňovali

³⁵⁸ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

³⁵⁹ KSV, Diskuse o antikomunismu, 11. 9. 2013.

³⁶⁰ První rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

³⁶¹ Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

³⁶² Druhý rozhovor s Janem Mázem...

³⁶³ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

³⁶⁴ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

katolického kněze, poslance za KDU-ČSL a ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů Daniela Hermana, bezpartijního senátora Jaromíra Štětínu zvoleného mezi kandidáty Top 09, senátora za ODS Jiřího Lišku nebo předsedkyni KPV Naděždu Kavalírovou.

Všichni narátoři se shodli, že antikomunismus má přibližně od poloviny 90. let, kdy pominula „počáteční vlna nenávisti“,³⁶⁵ sestupnou tendenci, ať už v politické, nebo osobní oblasti. Antikomunistická nálada, podle narátorů, se stoupajícími sociálními problémy ve společnosti slábne, přestože, jak to vyjádřil Z. Dušek, stále „existují určitá tabu“, která „brání především mladým lidem svobodně se rozhodnout“.³⁶⁶ Někteří lidé si, podle narátorů, s postupem času naopak jejich postoje, tzn., že nevystoupili z komunistické strany a trvali na svých názorech, začali „skoro vážit“.

Václav Šenkýř v této souvislosti formuloval svůj názor takto: *...z počátku to hodně zabíralo, zejména u mladý generace, ale teď, když se lidi setkávají v uvozovkách s vymoženostmi kapitalismu, když je spousta lidí bez práce, spousta lidí se bojí říct svůj názor...antikomunisté budou ztrácet půdu pod nohama, protože lidé budou mít vlastní zkušenosti a nebudou se řídit tím, co jim zrovna říká třeba Česká televize.* Tato sociální nejistota lidem neumožňuje disponovat „skutečnou svobodou“, zároveň je však, podle narátora, vede k tomu, aby si již nenechali „vyplachovat mozek jednostrannou propagandou“.³⁶⁷

Nikdo z narátorů však nepopisoval vrchol antikomunistické kampaně v roce 2006.³⁶⁸ Tato skutečnost není udivující, zamyslíme-li se nad otázkou, jestli se pro komunisty ve srovnání s předešlým obdobím něco změnilo. Útoky zaměřené přímo na komunisty, tedy na ně samotné, pravděpodobně subjektivně vnímali stále stejně. Zvýšená intenzita antikomunismu se dotýkala spíše ČSSD, narátoři tedy tuto vlnu antikomunismu nijak zvlášť nereflektovali pravděpodobně z tohoto důvodu.

³⁶⁵ Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

³⁶⁶ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

³⁶⁷ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³⁶⁸ Viz kapitola periodizace antikomunismu po roce 1989.

4.3. Osobní zkušenosti narátorů s antikomunismem

Následující část textu bude věnována osobním zkušenostem narátorů, které v rozhovorech k pojmu antikomunismus vztahovali. Nejprve se zaměřím na vzpomínky narátorů, které se dotýkaly jejich ‚osobní sféry‘, tedy jestli vnímali antikomunismus vůči své vlastní osobě ze strany své rodiny, přátel, sousedů apod., nebo jestli se antikomunismus projevil proti tomuto jejich ‚bezprostřednímu okolí‘.

Pan Kovanda, ačkoli v obecné rovině popisoval velice silné působení antikomunismu, v rozhovoru popřel jakékoli projevy antikomunismu vůči své osobě a svému ‚nejbližšímu okolí‘: *...Ne, nezažil jsem proti mně osobně nebo proti manželce nebo proti přátelům, nezažil jsem žádné takovéhle konkrétní útoky. No, ale to, co člověk slyší, nebo čte, já hodně čtu tisk, to čtu, tak samozřejmě, to mě nenechává klidným, a proto se snažím konkrétně teď v této době pracovat na tom úseku, úseku dělnického hnutí a komunistického hnutí, abychom soustředili aspoň dokumentaci a mohli jsme reagovat proti těm útokům, které každodenně proti komunistické straně jsou.*³⁶⁹ V tomto kontextu je žádoucí položit si otázku, co pro tohoto narátora představuje ono ‚bezprostřední okolí‘. V případě Františka Kovandy v podstatě komunistická strana zahrnuje jeho rodinu, přátele nebo třeba i kolegy ze zaměstnání, je tedy vlastně přirozené, že se nesetkal s rozporuplnými reakcemi. Jan Mráz interpretoval omezenost rozsahu osobních zkušeností v podstatě sám, když řekl, že na počátku 90. let komunisté byli považováni za ‚nelidi‘, zároveň však předeslal: ‚v hospodě ne, tam si rozumíme‘.³⁷⁰

Alena Kovalová, podle svých slov, antikomunismus vůči své vlastní osobě také téměř nepocítila. Narátorka v rozhovoru zmínila pouze jednu výměnu názorů se sousedkou, která kandidovala za OF do městského zastupitelstva. Ostatní podobné příhody, které paní Kovalová zmínila, se týkaly spíše propagačních akcí KSČM, nikoli osobních vztahů narátorky. Alena Kovalová je ve společnosti ‚ukotvená‘ spíše jako žena, matka nebo babička, a až druhotně jako komunistka. Tímto způsobem vnímá nejen ona samu sebe, ale pravděpodobně jí tak vnímá i její okolí.³⁷¹

³⁶⁹ Druhý rozhovor s Františkem Kovandou...

³⁷⁰ Druhý rozhovor s Janem Mázem...

³⁷¹ První rozhovor s Alenou Kovalovou...

Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

Václav Šenkýř a Pavel Vodsed'álek se shodli na tom, že v přímém kontaktu s lidmi zaznamenali vůči své osobě spíše pozitivní reakce, což si oba vysvětlují tím, že svoji práci jako funkcionáři KSČ, nebo SSM, dělali dobře.

Pan Šenkýř sice vnímal například urážení členů Lidových milicí, podle něj nespravedlivé, o sobě však hovořil takto: *...v minulosti jsem prostě byl znám, si myslím, dost určitou tolerancí, nikde jsem nic neukrad, pokud vím, nikde jsem nikomu neublížil, pokud vím, nikde jsem žádnou ostudu taky neudělal, tak musím říct, že i potom převratu obyčejní lidé se ke mně chovali slušně, takže v tomto ohledu nemám jaksi důvod si stěžovat...*³⁷²

Pavel Vodsed'álek sice přiznal, že v určitém směru se s antikomunismem osobně setkal: „někteří lidé se odvrátili, přecházeli na druhý chodník“, nebo mu nepomohli, když hledal zaměstnání,³⁷³ ale poté naopak zdůraznil, že se k němu stále hlásí bývalí studenti, včetně současného hejtmana Ústeckého kraje, se kterými pracoval v SSM, a kterým se vždy snažil vyjít vstříc.³⁷⁴

Velice otevřeně o antikomunismu v osobních mezilidských vztazích hovořil Václav Tomeš, popisoval ostré střety se sousedy, například ohledně privatizace, které, podle jeho slov, mnohdy vypadaly „nebezpečně“, „skoro, že by člověka linčovali“. Narátor vztahy ve svém okolí hodnotil takto: *...v tom mym nejbližším okruhu byt' by jako názorově, když se budem bavít o čemkoliv, se shodnem, ale jakmile narazíme na tohle téma, tak oni trpěli, to by se z nich jeden picnul, prostě no.*³⁷⁵ V. Tomeš bydlel v podnikové zástavbě, kde společně žili lidé různého postavení, vedle inženýra a člena strany, jako byl narátor, bydlel například kotelník a disident Jiří Dienstbier, přičemž se všichni navzájem znali ze zaměstnání. Narátor se tedy nacházel v prostředí s poměrně významným ‚konfrontačním potenciálem‘.

Vyprávění Zdeňka Duška bylo obohaceno, řekněme, o „maloměstský“ rozměr. Narátor líčil své zkušenosti z revolučního období v Litoměřicích velice dramaticky. Výhrůžky a fyzické napadání byly o to intenzivnější, že ho lidé běžně poznávali na ulici. Pan Dušek popisoval

³⁷² Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³⁷³ Druhý rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

³⁷⁴ První rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

Druhý rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

³⁷⁵ Doslovná citace:

První rozhovor s Václavem Tomešem...

Dále:

Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

útoky takto: „povalili Vás na zem, zkopali a říkali, tak ty jsi ještě nesložil tu stranickou knížku...“ Jeho vyprávění však opět vyznívalo spíše ‚hrdinsky‘ než ‚útrpně‘.³⁷⁶ Zmiňovaná „maloměstská rovina“ se objevila i v rozhovorech s Pavlem Vodsedálkem, který také těžko mohl přejít po náměstí bez povšimnutí, ale zdaleka nehovořil tolik dramaticky jako Z. Dušek.

Dalším prvkem, který se v rozhovorech s narátory vyskytl, byla otázka antikomunismu a mezilidských vztahů v politice. O tohoto tématu nejvíce hovořil bývalý poslanec Václav Exner, který byl již jako člen parlamentu v březnu 1992 ‚vylustrován‘. V rozhovoru o tom hovořil v podstatě obdobně, jako když se tehdy pokoušel obhájit v poslanecké sněmovně: *...takže jsem zjistil, že Státní bezpečnost na mě vedla tři svazky, dokonce jeden jako sledovaná osoba, dva jako takzvaný tajný spolupracovník, tajný byl především přede mnou, protože já jsem nic netušil...neměl jsem žádný výčitky svědomí...horší by bylo, kdybych se dozvěděl, že mám třeba rakovinu...no, a žiju...to byla doba vrcholící kampaně...lustrační mánie měla jeden ze svých dílčích vrcholů... , nicméně uznal, že to pro něj nebylo snadné: *...vyžaduje to určitý charakter, aby to člověk snesl...³⁷⁷* Na rozdíl o jiných se stejnými problémy, však „nepropadl skepsi“, přestože se od něj někteří lidé odvrátili.*

V době, kdy působil ve vrcholné politice, se pan Exner setkal s útoky, jako je například vulgární korespondence, ale o samotných vztazích v parlamentu hovořil takto: *V parlamentu nemůžete s někým nemluvit, každý poslanec má jeden hlas nezávisle na tom jaké je orientace a jestliže na něj dívám dobře nebo špatně...ty lidi samozřejmě spolu žijí řadu hodin týdně, ať už v těch výborech nebo na plénu a tak dále, takže je normální, že někdo třeba onemocní a kolega mu, já nevím, nabídne kapesník, protože mu teče z nosu a on ho nemá, prostě to je pak v takový úplně té lidské rovině a těchle věcí, čím je ta doba delší, tak takových těch obyčejných lidských věcí přibývá a ti lidé se poznávají, promluví si o dětech, o manželkách, o práci bejvalý, prostě naučí se žít jako lidi...³⁷⁸*

³⁷⁶ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

³⁷⁷ První rozhovor s Václavem Exnerem...

Srovnejte: Česko-slovensko. ČNR 1990-1992 stenoprotokoly, 33. schůze, 20. 3. 1992, *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/033schuz/s033014.htm> [cit. 22. 3. 2014].

Klíčový svazek StB byl skartován:

ABS ČR, Svazek reg. č. 37278, kategorie D důvěrník, krycí jméno „Izák“, podle záznamu skartační komise zničen 6. 12. 1989.

Důstupný je pouze:

ABS ČR, Svazek reg. č. 35151 Praha a Středočeský kraj, a. č. 728903, kategorie D důvěrník, krycí jméno „Vrba“, ukončen 17. 1. 1972.

³⁷⁸ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

V době, kdy V. Exner vykonával poslanecký mandát, působil v mnoha funkcích, přičemž vnímal, jak se spolupráce postupně zlepšuje: ... *později už i ostatní poslanci poznali, že sice s komunistou, ale že jinak je se mnou možný normálně pracovat a vnímat mě relativně jako normálního člověka, takže tohleto, pokud jde o mě, tak tohle vlastně přešlo, a řekněme tím, že snad i tím, že jsem nereagoval nějak nadbytečně proti tomu, tak to přispělo k tomu, že celá věc se zklidnila, je to samozřejmě do značné míry bída té tehdejší doby, že mnoho lidí bylo dovedeno do takových situací, je to samozřejmě možné vnímat jako odvetu, za to, co ten minulý režim dělal jiným lidem, oni pravděpodobně měli podobné prožitky, když se dostali do takového mlýna...ale poučení z té minulé doby...že tyhle ty odvety k ničemu nevedou...v tomhleto smyslu jsem spíš pro pacifistický přístup...*³⁷⁹

Dále narátoři v rozhovorech hovořili o dopadu antikomunismu na jejich rodinné příslušníky. Pavel Vodseďálek vyprávěl o svém otci, „poctivém členu strany“, který pracoval většinu svého života jako stavební projektant. V roce 1970 začal vykovávat stranickou funkci pro dohled nad Pozemními stavbami v Ústí nad Labem a Liberci, tj. v době největšího rozmachu výstavby v tomto regionu. Pod tlakem pracovního vytížení prodělal otec narátora infarkt, poté byl, aby si ještě před odchodem do důchodu „přivydělal“, pověřen řízením Technomatu. Během svého působení, podle slov narátora, „dostal podnik z červených do černých čísel“ a začal si vychovávat nástupce ve svém ekonomickém náměstkovi. Ten mu ale hned po roce 1989 „nevděčně“ „zakroutil krkem“ bez ohledu na to, co udělal pro něj i pro podnik. Otec pana Vodseďálka nesl tuto „osobní křivdu“, ale také politický vývoj obecně, velice těžce. Neustále sledoval tisk i televizní zpravodajství, rozčiloval se, začal opět kouřit a v roce 1993 „zemřel v náručí“ narátora na infarkt.³⁸⁰

P. Vodseďálek uvedené vyprávění zařadil již do prvního rozhovoru, tedy jako přirozenou součást svého životního příběhu. Tuto svoji životní událost, nelíčil s tónem „podívejte se, jak jsem trpěl“, ale hovořil „prostě“ o smrti svého otce, ke které, podle něj, přispělo jeho psychické rozpoložení ze změn, které nebyl schopen reálně přijmout, a které pravděpodobně vnímal i jako své osobní ponížení.³⁸¹

³⁷⁹ První rozhovor s Václavem Exnerem...

³⁸⁰ První rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

³⁸¹ První rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

Dále P. Vodseďálek hovořil o svých dětech, které se, podle jeho slov, rozhodně „nestydí za to, co dělal a co dělá táta“. Jeho dcera se narodila až po roce 1989, nejvyhrocenější období tedy nezažila. Starší syn z počátku pocítil některé antikomunistické reakce učitelů nebo dětí, zejména z podnikatelských rodin, ale narátor by to neoznačil vysloveně za „útoky“.³⁸²

O svých dětech hovořil i Václav Exner. V roce 1996 bylo jeho dceři 10 let, podle jeho slov, jí některé učitelky ve škole dávaly najevo, že není „společensky vhodné“, že její otec působí v politice jako člen KSČM. Na nástěnce ve škole se objevovaly různé nápisy, například „rudá svině“, čelit takové „šikaně“ dcera narátora ve svém věku, podle jeho slov, příliš „nezvládala“. O případných dopadech těchto zažitků na jeho dceru narátor již nehovořil.³⁸³

Zdeněk Dušek tvrdil, že jeho dcera nebyla kvůli jeho osobě přijata na Pedagogickou fakultu v Ústí nad Labem, přestože přijímací zkoušky složila. Narátor to zdůvodňoval tím, že „Duškovi mají na fakultu vstup zakázán“, na což ho upozornil přímo i jeden člen přijímací komise. Bránit se proti tomu, podle něj, nebylo možné, jeho dcera však přesto nakonec vystudovala na jiné škole.³⁸⁴

Téma nerovného přístupu ke vzdělání se v jiném kontextu objevilo i v rozhovoru s Janem Mrázem. Narátor ve svém životopisném vyprávění zmínil, že kvůli „špatnému kádrovému profilu“ se musel nejprve vyučit, tedy stát se dělníkem, a až poté mohl studovat střední školu. Tuto skutečnost nevnímal jako diskriminující, ale jako přirozenou.³⁸⁵ Po dotazu tazatelky týkající se diskriminace ve vzdělávání v 70. letech, narátor vyjádřil přesvědčení, že vše šlo vždy „nějak domluvit“, pokud uchazeč měl dostatečné kvality. O „státní politice“ v tomto směru, podle něj, v žádném případě nelze hovořit, pokud byl někdo nespravedlivě znevýhodněn, bylo to spíše v důsledku dopadu špatných lidských vlastností na konkrétní rozhodnutí.³⁸⁶

Václav Šenkýř vyprávěl, jak atmosféra roku 1989 ovlivnila jeho vztah s dcerou, která v tu dobu studoval Lékařskou fakultu. Vyděšená a odhodlaná demonstrovat telefonovala svému

³⁸² Druhý rozhovor s Pavlem Vodseďálkem...

³⁸³ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

³⁸⁴ První rozhovor se Zdeňkem Duškem...

Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

³⁸⁵ První rozhovor s Václavem Tomešem...

První rozhovor s Janem Mrázem...

³⁸⁶ Druhý rozhovor s Janem Mrázem...

otci na ministerstvo zprávu o mrtvém studentu Martinu Šmídovi, když pan Šenkýř tuto informaci popřel, řekla mu do telefonu: „Táto, ty lžeš“. Něco takového se mu stalo poprvé v životě a velice se ho to zasáhlo. Za okamžik mu však dcera volala znovu se slovy: „Táto, to je hrůza, co tady křičí za hulváty, my jdeme domů.“³⁸⁷

Dalším tematickým okruhem je otázka, jak narátory ovlivnilo ‚působení antikomunismu‘ po roce 1989 v jejich profesní kariéře, nebo při hledání zaměstnání.

V obecné rovině narátoři často zmiňovali, že někteří členové museli z KSČ vystoupit z „existenčních důvodů“,³⁸⁸ aby mohli vykonávat svoji práci apod., přímo o svých zkušenostech potom hovořili následovně.

Někteří narátoři tuto otázku osobně v podstatě neřešili, například František Kovanda již byl v důchodovém věku. Alena Kovalová pracovala na takových pracovních pozicích, na kterých se nikdo o její stranictví členství v KSČ/KSČM nezajímal. Když přišly změny v roce 1989, pracovala v ČKD, kde podle jejích slov bylo 90% členů strany, její členství v KSČ/KSČM nikomu nevadilo ani později v soukromých firmách.³⁸⁹

Naopak Zdeněk Dušek v rozhovoru vyjádřil názor, že komunisté jsou diskriminováni ve všech profesích: *...dneska budete-li ve straně, tak nemáte šanci, jednak se lidi bojejí, už předem Vám řeknou, nemůžu bejt ve straně, protože bych nemoh dělat tohle, tohle, tohle, bohužel, ve všech oborech, dneska i ten prodavač v hypermarketu tyhle problémy má, tehdy na dělnickejch profesích tam jim to bylo úplně fuk, to bylo ve vedoucích funkcích, a říkám bylo to víc vidět, dneska se o tom nemluví...ale funguje to úplně stejně.*³⁹⁰ Pan Dušek však pro toto tvrzení neuvedl konkrétní příklady, pravděpodobně spíše přenáší svoje zkušenosti z učitelské profese do obecné roviny. Zatímco zkušenost Aleny Kovalové dále potvrdil například i Pavel Vodsed'álek.

Alena Kovalová měla obavy pouze jednou o svého syna, když se rozhodovala, jestli přijme funkci předsedkyně OV KSČM Prahy 4. Syn narátorky v tu dobu pracoval ve státní sféře a

³⁸⁷ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³⁸⁸ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

³⁸⁹ Tamtéž.

³⁹⁰ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

ona si myslela, že by kvůli její politické aktivitě v KSČM mohl přijít o zaměstnání. V tu dobu to, podle jejího názoru ještě fungovalo, tak že „když tvoje rodiče, tak ty jdi“. Syn byl její otázkou překvapený, rozmýšlel si to, ale potom jí řekl, ať na něj nebere ohled, že si na něj „už stejně všechno zjistili“, takže už na tom nezáleží. Žádné důsledky to pro něj nakonec nemělo.³⁹¹

Jiní narátoři vnímali události roku 1989, a nastolenou antikomunistickou atmosféru, jako příčinu ukončení jejich profesní kariéry. Jan Mráz o svém odchodu z pozice ředitele Technického muzea, kterou v okamžiku ‚převratu‘ vykonával, hovořil následovně: *V listopadu se to tak nějak zvrtilo, mně okamžitě došlo, že jako komunista na takovýhle funkci nemůžu být, protože to, o to je boj, že jo, o takovýhle místa, tak jsem napsal panu ministrovi...abdikační dopis, že žádám o uvolnění, on mi, no, já jsem to poslal v prosinci a on mi v únoru odpověděl, že jako má žádosti vyhovuje a poděkoval mi za práci, to ještě bylo v mezích slušných, že jo, takže jsem byl propuštěnej...³⁹² Poté J. Mráz líčil neúspěšné pracovní pohovory, například se ucházel o pozici ředitele Domu techniky v Ústí nad Labem. Vše se vždy vyvíjelo dobře, dokud hovořil o svém vzdělání a pracovních zkušenostech, ale v okamžiku, kdy došlo na to, že je stále členem komunistické strany, vše co předcházelo ztratilo význam.³⁹³ Po tomto počátečním zklamání se narátor rozhodl ve své odborné kariéře uplatnit prostřednictvím podnikatelské činnosti. Ve firmě, které je spoluvlastníkem, už ho nikdo neomezoval.*

Václav Tomeš označil politické změny v roce 1989 jako jednoznačný důvod ukončení své profesní kariéry. Všude, kam přišel, „když slyšeli, že je komunista, se zarazili“, neřekli sice nic přímo, ale „tím to zhaslo“. Narátor pociťoval, že tento kariérní zlom přišel v okamžik, kdy konečně mohl po letech profesní praxe něčeho dosáhnout, namísto toho se musel smířit s tím, že se své práci, kterou měl tolik rád, nemůže věnovat vůbec. Přestože svoje další pracovní uplatnění nakonec nehodnotil tolik skepticky, určitý pocit ‚křivdy nebo lítosti‘ v něm zůstal patrný.³⁹⁴

³⁹¹ Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou...

³⁹² První rozhovor s Janem Mázem...

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ První rozhovor s Václavem Tomešem...
Druhý rozhovor s Václavem Tomešem...

Jiní narátoři měli zkušenost zejména se stranickými funkcemi. Pavel Vodsed'álek, který v roce 1989 pracoval ve stranickém aparátu a podle svého „kádrového plánu“ měl být v blízké době vyslán na Vysokou školu politickou do Moskvy, vyhodnotil situaci realisticky, nechal se ze své funkce uvolnit a začal shánět zaměstnání ve své původní profesi mechanika. Najít zaměstnání pro něj zpočátku nebylo vůbec snadné, přestože neusiloval o žádné vedoucí pozice. Nikdo mu nechtěl pomoci, lidé se, podle jeho slov, báli „křiklounů z Občanského fóra“. Postupně se mu podařilo vypracovat se v soukromé firmě, což mu pomohlo i psychicky: *Samozřejmě já v té době jsem taky prožíval svoje, ale měl jsem manželku, měl jsem kluka krásnýho, člověk když je mladej, tak se nad to nějak přenese, pak jsem taky tomu panu majiteli v práci dokázal, že jsem dobrej, že si nevzal žádnýho troubu, dával mi čím dál tím větší důvěru...*³⁹⁵

Václav Šenkýř označil svoji osobu přímo jako „politicky nepohodlnou“,³⁹⁶ ale svůj odchod z ministerstva, kde v roce 1989 pracoval, se zpočátku snažil popisovat bez emocí: „domluvili jsme se s náměstkou, že to nebudeme dramatizovat a sami jsme podali žádost“, ale celá záležitost se ho evidentně velice dotkla.

Narátor se při své kvalifikaci neobával o své další uplatnění a ihned zamířil do vysunutého pracoviště ČSAV v Ústí nad Labem, které během svého působení ve funkci děkana fakulty zakládal, tam ho ale, pro něj překvapivě, odmítli s tímto odůvodněním: *...my si vás vážíme, ale vy nejste neznámý člověk, teď zrovna nás napadl krajský deník...za to, že jsme spolupracovali se stranickými orgány, mně tu dělá personální politiku v podstatě odborová organizace a to je Občanské fórum...*³⁹⁷ Narátor jejich jednání považoval za slušné a vnímal, že je jim to „trapné“. Poté mu ministerstvo ještě nabídlo funkci poradce na půl roku, aby měl možnost hledat si jiné zaměstnání, což se mu ale nepodařilo a jeden rok byl v evidenci na Úřadu práce.

Nakonec se Václav Šenkýř rozhodl, že „se o sebe postará sám“, při likvidaci státního statku Lovosice koupil ve veřejné dražbě včely a rozšířil svůj někdejší koníček na podnikání. „Včelky kamarádky“ mu potom, podle jeho slov, kromě ekonomického zajištění, pomáhaly

³⁹⁵ První rozhovor s Pavlem Vodsed'álkem...

³⁹⁶ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 8.7. 2003.

³⁹⁷ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

udržovat i „psychickou rovnováhu“, protože „nebude předstírat, že to pro něj bylo jednoduché“.³⁹⁸

Václav Šenkýř zažil ve velice krátké době ostrý pád z nejvyšších pozic ve státní správě k nezaměstnanosti, ztratil uznání své celoživotní práce, kterou, podle svého mínění, dělal dobře a poctivě. Musel se začít orientovat v „novém kapitalistickém světě“, což se mu sice povedlo, začal úspěšně podnikat a dále podniká i v důchodu, ale silnější je pro něj pocit zatracení jeho předchozí kariéry.

Zdeněk Dušek v roce 1989 působil v Ústavu marxismu leninismu, kde se po listopadu 1989 vše zastavilo, nikdo si této instituce nevšímal, ale bylo jasné, že ji zruší. Narátor nevydržel nejistotu a rozhodl se sám odejít ještě předtím, než skutečně dostane výpověď, zatímco ostatní zaměstnanci ještě asi půl roku docházeli na pracoviště, přestože v podstatě nepracovali. Do roku 1989, podle jeho slov, pro něj i pro rodinu byla „otevřená cesta“, ale „defakto ze dne na den se všechno zhroutilo“. Narátor vyprávěl, jak sledoval doma televizi a přemýšlel nad svou budoucností: *...člověk měl strach...řikal jsem manželce aspoň ty vystup ze strany, aspoň ty budeš živit rodinu, rozumíte, co se mnou bude, to nikdo nemoh vědět...*³⁹⁹

Zdeněk Dušek se rozhodl vrátit se na ZŠ, přestože mu nabízeli, aby přednášel pedagogiku na fakultě v Ústí nad Labem, protože byl během ‚převratu‘ znechucen chováním zdejších vysokoškolských studentů. Najít nějaké místo pro něj nebylo snadné, nakonec mu tehdy inspektor přímo řekl: „tam máme ještě ředitelku komunistku, tam tě dáme, ta tě neodmítne...“⁴⁰⁰ Svoji pozici narátor hodnotil mimo jiné takto: *...všimla jste si, že já si celkem nestěžuju...moh bych si stěžovat a moh bych to vyhlašovat...moh bych chodit a říkat, že jsem jedinej doktor pedagogiky, ktorej učí na zvláštní škole, přinejmenším tady na okrese, opravdu, nikdo takovej není...*⁴⁰¹ Dále hovořil o antikomunismu v novém pracovním kolektivu. Vyprávěl například, jak mu jedna jeho kolegyně řekla: „Vy jste ten komunist? Vy už jste měl dávno viset“, když se jí potom zeptal: „Vy mě znáte?“, odpověděla: „Neznám, ale všichni komunisti by měli viset.“⁴⁰²

³⁹⁸ Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková...

³⁹⁹ Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem...

⁴⁰⁰ Tamtéž.

⁴⁰¹ Tamtéž.

⁴⁰² Tamtéž.

Zdeněk Dušek se v tu dobu také snažil organizovat učitele ve zdejší ZO KSČ, řada z nich, podle slov narátora, ale odcházela ze strany kvůli zaměstnání: *...všichni učitelé vesměs hlásali, že nemůžou být ve straně, protože by nemohli učit...* Následně narátor také v rozhovoru zmínil problémy Marty Semelové, které ještě v době, kdy ještě nebyla poslankyní, „zakázali učit humanitní předměty“. Zdeněk Dušek označil Martu Semelovou za „hrdinku“, když byla schopná jít a například položit věnec na hrob Klemanta Gottwalda, přestože jí každý den hrozila výpověď ze zaměstnání.⁴⁰³

Kariéra Václava Exnera rokem 1989 neskončila, naopak získala další rozměr, který plně vyvážil jeho předchozí úspěšnou profesní kariéru. Svůj odchod z původního zaměstnání narátor nelíčil dramaticky, ale jako plynulý, i když rychlý, přechod na politickou dráhu. Ještě dva a čtvrt roku po roce 1989 působil ve funkci ředitele odborů, všichni se k němu, podle jeho slov chovali slušně, významným zvratem byla pro něj až zmiňovaná lustrační aféra.⁴⁰⁴

Osobní zkušenosti narátorů s antikomunismem byly velice různorodé. Někteří antikomunismus osobně v podstatě nepocítili, jiní si ho uvědomovali velice silně a to především v závislosti na tom, v jakém se pohybovali prostředí a do jaké míry připravil rok 1989 jejich životní zkušenosti o význam.

⁴⁰³ Tamtéž.

⁴⁰⁴ Druhý rozhovor s Václavem Exnerem...

5. ZÁVĚR

Tématem diplomové práce byl soudobý antikomunismus v České republice po roce 1989: jak se česká společnost po listopadové revoluci vymezovala ke komunistickému hnutí, jeho minulosti, představitelům, přívržencům, myšlenkám, symbolům apod. Výzkumnou otázkou diplomové práce bylo popsat prostřednictvím orálně-historického výzkumu, jak „vyrovnávání se s komunistickou minulostí“ vnímali a zpětně reflektují členové KSČ, kteří zůstali členy KSČM i po roce 1989.

Vývoj antikomunismus v České republice po roce 1989 lze rozdělit do několika období. První fáze českého antikomunismu byla ovlivněná především revoluční euforií a ideovým ‚podhoubím‘ disentu, zejména okruhu Charty 77, který se pokoušel prosadit politiku ‚historického kompromisu‘.

V následujícím období polistopadového vývoje se česká společnost a její elity za účinnosti silícího pocitu ohrožení ‚komunistickými mafiemi‘ začaly od umírněného antikomunismu odklánět k radikálnějšímu ‚účtování s komunisty‘. Tuto atmosféru využily zejména pravicové subjekty, které antikomunismus využily k prosazování své ‚ideologie privatizace‘, respektive své představy o transformaci. Součástí tohoto vývoje bylo prosazování antikomunistické legislativy: tzv. restitučních zákonů, tzv. lustračního zákona, nebo tzv. zákona o protiprávnosti komunistického režimu.

V polovině 90. let došlo k přechodnému uvolnění antikomunistické atmosféry. Václav Klaus, hlavní ikona české ekonomické transformace, prohlásil základní cíle privatizačního projektu za splněné.

Od roku 1998 s nastolením první vlády ČSSD začal antikomunismus opět sílit. Jedním z mobilizačních momentů antikomunismu se v tomto období stala volba Václava Klause prezidentem České republiky, ve které ‚rozhodly‘ hlasy komunistických poslanců.

Vlna antikomunismu se rozvinula naplno, když do čela ODS usedl Mirek Topolánek. Zostření antikomunistického diskurzu doprovázelo úsilí o prosazení dalších antikomunistických opatření: zákonné ustavení Ústavu pro studium totalitních režimů, schválení tzv. zákona o

třetím odboji a iniciování návrhů zákazu Komunistické strany Čech a Moravy a Komunistického svazu mládeže.

Hlavním terčem této vlny antikomunismu však tentokrát nebyli samotní komunisté, ale levicová politika obecně, v daném kontextu zejména ČSSD jako nejsilnější politický soupeř ODS. Vrcholem tohoto vzepětí antikomunismu byl rok 2006, především v podobě kampaně proti tehdejšímu předsedovi ČSSD Jiřímu Paroubkovi. Vyhrčená atmosféra přetrvávala až do roku 2010.

V následujícím období měl vývoj antikomunismu v České republice spíše sestupnou tendenci, která se odvíjela od rostoucích sociálních problémů, korupčních skandálů ODS a celkové únavy veřejnosti z vyhrčeně konfrontační rétoriky. Význam antikomunismu v české politice však tímto pravděpodobně nevymizí ani v budoucnosti. České politické spektrum prochází postupnou „dekonsolidací“, v důsledku toho bude vzrůstat vliv volebních menšin na výsledky voleb, tedy potenciálně i té antikomunistické.

V textu jsem navrhla šest typů antikomunismu. Prvním typem byl antikomunismus „smířlivý“, který převládal v prvních revolučních měsících a reprezentovali ho především disidenti okruhu Charty 77. Tento typ antikomunismu je založen na morálním odsouzení komunismu, ale zároveň odmítá princip kolektivní viny. Popisovaný přístup vychází ze specifické životní zkušenosti postavené na otevřenosti chartistického prostředí.

Dalším popisovaným typem byl antikomunismus usilující o nápravu osobních křivd, jehož představiteli jsou především političtí vězni 50. let sdružení v Konfederaci politických vězňů.

Třetí typ nositelů antikomunismu sleduje svým radikálně odmítavým přístupem ke komunistům dosažení „historické spravedlnosti“, ale zároveň tento postoj využívá k prosazování svých pravicových politických názorů. Tito antikomunisté pocházejí většinou z katolického prostředí disentu a jeho okruhu neoliberálních ekonomů.

Další typ představitelů antikomunismu jsem charakterizovala jako „permanentní revolucionáře“, kteří se pokoušejí udržet se na vlně revolučního úspěchu a často v podstatě nemají jiný politický program.

Následujícím typem byl antikomunismus politicky instrumentalizovaný, jehož nositeli jsou především pravicové politické elity, které s pomocí antikomunistické rétoriky nejprve prosazovaly svůj transformační projekt a posléze ji využívaly především v politickém soupeření s ČSSD.

Posledním navrhovaným typem antikomunismu byl antikomunismus, který je založený na ztotožnění se s oběťmi komunistického režimu. Tento druh antikomunismu je rozšířený zejména mezi střední vrstvou obyvatel, pro kterou jsou důležitá nejen socioekonomická, ale také kulturní témata, a reaguje tedy na antikomunistickou rétoriku pravice.

Narátoři ve svých životopisných vyprávěních a strukturovaných rozhovorech o antikomunismus hovořili v souhrnu následovně. F. Kovanda, J. Mráz a V. Šenkýř uchopili antikomunismus „tradičně ideologicky“ jako otázku dějinného souboje socialismu s kapitalismem. Jiní nárátoři, zejména V. Exner a Z. Dušek, uvažovali o antikomunismu ze širšího filozofického pohledu a pokoušeli se ho zevšeobecnit. Všichni nárátoři se shodli na tom, že antikomunismus má svoji praktickou podobu v propagandě, jejíž podstatou je „nespravedlivé očeňování minulosti“, „zveličování chyb“ a „neobjektivní hodnocení minulosti“.

Nositeli antikomunismu jsou, podle nárátorů, zejména pravicoví politici. Šíření antikomunismu napomáhají ve velké míře média, která publikují „neobjektivní“ informace o minulosti a neposkytují KSČM dostatečný prostor se prezentovat. Tato propaganda ve velké míře působí na mladé lidi, kteří se v důsledku toho nemohou „svobodně rozhodovat“. Všichni nárátoři také zdůraznili záporný vztah k bývalým komunistům, „těm, co převlékli kabát“, kteří jsou, podle nich, často nejvýraznějšími antikomunisty.

Narátoři shodně popisovali vývoj antikomunismu od poloviny 90. let jako sestupný. Postoj společnosti ke komunistům se, podle nich, zlepšuje s rostoucími sociálními problémy: lidé získávají vlastní zkušenosti s kapitalismem a antikomunistická propaganda v důsledku toho ztrácí účinnost.

Osobní praktické zkušenosti nárátorů s antikomunismem se pohybovaly na široké škále od fyzických útoků po jejich naprostou absenci. Nárátoři v rozhovorech reflektovali, že tyto tendence lze překonávat „lidskými vztahy“.

V některých případech odkaz na antikomunismus mohl sloužit v určitém smyslu jako ‚polehčující okolnost‘, například v oblasti dalšího profesního uplatnění. Vzporování antikomunismu bylo v některých případech prezentováno také jako určitá forma ‚hrdinství‘. Naopak v některých oblastech, do kterých vstupuje osobní hledisko, například v rodinných a přátelských vztazích, může být nepříjemné konfrontaci s antikomunismem přiznat.

Ve vzpomínkách narátorů vystupuje pocit oné ‚ztráty zkušenosti‘, jak o ní hovořil Boris Buden v knize *Konec postkomunismu*⁴⁰⁵ citované již úvodu. Tato ‚ztráta zkušenosti‘ může mít různé podoby. V nejobecnější rovině bychom mohli hovořit o naprostém zavržení politických názorů uznávaných narátory, zejména jejich pojetí svobody a rovnosti. Opět se ještě vrátím k úvodu, tentokrát citátem Václava Bělohradského, který napsal: ‚Určitá skupina lidí ztrácí nárok na porozumění, jejich zkušenosti nesmějí nic znamenat v jazyce druhé skupiny. Co je mezi tezí a antitezí ocitá se ve tmě, lidé se bojí o tom mluvit.‘⁴⁰⁶

Komunisté jsou i se svou specifickou zkušeností součástí české společnosti. Součástí této zkušenosti jsou neoddiskutovatelně záporné jevy totalitního režimu, zároveň však nelze opominout, slovy Václava Bělohradského, ‚skandální otázky‘,⁴⁰⁷ které společně se zmiňovanými negativy přinášejí.

V rozhovorech byla naznačena nejasná hranice mezi antikomunismem jako agresivním společenským jevem a antikomunismem jako oprávněnou kritikou a běžnou součástí politické soutěže. Nepřekonaná tabu mají nejen, podle některých, ‚dostatečně nereformovaní‘, nebo ‚nereformovatelní‘ komunisté, ale také antikomunisté, neboli jedná se o spojitý společenský problém, jak ve své úvaze píše Václav Bělohradský, komunismus je třeba překonat spolu s antikomunismem.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ BUDEN, B., *Od společnosti bez naděje...*

⁴⁰⁶ BĚLOHRADSKÝ, V., *Proč nejsem antikomunistou...*

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ BĚLOHRADSKÝ, V., *Antikomunismus a velké prázdno...*

BIBLIOGRAFIE

Rozhovory

První rozhovor s Františkem Kovandou, vedla Barbora Pecková, Praha 4. 7. 2013.

Druhý rozhovor s Františkem Kovandou, vedla Barbora Pecková, Praha, 10.7. 2013.

První rozhovor s Václavem Tomešem, vedla Barbora Pecková, Praha, 18. 7. 2013.

Druhý rozhovor s Václavem Tomešem, vedla Barbora Pecková, Praha, 25. 7. 2013.

První rozhovor s Janem Mázem, vedla Barbora Pecková, Praha, 1. 8. 2013.

Druhý rozhovor s Janem Mázem, vedla Barbora Pecková, Praha, 13. 8. 2013.

První rozhovor s Alenou Kovalovou, vedla Barbora Pecková, Praha, 18. 11. 2013.

Druhý rozhovor s Alenou Kovalovou, vedla Barbora Pecková, Praha, 25. 11. 2013.

První rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 22. 10. 2013.

Druhý rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 4. 11. 2013.

První rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 22. 10. 2013.

Druhý rozhovor s Václavem Exnerem, vedla Barbora Pecková, Praha, 4. 11. 2013.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 8.7. 2003.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedl Miroslav Vaněk, Děčín, 22. 8. 2003.

Rozhovor s Václavem Šenkýřem, vedla Barbora Pecková, Praha, 16. 12. 2013.

První rozhovor se Zdeňkem Duškem, vedla Barbora Pecková, Litoměřice, 5. 12. 2013.

Druhý rozhovor se Zdeňkem Duškem, vedla Barbora Pecková, Litoměřice, 9. 12. 2013.

První rozhovor s Pavlem Vodsedálkem, vedla Barbora Pecková, Ústí nad Labem, 15. 1. 2014.

Druhý rozhovor s Pavlem Vodsedálkem, vedla Barbora Pecková, Ústí nad Labem, 22. 1. 2014.

Prameny

ABS ČR. Svazek reg. č. 35151 Praha a Středočeský kraj, a. č. 728903, kategorie D důvěrník, krycí jméno „Vrba“, ukončen 17. 1. 1972.

ABS ČR. Svazek reg. č. 37278, kategorie D důvěrník, krycí jméno „Izák“, podle záznamu skartační komise zničen 6. 12. 1989.

Česko. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ve věci žalobce: Komunistický svaz mládeže o. s., se sídlem politických vězňů 9, Praha 1, zastoupen JUDr. Čestmírem Kubátem CSc., advokátem se sídlem Maiselova 19, Praha 1, proti žalovanému: Ministerstvo vnitra, se sídlem Náměstí hrdinů 3, Praha 4, v řízení kasační stížnosti žalobce proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 19. 3. 2008, č. j. 9 Ca 138/2006-67, Eliška Cihlářová, Brno, 28. 8. 2009. Dostupné z WWW: <http://www.ksm.cz/nssoudkeksm.pdf> [cit. 22. 4. 2014].

Česko. Zákon č. 15/1990 Sb ze dne 23. 1. 1990 o politických stranách. In Sbíрка zákonů, Československá socialistická republika, 23. 1. 1990, částka 4, s. 39. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1990/sb004-90.pdf> [cit. 25. 1. 2014].

Česko. Zákon č. 181/2007 Sb ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. In Sbíрка zákonů České republiky, 12. 7. 2007, částka 59, s. 2362-2370. Dostupný z WWW: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/zakon181_07.pdf [cit. 24. 2. 2014].

Česko. Zákon č. 198/1993 Sb ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. In Sbíрка zákonů České republiky, 30. 7. 1993, částka 51, s. 1010. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1993&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 24.2.2014].

Česko. Zákon č. 262/2011 Sb ze dne 20. července 2011 o účastnících odboje a odporu proti komunismu. In: Sbíрка zákonů Česká republika, 31. 8. 2011, částka 92, s. 3252-3257. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2011&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=7> [cit. 24. 2. 2014].

Česko. Zákon č. 88/1988Sb ze dne 14 června 1988 o státním podniku. In Sbíрка zákonů Československá socialistická republika, 14. 6. 1988, částka 17, s. 461–474. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1988&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 10. 4. 2014].

Česko-slovensko. ČNR 1990-1992 stenoprotokoly, 33. schůze, 20. 3. 1992, *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/033schuz/s033014.htm> [cit. 22. 3. 2014].

Česko–Slovensko. Ústavní zákon č. 496/1990 Sb ze dne 16. listopadu 1990 o navrácení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní Republiky. In Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, 15. 12. 1990, částka 82, s. 1850-1851. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1990&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2> [cit. 24. 2. 2014].

Česko-Slovensko. Zákon č. 403/1990 Sb ze dne 2. října 1990 o zmírnění následků některých majetkových křivd. In Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, 10. 10. 1990, částka 96, s. 1466-1470. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1990&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 1. 3. 2014].

Česko–Slovensko. Zákon č. 451/1991 Sb. ze dne 4. října 1991, kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky. In Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, 5. 11. 1991, částka 86, s. 2106-2110. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3> [cit. 24. 2. 2014].

Český statistický úřad. Volby do České národní rady konané ve dnech 5.-6. 6. 1992, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 31. 5.–1. 6. 1996, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 8-9.6. 1990 na území České republiky, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.volby.cz/pls/sl1990/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 8-9.6. 1990 na území České republiky, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sl1990/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 5.-6. 6. 1992, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sl1992/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 8.–9. 6. 1990 na území České republiky, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.volby.cz/pls/sn1990/u0> [citováno 25.1.2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 8.–9. 6. 1990 na území České republiky, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sn1990/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Český statistický úřad. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 5.-6. 6. 1992, *Český statistický úřad*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.volby.cz/pls/sn1992/u0> [cit. 25. 1. 2014].

Dopis od Darii Benešové, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, pro KSM, ve věci: upozornění a výzva podle § 12 odst. 3 zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, Praha, 25. 11. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20051127_mvcr-benesova-vyzva.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Darii Benešové, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, pro KSM, Ve věci: změna stanov – Komunistický svaz mládeže, Praha, 12. 10. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20061016_mvcr-benesova-odpoved-na-zmenu.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Darii Benešové, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, pro KSM, ve věci: Rohodnutí o rozpuštění, Praha, 25. 11. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20061016_mvcr-benesova-usneseni-o-rozpusteni.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Jaroslava Zachariáše, ředitele Ústavu státu a práva AV ČR, pro Václava Henycha, náměstka MV ČR ve věci: stanovisko Ústavu státu a práva AV ČR k některým částem programu KSM z hlediska jejich slučitelnosti s Ústavou ČR, popřípadě se zákonem 83/ 1990 Sb., vypracoval Jiří Grospič, Praha, 30. 6. 2006. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20060630_ustavstatuprava-zacharias-posudek.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Milana Kindla, proděkana Západočeské univerzity pro Václava Henycha, náměstka MV ČR, Plzeň, 29. 6. 2006. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20060629_zeu-kindl-posudek.pdf [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Milana Krajčí, KSM pro Dariu Benešovou, MV ČR: Oddělení volební a sdružování, ve věci: upozornění a výzva podle § 12 odst. 3 zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, Praha, 16. 12. 2005. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20051216_ksm-krajca-mvcr-dopis.doc [cit. 1. 3. 2014].

Dopis od Zdeňka Zbořila, ARC Vysoká škola politických a společenských věd, pro Václava Henycha, náměstka MV ČR ve věci: odborné vyjádření z oboru politologie a historie, Praha, 16. 6. 2006. Dostupné z WWW: http://blisty.cz/files/2006/ksm/20060616_zboril-posudek.pdf [cit. 1. 3. 2014].

KSČM. Diskuse, VIII. sjezd KSČM, Liberec, 19. - 20. 5. 2012, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/diskuze> [cit. 4. 5. 2014].

KSČM. Dokumenty potvrzující registraci KSČM, Praha, 17. 6. 2003, *KSČM* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40632/dokumenty-potvrzujici-registraci-kscm> [citováno 25. 1. 2014].

KSČM. KSČM na přelomu tisíciletí, V. sjezd KSČM, Žďár nad Sázavou, 23. 3. 2007, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/v-sjezd-kscm/obsahove-materialy-v-sjezdu-kscm/33798/kscm-na-prelomu-tisicileti> [cit. 22. 4. 2014].

KSČM. Manifest KSČM pro svobodnou Evropu, 1996, *SDS*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/pro_d_e.htm [cit. 2. 2. 2014].

KSČM. Materiál pro jednání Výkonného výboru Ústředního Výboru KSČM 19. srpna 2011 a 10. února 2012, předkládá místopředseda ÚV KSČM Stanislav Grospič zpracovala Skupina pro boj s antikomunismem CSTS ÚV KSČM, projednala Rada CSTS ÚV KSČM, 13. 6. 2011.

KSČM. Naděje pro Českou republiku, VI. sjezd KSČM, České Budějovice, 14. 1. 2005, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 22. 4. 2014].

KSČM. Obsahové materiály VI. sjezdu KSČM, 14. 1. 2005, *KSČM*, [online], s. 52. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 22. 4. 2014].

KSČM. Program KSČM, II. sjezd KSČM, Kladno, 1992, *SDS*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/pr_ks_92.htm [ci. 2. 2. 2014].

KSČM. Prohlášení k občanům ČSSR, Praha, 20. 12. 1989, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr> [cit. 30. 1. 2014].

KSČM. Provolání k bývalým členům KSČ, vyškrtnutým a vyloučeným po období 1968 - 1969, Praha, 20. 12. 1989, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40624/provolani-k-byvalym-clenum-ksc-vyloucenym-a-vyskrtnutym-po-obdobi-1968-69> [cit. 30. 1. 2014].

KSČM. Rezoluce VII. sjezdu KSČM proti radarové základně USA na území ČR, 19. 5. 2008, VII. sjezd KSČM, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38392/rezoluce-vii-sjezdu-kscm-proti-radarove-zakladne-usa-na-uzemi-cr> [cit. 2. 2. 2014].

KSČM. Socialismus pro 21. století, VII. sjezd KSČM, Hradec Králové, 21. 4. 2008, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti> [cit. 22. 4. 2014].

KSČM. Vedení strany, nedatováno, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nasi-lide/vedeni-strany> [cit. 4. 5. 2014].

KSV, Diskuse o antikomunismu, 11. 9. 2013.

MAREŠ, M., Podkladový materiál pro podporu vládního návrhu na pozastavení činnosti rozpuštění Komunistické strany Čech a Moravy, Brno, 29. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

MAREŠ, M., Podkladový materiál pro podporu vládního návrhu na pozastavení činnosti rozpuštění Komunistické strany Čech a Moravy, Brno, 29. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

MAZEL, M., Návrh a pozastavení činnosti KSČM – stanovisko k předloženým materiálům, Praha, 29. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

MV ČR. Analýza možnosti pozastavení činnosti Komunistické strany Čech a Moravy, nedatováno, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

SVOBODA, I., Znalecký posudek znalce pro obor kriminalistika, se specializací společenská závadnost textů a zástupné symboly, a pro obor sociální vědy, se specializací politologie, extremismus a terorismus, Brno, 3. 10. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=pozastaven%C3%AD+%C4%8Dinnost+ks%C4%8Dm#gsc.tab=0&gsc.q=pozastaven%C3%AD%20%C4%8Dinnost%20ks%C4%8Dm&gsc.page=1> [cit. 1. 3. 2014].

UHL, P., Analýza možností a právních souvislostí případného návrhu podaného vládou na pozastavení činnosti Komunistické strany Čech a Moravy, Praha, 13. 9. 2011, *Ministerstvo vnitra České republiky*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/expertni-posudky-tykajici-se-moznosti-podani-navrhu-na-pozastaveni-cinnosti-ksem.aspx> [cit. 1. 3. 2014].

ÚV KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM, *KSČM*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm> [cit. 2. 2. 2014].

Sekundární literatura

ARTEMOV, V., Z., *Antikomunismus dnes: krize strategie současného antikomunismu*, Praha: Svoboda, 1987.

BASTL, M., GONDA, R., KSČM a volby 2002. In LINEK L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 220 – 226.

BUDEN, B., *Od společnosti bez naděje k naději bez společnosti. Konec postkomunismu*. Praha: Rybka Publishers, 2013.

CIBULKA, P., *Cibulkovy seznamy spolupracovníků StB*, Olomouc: Votobia, 1999.

CÍSAŘ, O., The Left in the Beginning of the 21th Century. In KOPEČEK L., ed., *Trajectories of the Left: Social Democratic and (ex-) Communist Parties in the Contemporary Europe: between Past and Future*, Brno: CDK, 2005, s. 11 – 24.

FIALA, P., ed., *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno: Masarykova Univerzita, 1998.

FIALA, P., a kol., *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v české republice*, Brno : Masarykova univerzita, 1999.

FIALA, P., et al., *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty KSČM a dalších komunistických organizací v české republice*, Brno: Masarykova univerzita, 1999.

GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulostí: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012.

GRZYMALA-BUSSE, A., M., *Redeeming the Communist Past: the Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, New York: Cambridge University Press, 2002.

HANDL, V., „Hard Left“ and „Soft Left“ Antagonism? The Transformation of the Communist Party of Bohemia and Moravia and its Relations to the Social Democrats, Praha: Institut mezinárodních vztahů, 2003, *Rosa Luxemburg Foundation*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Handl_czech_e.pdf [cit 25. 1. 2014].

HANDL, V., Transformace komunistické strany. Od „strategie levicového ústupu“ k „evropeizaci“. In GJURIČOVÁ, A.; KOPEČEK, M., ed., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha: Paseka, 2008, s. 91-115.

HAVEL, V., *Dálkový výslech (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*, Praha: Melantrich, 1990.

HELLER, J., NEUŽIL, F., a kol., *Bojíte se socialismu?*, Příbram: Periskop, 2007.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ed., *Rudí a růžoví: Transformace komunistických stran*, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2002.

HOUGH, D., PATERSON, W., SLOAM, J., ed., *Learning from the West?: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of East Central Europe*, New York: Routledge, 2006.

HRZAL, L., A KOLEKTIV., *Antikomunismus a ideologický boj*, Praha: Horizont, 1972.

ISHIAMA, J., T., BOZÓKY, A., Adaptation and Change: Characterizing the Survival Strategies of the Communist Successor Parties. In *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2001, č. 3, s. 31-51.

JECHOVÁ, K., *Lidé Charty 77: zpráva o biografickém výzkumu*, Praha: ÚSD AV ČR, 2003.

JEŽEK, T., *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*, Praha: Prostor, 2007, s. 60-61.

KITSHELT, H., MANSFELDOVA, Z., a kol., *Post-communist party systems*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

KOPEČEK, M., Úvod. In GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J., ZAHRADNÍČEK, T., *Rozdělení minulostí: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 2012, s. 9-16.

KORTUNOV, V., V., *Doba základních přeměn*, Praha: Horizont, 1980.

KOUBEK, J., POLÁŠEK, M., Antikomunismus nekonečný příběh české politiky?, *Friedrich Ebert Stiftung*, [online], 2013. Dostupné z WWW: http://fesprag.ecn.cz/img_upload/3403f47f1c75ee9d75621c7be5f8ebdd/antikomunismus_nekonecny_pribeh_ceske_politiky.pdf [cit. 23. 2. 2014].

KOUDELKA, F., ed., *Vedení KSČ o disentu a opozici: Dokumenty z ledna 1986-října 1989*, Praha: ČSDS a ÚSD AV ČR, 1999.

KRISEOVÁ, E., *Václav Havel - Životopis*, Brno: Atlantis, 1991.

KUBÁT, M., Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy. In *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.–10. 9. 2006*, Praha: Česká společnost pro politické vědy, 2006, s. 548-556.

KUNŠTÁT, D., Strany a voliči v zrcadle předvolebních výzkumů veřejného mínění. In LINEK, L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 124–126.

LEBEDA, T., ed., *Voliči a volby 2006*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.

LENIN, V., I., *Stát a revoluce*, Praha: Svoboda, 1988.

MARCH, L., MUDDE, C., What's Left of the Radical Left? The European radical Left after 1989: Decline and Mutation. In *Comparative European Politics*, 2005, č. 3, s. 23 – 49.

MARX, K., ENGELS, B., *O historickém materialismu*, Praha: Svoboda, 1951.

MARX, K., ENGELS, B., *Spisy, sv.3*, Praha: SNLP, 1958.

MOUFFE, CH., Hegemony and ideology in Gramsci. In MOUFFE, CH., ed., *Gramsci & Marxist Theory*. London, Boston: Routledge & Kegan Paul, 1979.

MRKLAS, L., SOKOL, P., Vláda ČR a její formování po volbách v roce 2002: chronologie, složení, historická konparace. In LINEK, L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 173-175.

OTÁHAL, M., VANĚK, M., *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*, Praha: NLN, 1999.

PECKOVÁ, B., *Charakter a budoucnost KSČM v kontextu jejího vztahu se spřízněnou politickou mládežnickou organizací KSM/ SMKČ*, Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce JUDr. Vladimír Handl, CSc., Praha: 2012.

POLÁŠEK, M., NOVONÝ, V., PEROTTINO, M., a kol., *Mezi masovou a kartelovou stranou: možnosti terie při výkladu vývoje ČSSD a KSČM v letech 2000–2010*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.

RANSDORF, M., *Nové čtení Marxe*. Praha: Futura, 1996.

RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, Praha: Academia, 2002.

SEIDLOVÁ, A., ČERVENKA, J., a kol., Voliči a nevoliči – the Comparative Study of Electoral Systems. In LINEK, L., a kol., ed., *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 105–106.

SLAČÁLEK, O., Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie, *Britské listy*, [online], 22. 6. 2009. Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/47533.html#> [cit. 16. 1. 2014].

SUK, J., CUHRA, J., KOUDELKA, F., *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985 – 1989*, Praha: ÚSD AV ČR, 1999.

SUK, J., *Labyrintem revoluce – Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha: Prostor, 2003.

ŠARADÍN, P., *Historické proměny pojmu ideologie*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.

ŠARADÍN, P., Referendum o přistoupení k EU a volební podpora politických stran v České republice, *Středoevropské politické studie*, [online], 2003, č. 4. Dostupné z WWW: <http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=179> [cit. 2. 2. 2014].

TAP, ÚV KSČM, *Socialismus pro 21. století: sborník statí*, Praha: Futura, 2008.

TOMÁŠEK, L., ed., *Soudobý antikomunismus a ideologický boj*, Praha: Vysoká škola politická ústředního výboru KSČ, 1978.

VANĚK, M., MÜCKE P., *Třetí strana trojúhelníku*, Praha: FHS-UK, ÚSD AV ČR, 2012.

ŽÁČEK, P., *Boje o minulost: deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí. Pokus o předběžnou bilanci*, Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 59-94.

Ostatní

AUTOR NEUVEDEN , Mgr. Marta Semelová, MF Dnes 23.6. 2009, *Naši politici*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.nasipolitici.cz/cs/politik/770-marta-semelova/profilujici-informace-a-kauzy> [cit. 30. 1. 2014].

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a ideologická diverze*, (sborník, studijní materiály k Olympijským hrám 1972, sv. 5), Praha: Olympia, 1975.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a jeho projevy v tělovýchově a sportu*, (Olympijské hry 1976, studijní materiály, č. 4), Praha: Olympia, 1975.

AUTOR NEUVEDEN, *Antikomunismus a mládež*, (na pomoc lektorům a propagandistům, politického vzdělávání SSM), Praha: Mladá fronta, 1981.

AUTOR NEUVEDEN, Komunistická poslanky Semelová velebila u Gottwaldova hrobu „vítězný únor, *Novinky*, [online], 25. 2. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/226275-komunisticka-poslankyne-semelova-velebila-u-gottwaldova-hrobu-vitezny-unor.html> [cit. 30.1. 2014].

BĚLOHLÁVEK, M., Příprava VIII. sjezdu vyžaduje marx-leninský kurz, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, KSČM Praha, [online]. Dostupné z WWW: <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60092> [cit. 2. 2. 2014].

BĚLOHRADSKÝ, V., Antikomunismus a velké prázdno, *Právo*, 2009. Dostupný z WWW: <http://www.multiweb.cz/hawkmoon/default.htm>, [cit. 16. 1. 2014].

BĚLOHRADSKÝ, V., Pět poučení z květnových voleb, *Právo*, 3.7. 2010. Dostupné z WWW (ve zkrácené verzi): <http://www.czechfreepress.cz/politika/vaclav-belohradsky-pet-pouceni-z-kvetnovych-voleb.html> [1. 3. 2014].

BĚLOHRADSKÝ, V., Proč nejsem antikomunistou, *Právo*, 18. 7. 2009. Dostupný z WWW: <http://bloguje.czechtek.net/799032-vaclav-belohradsky-proc-nejsem-antikomunistou-pravo.php>, [cit. 16. 1. 2014].

ČÁP, J., *Antikomunismus v ideologii a politice sociálního reformismu: studijní text pro lektory a posluchače semináře Kritika současné ideologie a politiky antikomunismu, I. ročník, zařazeného ve vyšším stupni stranického vzdělávání*, Praha: Oddělení propagandy a agitace ústředního výboru KSČ, 1976.

ČECHOVÁ, Š., Dvacet minut Radiožurnálu: rozhovor Štěpánky Čechové s Oldřichem Tůmou, ředitelem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, *ČRo 1–Radiožurnál*, 13. 1. 2011. http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/oldrich-tuma-reditel-ustavu-pro-soudobe-dejiny-av-cr--836720 [cit. 22. 4. 2014].

ČTK, Čtyři poslanci KSČM včetně Grebeníčka odmítli účast při pietě za Havla, *IHNED*, [online], 21. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/c1-54258620-ctyri-poslanci-kscm-vcetne-grebenicka-odmitli-ucast-pri-piete-za-havla> [cit. 2. 2. 2014].

ČTK, Policie: Filip kondolencí do KLDR trestný čin nespáchal, *Aktuálně*, [online], 6. 2. 2012. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=731962> [cit. 25. 1. 2014].

DOLEJŠ, J., Dikuse k článku: HOLUBEC, S., Havel a levice, *Deník referendum*, [online], 20. 12. 2011. *Deník referendum*, [online], 21. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://denikreferendum.cz/clanek/12137-havel-a-levice> [cit. 30. 1. 2014].

DOLEJŠ, J., Gottwald – padouch nebo hrdina?, *Britské listy*, [online], 24. 11. 2006. Dostupné z WWW: <http://blisty.cz/art/31399.html> [cit. 30. 1. 2014].

DOUBRAVA, B., *Národně osvobozené hnutí a antikomunismus, studijní texty pro lektory a posluchače semináře Kritika současné ideologie a politiky antikomunismu, I. ročník, zařazeného ve vyšším stupni stranického vzdělávání*, Praha: Oddělení propagandy a agitace ústředního výboru KSČ, 1976.

EXNER, V., KSČM dá hlas registrovanému partnerství i zákonu o církvích (ohlas tiskové konference), *Haló noviny*, [online], 26. 8. 2005. Dostupné z WWW: <http://www.kscm.cz/uvodni-stranka/28649/poslanci-schvalili-registrovane-partnerstvi?preiev=archiv> [cit. 2.2. 2014].

FILIP, V., Evropská unie a referendum, *Haló noviny*, [online], 17. 4. 2003. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/prectete/epubl/vf_kseur.htm [cit. 2. 2. 2014].

GROSPÍČ, S., Posuňme stranu kupředu, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, *KSČM Praha*, [online]. Dostupné z WWW: <http://prahavychod.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60099> [cit. 2. 2. 2014].

HAVEL, V., Samozvaní samosoudci – jeden z největších úspěchů StB, *Britské listy*, [online], 2. 2. 2007. Dostupné z WWW: <http://www.blisty.cz/art/32645.html> [cit. 16. 2. 2014].

HELLER, J., Neradostné dědictví VI. sjezdu KSČM: model socialismu pro 21. století, *Blisty*, [online], 23. 7. 2010. Dostupné z WWW: <http://blisty.cz/art/53614.html> [cit. 2. 2. 2014].

Histori.cs, Pod Klémovou čepicí, *Česka televize*, [online], 29. 10. 2009. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/72656-pod-klemovou-cepici/> [cit. 2. 2. 2014].

<http://www.csfd.cz/film/277667-premluv-babu/> [cit. 1. 3. 2014].

<http://www.kscm.cz/politika-kscm/projekty/socialismus-21-stoleti/33114/diskuse> [cit. 2. 2. 2014].

ISSOVÁ, M., MÁDL, J., ZELENKA, P., Přemluv bábu!, *Youtube*, [online], 2010. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA> [cit. 1. 3. 2014].

JÍLKOVÁ, M., Máte slovo: Je KSČM ústavní strana nebo ne?, *Česká televize*, 8. 9. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10175540660-mate-slovo-s-m-jilkovou/211563230800027/video/> [cit. 1. 3. 2014].

KAISER, D., Komunisté vzpomínali na Gottwalda, *BBC Czech*, [online], 24. 11. 2004. Dostupné z WWW: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/11/041124_commies_gottwald_pckg.shtml [30. 1. 2014].

KOUTECKÝ, P., ŠIKL, J., Evoluce 4 z revoluce 2/4, *Česká televize*, 11. 11. 2010. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10244253080-evoluce-4-z-revoluce/video/> [cit. 28. 2. 2014].

KSV (původně Klub levicových sociologů). Počátky Klubu levicových sociologů (Klubu společenských věd), *KSV*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.klubspolved.cz/Historie.htm> [cit. 3.2. 2014].

KSV (původně Klub levicových sociologů). Základní informace o Klubu společenských věd, *KSV* [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.klubspolved.cz/Uvod.htm> [cit. 3. 2. 2014].

NOHL, R., Kim se obětoval pro blaho lidu, kondoloval Filip KLDR, *Aktuálně*, [online], 23. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=726693> [citováno 25. 1. 2014].

NOVINKY, Grebeníček trucuje, KSČM vysvětlovat rezignaci nebude, *Novinky*, [online], 27. 1. 2006. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/75856-grebenicek-trucuje-kscm-rezignaci-vysvetlovat-nebude.html> [cit. 25. 1. 2014].

Oldřich Rambousek, Z diskusí k materiálu „Socialismus pro 21. století, 19. 3. 2012, *KSČM Trutnov*, [online]. <http://www.kscm-trutnov.cz/phprs/view.php?cislocclanku=2012030073> [cit. 2. 2. 2014].

PITHART, P., Životopis, *Petr Pithart senátor za volební obvod č. 44 Chrudim*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.pihart.cz/zivotopis.pp> [cit. 1. 3. 2014].

PRÁVO, Historici se bouří proti chystanému zákonu o protikomunistických odbojářích, *Novinky.cz*, 1. 12. 2010. <http://www.novinky.cz/domaci/218418-historici-se-bouri-proti-chystanemu-zakonu-o-protikomunisticky-ch-odbojarich.html> [cit. 22. 4. 2014].

RANSDORF, M., Co s Evropou, *Ransdorf*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: http://www.ransdorf.com/články/co_s_evropu/co_s_evropou.pdf [cit. 2. 2. 2014].

RANSDORF, M., Gottwald a jeho místo v národní a demokratické revoluci, *Ransdorf*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.ransdorf.com/%C4%8DI%C3%A1nky/60.GOTTWALD.pdf> [cit. 2. 2. 2014].

Rozhovor se Stanislavem Holubcem, Komunisty tu velmi nenávidějí, *Jungle World*, [online], 2003, č. 30. Dostupné z WWW: http://www.sds.cz/docs/prectete/rozhovor/boz_holu.htm [cit. 2. 2. 2014].

ŠEMBERA, H., Filip o Havlovi: Slova o humanitě skončila u humanitárního bombardování, *Parlamentní listy*, [online], 18. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Filip-o-Havlovi-Slova-o-humanite-skoncila-u-humanitarniho-bombardovani-217443> [cit. 30. 1. 2014].

ŠEMBERA, H., Komunistka Semelová drsně sečetla hříchy Václava Havla, *Parlamentní listy*, [online], 18. 12. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/rss/zpravy/Komunistka-Semelova-drsne-secetla-hrichy-Vaclava-Havla-217451> [cit. 30. 11. 2014].

SEMELOVÁ, M., Jak dál..., XXXI. Pražská teoreticko – politická konference, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, KSČM Praha, [online]. Dostupné z WWW: <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60101> [cit. 2. 2. 2014].

ULRICH, Č., HAVLÍČEK, M., Nechceme kapitalismus, socialismus je lepší, 28. 11. 2011. In *Sborník vystoupení na XXXI. Pražské teoreticko-politické konferenci*, Praha, 2011, KSČM Praha, [online]. Dostupné z WWW: <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=5618&item=60092> [cit. 2. 2. 2014].

ÚSTAVNÍ SOUD, JUDr. Pavel Rychetský, *Ústavní soud*, [online], nedatováno. Dostupné z WWW: http://www.usoud.cz/soucasni-funkcionari-a-soudci/?tx_odjudges%5Bdetail%5D=1&cHash=b985f1215745aa9ad3eaf220e459a2e6 [cit. 1. 3. 2014].

ÚSTR ČR, PhDr. Pavel Žáček, PhD. (nar. 1969), *USTR ČR* [online], nedatováno. Dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/cs/pavel-zacek> [2. 3. 2014].

XXXIV. Pražská teoreticko-politická konference. Sborník vystoupení na XXXV. Teoreticko-politické konferenci, *KČM Praha-východ*, [online], 2013. Dostupné z WWW: <http://prahavychod.kscm.cz/article.asp?thema=6465&category=> [cit. 3. 2. 2014].

SEZNAM PŘÍLOH

1. Smlouvy s narátory
2. Rozhovory CD 1
3. Rozhovory CD 2